

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**THEODORE EBU KURRA’NIN İKONA
SAVUNUSU**

**MERVE KOÇ
2501140171**

**TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ MAHMUT SALİHOĞLU**

İSTANBUL-2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : MERVE KOÇ Numarası : 2501140171
Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ Danışmanı : DR. ÖĞR. ÜYESİ MAHMUT SALİHOĞLU
Tez Savunma Tarihi : 22.08.2019 Saati : 10:00
Tez Başlığı : "THEODORE EBU KURRA'NIN İKONA SAVUNUSU"

TEZ SAVUNMA SINAVI. İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, soruların cevapları alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. ŞİNASİ GÜNDÜZ		KABUL
2- PROF. DR. MUHAMMET TARAKÇI		Kabul
3- DR. ÖĞR. ÜYESİ MAHMUT SALİHOĞLU		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. İSMAİL LATİF HACİNEBİOĞLU		
2- DOÇ. DR. BİLAL BAŞ		

ÖZ

THEODORE EBU KURRA’NIN İKONA SAVUNUSU

Merve KOÇ

Bu araştırma “Meymer fi İkrâmi’l-Eykûnât” adlı eser çerçevesinde Theodore Ebu Kurra’nın ikonoklazm tartışmalarındaki yerini tespit etmeyi ve ikona teolojisine yaptığı katkıyı ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Tarihi süreç içerisinde yöneticilerin tutumuna bağlı olarak ikonalara ibadet yer yer yasaklanmış bazen de serbest bırakılmıştır. Yasaklandığı dönemlerde ortaya çıkan ikonoklast düşüncenin kökeni ile ilgili birçok farklı görüş öne sürülmüştür. Resim yasağı bugün de Hıristiyanlıkta güncel bir tartışma konusu olmayı sürdürmektedir. Günümüzde kilisenin içerisinde ikonoklast bir damar hâlâ mevcudiyetini korumaktadır. Buna karşın ikonalar, Ortodoks Hıristiyanların hem günlük yaşantılarının hem de ibadet hayatlarının ayrılmaz bir parçasıdır.

Arapça eserler yazan ilk Hıristiyan teolog olan Theodore Ebu Kurra, ikonoklast dönemde ikonaları açık bir biçimde savunmuş, “Meymer fi İkrâmi’l-Eykûnât” adıyla bilinen eseri yazarak ikona tartışmalarına katkı sunmuştur. Ebu Kurra ikonoklast düşünceye karşı polemik amaçlı kaleme aldığı bu eserini eleştirdiği grupların fikirlerini çürütmek üzerine kurmuştur. Ebu Kurra argümanlarını kilise geleneğinden ve Kitab-ı Mukaddes’ten aldığı bilgilerin yanı sıra daha az oranda akli delillere dayandırmıştır. Bu tartışmada müellif Kitab-ı Mukaddes’ten yaptığı alıntılarla Kutsal Kitab’ın ikonalara saygıyı desteklediğini göstermeye çalışmıştır. Ebu Kurra fikirlerini geleneksel bir metod ile aktarmış, ikona tartışmalarıyla ilgili yer yer farazi sorular sorup verdiği cevaplarla tartışmanın zenginleşmesine katkı sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Theodore Ebu Kurra, ikona, ikon, ikonoklazm, Hıristiyanlık, Meymer, Harran.

ABSTRACT

THEODORE ABU QURRAH'S APOLOGY FOR ICONS

Merve KOÇ

This research aims to determine the Abu Qurrah's perspective in iconoclasm debates within the framework of his work *Maymar fi Ikram al-Aykunat* and to present his contribution to icon theology.

In the historical process, depending on the attitude of the rulers, worship of the icons was sometimes banned and sometimes released. Many different views have been put forward regarding the origin of iconoclast thought that emerged during the prohibition. The ban on painting continues to be a current topic of debate in Christianity while an iconoclast approach still exists in the Church today. On the other hand, icons are an integral part of Orthodox Christians' daily life and worship practices.

Theodore Abu Qurrah, the first theologian who wrote in Arabic, defended the icons explicitly during the iconoclast era and contributed to the discussions with his work known as *Maymar fi Ikram al-Aykunat*. This polemical work was written in order to counter argue the iconoclast theses. Abu Kurra has rested his arguments on Christian tradition especially the Bible and to a lesser extent on the rational argumentation. In this discussion, the author attempted to demonstrate that the Scripture promotes respect for the icons. Besides Bible quotations, Abu Qurrah conveyed his ideas in a traditional way; asking hypothetical questions about icons and provides answers to contribute to the ongoing discussion.

Keywords: Theodore Abu Qurrah, icon, iconoclasm, Christianity, *Maymar*, *Harran*.

ÖNSÖZ

Allah'ın adıyla,

Hamd, alemlerin Rabbi olan Allah'adır. Salat ve selam O'nun temiz elçisine, mutahhar ve mutahhir olan Ehl-i beytindedir. Kutlu ashâba, çeheryâr-ı güzîn'e selam ederiz.

Çalışmam esnasında beni destekleyen, yardımlarını esirgemeyen, kıymetli tez danışmanım Mahmut Salihoğlu'na, ikona konusuna ilgi duymama vesile olan Zeynep Gemuhluoğlu hocama, Theodore Ebu Kurra'nın metnini keşfetmemi sağlayan Dirk Kras Müller hocama, kaynak bulmama yardımcı olan Casim Avcı hocama, Elif Tokay hocama, tezimle ilgili Süryanice kaynağı tercüme eden Mardin Kırklar Kilisesi rahibi Gabriel Akyüz'e, katkılarından dolayı Zeynep Kot Tan'a, Huriye Abaydın hanımefendiye, Tuğba Akkaban'a, Rümeysa Albayrak'a teşekkür ederim. Beni yetiştiren, tez çalışmam esnasında yükümü hafifleten kıymetli anneme şükranlarımı sunarım. Tezimi ruhuna hediye eylediğim babamı hayır ile yâd ederim.

Başarı Allah'tandır.

Merve KOÇ
İSTANBUL

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
EKLER LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İKONALARIN ORTODOKS DİNDARLIĞINDAKİ YERİ

1.1. “Eikon” Etrafında Bazı Kavramlar	5
1.1.1. İkona ve Eidolon Kavramı	5
1.1.2. İkonastasis	6
1.2. İkonalar	7
1.2.1. İnananın Zihin Dünyasındaki Anlamı Açısından İkonalar	7
1.2.2. Mucize İnançları Bağlamında İkonalar	8
1.2.3. İbadetteki Yeri Açısından İkonalar	10
1.3. İkona Çeşitleri.....	11
1.3.1. İsa İkonaları.....	12
1.3.2. Meryem İkonaları.....	16
1.3.3. Aziz İkonaları.....	18
1.4. İkonoklazm Hareketi	22

İKİNCİ BÖLÜM

2. THEODORE EBU KURRA ve ESERLERİ

2.1. Ebu Kurra'nın Hayatı	27
2.2. Ebu Kurra'nın Yaşadığı Dönemde Harran	33
2.2.1. Bölgede Etkin Olan Hıristiyan Mezhepleri.....	34
2.3. Ebu Kurra'nın Eserleri	39
2.4. Ebu Kurra ve İslam	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MEYMER FÎ İKRÂMÎ'L-EYKÛNÂT

3.1. Eserin Üslubu.....	49
3.2. Eserin Teolojik Arkapları.....	51
3.2.1. İkonoklastların Argümanları	52
3.3. Theodore Ebu Kurra'nın Eserinde Kullandığı Argümanlar	53
3.3.1. Ebu Kurra'nın İkonalara Saygı Göstermeyi Eleştirenlere Karşı Argümanları	53
3.5.2. Kilise Geleneğinden İkona İbadetine Kaynaklık Edecek Düşünceler	60
3.5.3. Kutsal Kitaplardan İkona Düşüncesine Kaynaklık Edecek Argümanlar ..	65
3.5.4. Akli Deliller	91
SONUÇ.....	96
KAYNAKÇA.....	102
EKLER.....	116

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Meymer fî İkrâmi'l-Eykûnât Adlı Eserin Başlıkları

Ek 2: Theodore Ebu Kurra'nın Eserleri

Ek 3: İkona Örnekleri

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
Ar.	: Arapçası
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DOP	: Dumbarton Oaks Paper
haz.	: Hazırlayan
krş.	: Karşılaştırınız
Meymer	: Meymer fi İkrâmi'l-Eykûnât
No.	: Numara
p.	: Page, sayfa
s.	: Sayfa
t.y.	: Tarih yok
Vol.	: Volume, cilt
vd.	: Ve diğerleri

GİRİŞ

İkonalara tazim Hıristiyanlık tarihinde çok tartışılan bir konu olmuştur. Konsillerde gündem edilmiş olan ikonalara saygı göstermek dönem dönem yasaklanmış ve serbest bırakılmıştır. Bugün dahi öze dönüşü bazı Protestan Hıristiyan akımları içerisinde suret yasağı fikri canlıdır. İkonalar, Ortodoks liturjinin belkemiğini oluşturmaktadır. İkonalara saygı gösterme meselesi daha çok tarihsel bakış açısıyla incelenmiş ancak Hıristiyan teolojisi çerçevesinde konunun üzerinde yeterince durulmamıştır. Bu tez konuyu Harran Piskoposu Theodore Ebu Kurra'nın "Meymer fî İkrâmi'l-Eykûnât" ismi ile meşhur olan eserinde öne sürdüğü argümanlarıyla ele alacaktır. Tezin amacı Theodore Ebu Kurra'nın ikonaların putperestlik olarak algılanmaması gerektiği fikrini nasıl temellendirdiğini incelemektir. Ebu Kurra, metin içerisinde ikona yerine suret kelimesini kullandığından biz de bu iki kavramı yer yer birbirinin yerine kullanacağız.

Tezimizin birinci bölümünde ikonaların ne olduğunu, bir müminin zihin dünyasında ikonaların ne anlama geldiğini izah etmeye çalışacağız. İkona ile ilgili kavramları, ikona etrafında oluşan inançları, ikonalarındaki renk sembolizasyonunu, ikona çeşitlerini, ikonakırıcılık döneminin siyasi seyrini açıklayacağız. Kavramsal izahlarla ikona ve putun ayrı şeyler olduğunu izah edeceğiz. İkonaların kırılmasının ardındaki etkiler tezimizin kapsamını aşacağından bu konuyu ele almayıp, okuma önerileriyle iktifâ edeceğiz.

Tezimizin ikinci bölümünde Theodore Ebu Kurra'nın hayatını, eserlerini, yaşadığı coğrafyayı, bölgede etkin olan Hıristiyan mezhepleri, Müslümanlar ile olan ilişkisini inceleyeceğiz. İncelediğimiz dönemin diğer dînî unsurları tezimizin maksadını aşacağından bu konuya değinmeyeceğiz.

Tezimizin üçüncü bölümünde Theodore Ebu Kurra'nın ikonaları savunmak amacıyla yazdığı "Meymer fî İkrâmi'l-Eykûnât" adlı eserini inceleyeceğiz. Burada başvurduğu delilleri, yöntemini, eserin yazılış amacını ele alacağız.

Veronika'nın mendili ve Kral Abgar'a gönderilen hediyelerde İsa'nın yüzünün yansıdığı ve ikonaların bunlara dayandığı bilgisi kitaplarda geçse de bu olayın aktarıldığı birincil kaynaklarda bugünkü gibi bir anlatı bulunmadığından tezimizde bu bilgilere yer vermeyeceğiz. Belirtmemiz gereken bir diğer husus da tezde kullandığımız Kitab-ı Mukaddes alıntılarımızdır. Kutsal Kitap alıntılarında Kitab-ı Mukaddes Şirketi'nin Kutsal Kitap, Ekim 2014 baskısı esas alınmıştır.

Araştırmanın Tarihçesi

Ebu Kurra özelinde yazılan eserler sınırlıdır. Tezimizde inceleyeceğimiz "Meymer fi İkrâmi'l-Eykûnât" adlı eser Arendzen tarafından Arapça olarak neşredilmiş ve yirmi iki sayfalık bir mukaddime ile birlikte Latinceye tercüme edilmiştir. Arendzen'e ait 1897 tarihli "*Theodori Abu Kurra de Cultu İmaginum Libellus e Codice Arabico Nunc Primum Editus, Latine Versus*" adıyla Latince'ye çevrilmiştir.¹ Almanca'ya tercümesi de George Graf tarafından yapılmıştır. Graf'ın da 1910 yılında yapılmış "*Die arabischen Schriften des Theodor Abu Qurra, Bischoffs von Harran*" adlı bir çalışması mevcuttur. Graf bu eserinde Ebu Kurra'yı tanıtmış ve Ebu Kurra'nın eserlerinden bazılarını Almanca'ya tercüme etmiştir. İnceleyeceğimiz eserin Almanca tercümesi de sözkonusu kitapta yer almaktadır.² Eserin İngilizce'ye çevirisi Sidney H. Griffith tarafından "*Treatise on the Veneration of the Holy Icons*" adıyla gerçekleşmiştir.³ Eserin orijinali Arapça'dır. Ignace Dick eserin tahkikini yapmış ve Fransızca tercümesi ile beraber yayınlamıştır.⁴

Ebu Kurra üzerine yazılan tez konumuzla ilgili makaleler de sınırlı sayıdadır. Bunlardan birisi Sidney Griffith tarafından yazılan, *Journal of American Oriental Society* dergisinde yayınlanan "Theodore Abû Qurrah's Arabic Tract on The Christian

¹ Ioannes Arandzen, *Theodori Abu Kurra de Cultu İmaginum Libellus e Codice Arabico Nunc Primum Editus, Latine Versus*, New York, 1897 Bu eserin kapak sayfasında verilen bilgiye göre, Arendzen İngiltere'de yaşayan Presbiteryen diyakondur. Eserin içerisinde Arapça metin de mevcuttur.

² Georg Graf, *Die arabischen Schriften des Theodor Abu Qurra*, Bischoffs von Harran, Paderborn, 1910.

³ Sidney H. Griffith, *Treatise on the Veneration of the Holy Icons*, Belgium, 1997

⁴ Theodore Ebu Kurra, *Meymer fi İkrâmi'l-Eykûnât*, tah. Ignace Dick, 1986, Jounieh, Bouslieh, s. 27.

Practice of Veneration Images” adlı makaledir.⁵ Diğeri ise Alfred Guillaume’nin yazdığı, Muslim World dergisinde yayınladığı “Theodore Abu Qurra as Apologist” adlı makaledir.⁶

Ebu Kurra üzerine Türkçe’de yapılmış çalışmalar oldukça azdır. İsmail Taşpınar tarafından hazırlanan Diyanet İslam Ansiklopedisi’nde yer alan “Theodore Ebu Kurre” maddesi konu açısından kaynak niteliğindedir.⁷ Fuat Aydın’ın Ebu Kurra üzerine bir makalesi de mevcuttur.⁸ Bir diğer çalışma Ebu Kurra’nın Mutezile üzerindeki etkisini inceleyen İbrahim Coşkun’a ait bir makaledir.⁹

İkona ve suret yasağı, okulumuz hocalarından Elif Tokay tarafından doktora tezinde ele alınmış bir konudur. Hocanın Yunanca ve Arapça’ya hakim olması ayrıca meselenin Doğu Hıristiyanlığı-İslam bağlantısını kurması konuya zenginlik katmıştır. Elif Tokay, suret yasağını ele almış diğer teologlarla beraber Ebu Kurra’yı da incelemektedir.¹⁰ İkonalar ile alakalı yazılmış Semra Kalıcıoğlu’na ait, “Ortodoksluk’ta İkon Teolojisi” başlıklı bir tez çalışması da mevcuttur. Bu çalışmada genel Ortodoks düşünceden ziyade birkaç teolog bağlamında ikona düşüncesi ele alınmıştır.¹¹ Kürşat Demirci de “Bir Hıristiyan Mezhebi Olarak Ortodoksluğun Teolojisi” adlı eserinde ikon teolojisi diye bir başlık açarak ikonaların teolojik ve tarihsel yönüne vurgu yapmıştır.¹² İkona ve Ebu Kurra meselesi ayrı ayrı ele alınmıştır

---

⁵ Sidney Griffith, “Theodore Abû Qurrah’s Arabic Tract on The Christian Practice of Veneration Images”, **Journal of American Oriental Society**, 105 (1)/1985.

⁶ Alfred Guillaume, Theodore Abu Qurra as Apologist”, **Moslem World**, XV/1, 1925, New York 1966, s. 42-51.

⁷ İsmail Taşpınar, “Theodore Ebu Kurre”, **DİA**, 2012, c. 41., s. 83-84.

⁸ Fuat Aydın, “Harran Piskoposu Theodore Ebu Kurra ve İslam Anlayışı”, **Harran Okulu Sempozyumu**, 2006, Şanlıurfa, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, c. 2., s. 215-226.

⁹ İbrahim Coşkun, Harran Piskoposu Teodor Ebu Kurra’nın Mutezile Kelamına Etkisi, **Harran Okulu Sempozyumu**, ed. Ali Bakkal, Şanlıurfa, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2008, c. 2., s. 343-354.

¹⁰ Elif Tokay, “Continuity and Transformation: Theosis in the Arabic Translation of Gregory Nazianzen’s Oration on Baptism”, UK, Cardiff University, 2013, s.227-247.

¹¹ Semra Kalıcıoğlu, “Ortodoksluk’ta İkon Teolojisi”, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, 2003.

¹² Kürşat Demirci, **Bir Hıristiyan Mezhebi Olarak Ortodoksluğun Teolojisi**, İstanbul, Ayışığı Kitapları, 2005, s.56-74.

ancak tez konumuz çerçevesinde Ebu Kurra özelinde ikona meselesine değinen bir çalışmaya rastlamadık.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İKONALARIN ORTODOKS DİNDARLIĞINDAKİ YERİ

1.1. “Eikon” Etrafında Bazı Kavramlar

1.1.1. İkona ve Eidolon Kavramı

Eikôn sözlükte genel olarak imge, kopya, yansı, suret gibi anlamlarla ifade edilmektedir. Bu kelime, İngilizce’de “*image, reflection*” kelimeleriyle karşılanır. Yunanca’da ise figür, şekil, dış görünüş, zâhir, hayâlet, hayâl, benzetme, teşbih gibi anlamlara gelmektedir.¹³ İkona, Arapça’da “*suret*” (ç. *Suver*) kelimesiyle karşılanır.¹⁴ İkonayla yer yer karıştırılarak kullanılan başka bir kavram da eidolondur. Bu kavram sözlükte portre, put, idol gibi anlamlarla ifade edilmektedir.¹⁵ Eidolon, İngilizce’de idol olarak ifade edilir, bu kavramın Arapça’daki karşılığı da “*sanem*”, “*vesn*”, “*mabud*” kelimeleridir.¹⁶ Bu kavramlar, Türkçe’de put ifadesiyle karşılanmaktadır. Dolayısıyla ikona ile put ayrı şeylerdir, ikonalara put demek kavramsal düzeyde doğru görülmemektedir.¹⁷

İkona, terim olarak Ortodoks Hıristiyanların kilise ve evlerde tahta üzerine yapılmış, karşısında ibadet edilen İsa, Meryem ve aziz tasvirleri için kullanılmıştır.¹⁸ Bu dinî resimlerin sıva veya duvar üzerine yapılanlarına ise *fresk* adı verilir.¹⁹

İkonaların Bizans ve Rus kültüründe önemli bir yeri olduğu bilinmektedir. İkonalar, her dindarın evinde bulunur ve önünde kandil yanar. Ressam ikonayı çizmek için yaşı uygun, reçinesiz, pürüzsüz, kuru bir tahta seçer. İkona yapımında limon ağacı, kızılâğaç, huş ağacı, servi veya çam ağacından malzeme kullanılır. Daha sonra

¹³ Francis E. Peters, “Eikon”, *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*, Çev. Hakkı Hünler, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2004, s. 91.

¹⁴ Subhi Hamvi Yesui, “Eykuna”, *Mu'cemü'l-İmani'l-Mesihî*, Beyrut, Dârü'l-Meşrik, 1994, s. 86.

¹⁵ Francis E. Peters, “Eidolon”, *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*, Çev. Hakkı Hünler, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2004, s. 83.

¹⁶ Seminerian Deacon Heshmat Kamal, “İdol”, *Kâmûsi'l Ceyb Li'l Mustahalâti'd Dîniyye*, 1999, s. 20.

¹⁷ Eikon eidon farkı için bkz. Elif Tokay, “Continuity and Transformation: Theosis in the Arabic Translation of Gregory Nazianzen’s Oration on Baptism”, UK, Cardiff University, 2013, s.227-247.

¹⁸ Richard McBrien, “Icon”, *Encyclopedia of Catholicism*, New York, 1995, s. 650.

¹⁹ Bkz. Adnan Turani, *Sanat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1993, s. 44.

yumurta kullanarak yüzeyi zamklanan ahşap malzeme astarlanmış, çizime hazır hale gelmiş olur.²⁰ İkonalar bazen büyük atölyelerde birkaç ressamın kolektif çalışmasıyla yapılır.²¹ İkona çizmek için Kutsal Ruh'u hissetmek gerektiğini ifade eden sanatçılar, bunun için birtakım manevi hazırlıklar yaparlar. Örneğin ikonaların yapımında görev alan din adamları, ikona çizmeden önce, bu göreve ibadet ederek, oruç tutarak ve kefaret ödeyerek hazırlanırlar.²² İkonalar, Ortodoks öğretinin ve maneviyat dünyasının taşıyıcısı olarak kabul edilirler.²³

İkonaların üretim yerleri çoğunlukla Bizans toprakları olmuştur. 5. yüzyıldan sonra yalnızca Bizans'ta değil, Rusya'da, Fransa'da, Akdeniz adalarında, İtalya'da, Balkan ülkelerindeki manastırlarda da ikonalar yapılmaya başlamıştır.²⁴ Bu ikonalar bazılarının günümüze kadar ulaşmıştır.²⁵

1.1.2. İkonastasis

Ortodoks Kilisesinde ikonaların yer aldığı bölüme verilen isimdir. İkonastasis,²⁶ Tanrı'nın konutu olarak bilinen ana sunak ile cemaatin toplandığı kısmı birbirinden ayıran bölmedir.²⁷ İkonalarla kaplı olan ikonastasisin üç kapısı vardır. Bu kapılar, yeryüzü krallığı ile göksel krallık arasındaki sınırdadır ve bu yüzden yeryüzünden gökyüzündeki krallığa geçişi de temsil etmektedirler. Çok küçük şapeller dışında bir Ortodoks Kilisesinin ikonostasisinde kilisenin adına kurulduğu kutsal şahıs ya da şahıslara ait ikonanın konulduğu en azından bir proskynetarion (ikona standı) da bulunur. Tipik bir Bizans Kilisesine bakıldığında ikonastasis iki sıra halinde uzanmaktadır. Bu sıralardan alt sıra büyük ikonalara, üst sıra ise oldukça küçük sayılabilecek ikona dizilerine ayrılmıştır.²⁸

²⁰ Jim Forest, **Praying with Icons**, New York, Orbis Books, 2001, s. 20.

²¹ Forest, s. 19.

²² Forest, **a.g.e.**, s. 17-20.

²³ Forest, **a.g.e.**, s.24.

²⁴ İkonaların tarihiyle alakalı bkz. Forest, **a.g.e.**, s. 3-12.

²⁵ Germain Bazin, **A History of Art**, New York, 1958, s. 118.

²⁶ Ek 2.1. 'de bir ikonastasis örneği yer almaktadır.

²⁷ İkonastasis mekânı tümüyle bölmez, yerden ancak 2/3 metre kadar yükselir. Metin Sözen-Uğur Tanyeli, "İkonastasis" **Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, Ekim 2011, s. 144.

²⁸ Detaylı bilgi için bkz. Richard McBrien, "Iconostasis", **Encyclopedia of Catholicism**, New York, 1995, s. 651.

İbadete gelen kişilerin fiziksel temas eşliğinde duygusal bağ kurdukları ikonalar, “önünde secde edilen” anlamına gelen “*Proskinos*” ikonalarıdır. Kilisenin en kutsal nesnelere sayılan bu ikonalar, diğerlerine göre daha büyük boyda yapılmış olup çoğunlukla da üzerleri gümüş levha ile kaplanmıştır.²⁹ İkonostasisin bu tasvirlerin üstüne gelen ikinci sırasında, ortaya Meryem, İsa ve Yahya’yı bir arada gösteren “*Deesis*” isimli ikona, bunun iki yanına da, altısı sağda altısı solda olmak üzere, Ortodoks Kilisesinin on iki büyük dîni bayramını temsil eden ve “*Dodekaorton*” ismi altında toplanan on iki ikona asılır.³⁰

1.2. İkonalar

1.2.1. İnananın Zihin Dünyasındaki Anlamı Açısından İkonalar

İkonalar, Ortodoks dünyasında yaygın olarak kiliselerde, manastırlarda, saraylarda, aziz türbelerinde, dükkânlarda, okullarda, askeri alaylarda, kulüplerde, evlerde hatta seyahatler esnasında taşınır halde dahi bulunabilmektedir. İkonalar aile yadigarı olarak nesilden nesile de intikal edebilir.³¹ Sözkonusu kutsal resimlerin sosyal hayatın içerisinde böyle bir karşılığı vardır.

İkonalar, inananın zihin dünyasında temsili yapılan kişiyle özdeşleşmiş bir şekilde durmaktadır. Aziz Basilios, “*De Spiritu Sancto*” adlı risalesinde “suretlere gösterilen saygı suretlerin temsil ettiği şeye yöneliktir” diyerek bu durumu ifade etmiştir.³² Başka bir deyişle İsa’nın bir ikonasının yüceltilmesi, İsa’nın kendisinin yüceltilmesidir. Görünmez bir güce değil de İsa’nın bir imgesine ibadet etmek, kişinin İsa’yla daha kolay iletişim kurmasını, onun ilahiliğinin yanında insani yönünü de hatırlamasını, dolayısıyla örnek alınmasını mümkün kılmaktadır. Bu da kişiyi kendi hayatı üzerine düşünmeye, değerlendirmeler yapmaya sevk etmektedir.³³

²⁹ Bkz. 2.2.

³⁰ Şinasi Başeğmez, **İkonalar**, Yapı Kredi Yayınları, 1989, s. 10-11.

³¹ Robert French, **The Eastern Orthodox Church**, London, Hutchinson University, 1951, s. 132.

³² Basilios, “De Spiritu Sancto” **Nicene and Post-Nicene Fathers**, ed: Philip Schaff, n. 2, Vol.8., Christian Classics Eternal Library, 2002, s. 200.

³³ Vera Geelmuyden Bulgurlu, “The Meaning of Icons in the Eastern Orthodox Religion”, **Five Essays on Icons**, Stockholm & Istanbul, Swedish Research Institute in İstanbul, 2005, s. 23.

Ortodoks Hıristiyan inancına göre ikonalar, sevgiyi, güveni temin eder ve kötü ruhlardan korunmayı sağlar. Bu yüzden çoğu zaman evlerde ikonalar asılı durur. Her yıl rahip, evi kutsaması için davet edilir. Evdeki ikona, önünde bir kâse suyla masanın üzerine yerleştirilir. Rahip küçük bir törenle, ailenin bütün üyeleri için ikonaya dualar eder, ölmüşleri anar; suyun kutsanmasının ardından kâse evin tüm odalarına taşınır ve rahip orada pusuya yatmış olabilecek herhangi bir kötü ruhu kovmak için, kurutulmuş küçük bir fesleğen demetiyle suyun bir bölümünü her yere serper. Bunun ardından ikona yerine geri götürülür. Evlerdeki ikonaların rolü bu şekildedir. Kiliselerdeki ikonaların rolü ise temsil edilenin ayine katılıyor izlenimi vermesidir. Bu sebeple ikonalar olabildiğince büyük yapılır. Âdeta İsa ya da azizler her ayinde hazır bulunmaktadır.³⁴

İkonalar özelliklerine göre kişiler için ilham kaynağı olmuştur. Örneğin Aziz Georgias³⁵ bir ata binmiş, askeri kılıklı, pelerini arkasında uçuşurken ve bir ejderhayı mızraklarken gösterildiğinden bu ikona askerlerin ve gençlerin en sevdiği ikona olmuştur. Aziz Nikolas³⁶ bulunduğu yerin bir kıyı kenti olması sebebiyle denizci ve balıkçıların koruyucu azizi sayılmıştır. Bu sebeple ölüm tehlikesi atlatan balıkçılar azizin kiliselerinde adak ve bağışlarda bulunur, teknelerinde ise Aziz Nikolas'ın bir ikonasını muhafaza ederlerdi.³⁷

1.2.2. Mucize İnançları Bağlamında İkonalar

Mucizevi güce sahip olduğu düşünülen ikonalar, savaşlarda ordunun önünde taşınır, savaş gemilerinin direklerine asılır ya da kent surlarının üstüne konurdu. Ayrıca koruyucu niteliğine inanıldığı için, atölye, dükkân gibi yerlere de asılmaktaydı.³⁸

İkonaların mümini ürperten, kutsal ve mucizevî bir şeylerin o anda meydana gelmekte olduğu izlenimini veren bir tarafı vardır. Örneğin İncil'de anlatılan İsa'nın az sayıda ekmek ve balıkla çok kişiyi doyurması mucizesini tasvir eden mozaikte İsa,

³⁴ Bulgurlu, **a.g.m.**, s. 28.

³⁵ Bu aziz hakkında tezimizin aziz ikonaları başlığı altında bilgi verilmiştir.

³⁶ 6 Aralık 343 yılında vefat etmiş, Mira piskoposluğu yapmış bir azizdir. Hayatı hakkında detaylı bilgi için bkz. Forest, **a.g.e.**, s. 125-126.

³⁷ Bulgurlu, **a.g.m.**, s. 24-35.

³⁸ Yıldız Ötügen, "ikona", **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi**, İstanbul, YEM Yayın, 1997, c.2., s. 836.

dik bir şekilde seyirciye bakmaktadır.³⁹ Sahne, kutsal bir tören havası taşımaktadır. Sanatçı imge haline getirdiği şeye derin bir anlam vermiştir. Onun için söz konusu olan, sadece Filistin’de birkaç yüzyıl önce meydana gelmiş olan az rastlanır bir mucize değildir. O mucize, Kilise’de kişileşmiş olan İsa’nın sonsuz gücünün bir simgesidir. Bu bağlamda İsa, seyirciye dik bir şekilde bakmakta, seyircinin manevi açlığını gidermektedir.⁴⁰

İkonalara, yukarıda verdiğimiz örneklerden de anlaşılacağı üzere müminler tarafından manevi bir boyut eklenmiştir. Özellikle halk arasında taşınabilir boyuttaki ikonaların ve röliklerin⁴¹ mucizeler yarattığı, halkı düşmandan koruduğu, hastaları iyileştirdiği gibi inançlar yaygınlaşmıştır. Bazı ikona ve röliklerden sızan, kan, gözyaşı ve kutsal yağın şifa olduğuna dair pek çok hikâye anlatılmıştır. Örneğin hekim olarak kabul edilen Aziz Kosmas ve Aziz Damianos’un ikonalarından⁴² sıva parçalarını yiyen kadınların sıkıntılarından kurtulduğuna dair anlatılar yaygındır. Kazdırdığı kuyudan su çıkmayan dindar bir kadının rüyasında gördüğü kişinin nasihatine uyarak Skopeloslu keşiş Theodosius’un ikonasını kör kuyuya sarkıtığına ve böylece kuyunun suyla dolduğuna inanılmaktadır.⁴³ İkonalardan mucizelerin sadır olması, mucize için gelen hastanın imanı, azizlerin şefaati ve ikonadan sızan kutsal yağ ile ilişkilidir. Bu inanca göre ikonanın sahibi olan aziz ile şeytan arasında bir münakaşa gerçekleşir ve sonunda şeytan ok saplanmış gibi çılgın atarak kaçır.⁴⁴

İkonaların mucizevi yönüne bir başka örnek Aziz Lukas tarafından resmedilen Meryem Odigitria⁴⁵ ikonasıdır. Bu ikona 1203 Latin işgali sırasında kayboluncaya kadar kentin koruyucu simgesi olarak kullanılmıştır. Bizans Konstantinapolis’inde Odigitria’ya büyük saygı gösterilir, mucizevi güçler atfedilir; yortu günlerinde, zafer

---

³⁹ Bkz. Matta, 15:34.

⁴⁰ Ernst Hans Gombrich, **The Story of Art**, London, The Phaidon Press, 1953, s. 96-97.

⁴¹ Rölik: Hristiyanlık’ta Hz. İsa, aziz ve azizlerle ilişkili ya da onlardan artakalan kutsal eşya veya parçalar. Rölikler röliker denilen özel kutularda saklanır. Metin Sözen-Uğur Tanyeli, “Rölik” **Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, Ekim 2011, s. 204. Bkz. Ek 2.3.

⁴² Bkz. Ek 2.4.

⁴³ Gülgün Köroğlu, İkonaklazma Döneminden Bizans Resim Sanatı Örnekleri, **Sanat ve İnanç Sempozyum Bildirileri**, Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi 2004, C.II., s. 28.

⁴⁴ Metta Miskin, **Hayâtü's-salâti'l-ursuzuksiyeye**, Kahire, 1986, s. 577.

⁴⁵ Odigitria ya da Hodigitria Yunanca olup, “yol gösteren” diye çevrilir. Ulf Abel, “Image of the Divine on the Theology of Icons”, **Five Essays on Icons**, Stockholm & Istanbul, Swedish Research Institute in Istanbul, 2005, s. 9.

günlerinde kent sokaklarında, kentin tehlikeye düştüğü zamanlarda surlarda gezdirilirdi. Konstantinapolis'in 717-718'de Araplar tarafından kuşatılması esnasında, orijinal Odigitria ikonası kent surlarında bütün gece boyunca dolaştırılmış ve kent kurtulmuştu. Hem patrik hem de imparator, insanları ikonalara inanç beslemeleri için teşvik ediyordu; bu durumun imparatorun İsa'nın yeryüzündeki temsilcisi olmasıyla da alakası vardı ve bu sayede imparatorun gücü pekişmiş oluyordu.⁴⁶ Aziz Haralampios ikonası da mucizevi yönüyle zikredilecek ikonalar arasındadır. Bu ikonanın veba salgınlarına karşı halkı koruduğuna inanılmıştır.⁴⁷

İkonaların mucizevi yönüne diğer bir örnek de Aziz Nikon Metanoeite'nin ruhunun kendisinin resmini yapan ikona sanatçısının karşısına çıktığına inanılmasıdır. Gerçekte ikona ressamı bu azizi hiç görmediği halde bu mucize yoluyla, azizin özelliklerini ikona üzerine doğru bir şekilde yansıtabilmiştir.⁴⁸

Kendisiyle ilgili mucize inancı oluşan ikonalara büyük ilgi gösterilmektedir. Örneğin iyileştirme mucizesi olan ikonalara gümüş bacak, kol ve göz şeklinde adaklar ya da edilen ve kabul gören duaları temsil eden küçük ev, para, mücevher ve saatler asılmaktadır.⁴⁹

1.2.3. İbadetteki Yeri Açısından İkonalar

Daha önce işaret ettiğimiz gibi sanatçı ikonaların resmedilme sürecine bir ibadet olarak bakmaktadır ve bu ikona çizme süreci birtakım kurallara bağlıdır. Bu kurallardan ikonaları tanıtırken söz etmiştik. Bu başlık altında ise kilisenin içinde bir ibadet objesi olması bakımından ikonaları inceleyeceğiz.

Bir Ortodoks, kiliseye girince ilk olarak ikonaları selamlar ve öper. İkonastasteki ikonaları öpmek belli bir sıraya göredir; önce İsa ikonaları, sonra Meryem ikonaları ve nihayet melek ve azizlerin ikonaları öpülür. Daha sonra kişi ikonastasisin önünde yer alan platforma çıkar ve burada sergilenen o günün töreniyle ilgili özel ikonayı öper, başını eğip, selamlar ve haç çıkarır, bir dua okur sonra da ikonaya hürmeten önünden geri geri adım atarak uzaklaşır. Bazen özel ikonalar için

⁴⁶ Bulgurlu, **a.g.m.**, s. 30.

⁴⁷ Tayfun Akkaya, **Ortodoks İkonaları**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2000, s.139.

⁴⁸ Akkaya, **a.g.e.**, s. 46-47.

⁴⁹ Bulgurlu, **a.g.m.**, s. 34.

bir stant ayrılır ve burada dindar kimseler bir mum yakar.⁵⁰ Tören sonunda ise haç çıkarma ve ikonayı öpme işlemi tekrar edilir.⁵¹ Ayrıca Ortodokslukta günah itirafı da genellikle bir ikonanın önünde gerçekleştirilir.⁵²

Evlerdeki ikonalara da özel bir hürmet gösterilir. Her Ortodoks aile, oturma odasının ve yatak odasının “güzel köşe” olarak adlandırılan doğu köşesinde bir ikona bulundurur.⁵³ Misafirler, ikonanın yer aldığı odaya girdiklerinde önce başını öne eğerek selamlar ve haç çıkarır, en son ev sahibini selamlar.⁵⁴ Bizans evlerinde görülen bu adet günümüze kadar varlığını sürdürmüştür.⁵⁵

İkonalar kutsanmadan önce ibadet edilebilme özelliği kazanmaz. Ancak törenden sonra bir ikona, dünyevi olan ile ilahi olan arasında bir bağ kurarak, ibadet edenlerle iletişim aracı haline gelir. Bu iletişimin sağlanabilmesi için ibadet eden kişinin de temiz kalpli olması gerekir. İkonanın önünde niyaz ederek, ibadet eden kişiyle ibadete konu olan ikona arasında mistik bir bütünleşme cereyan eder.⁵⁶

1.3. İkona Çeşitleri⁵⁷

Ortodoks ikonalarını materyallerine, yüzyıllarına, üretildiği coğrafyalara göre çeşitli tasniflere tabi tutmak mümkündür. Ancak çalışmamız teoloji alanıyla ilgili olduğundan İsa ikonaları, Meryem ikonaları, Melek ikonaları, Aziz ikonaları şeklindeki bir tasnifle konuyu ele alacağız.⁵⁸ Şimdi bu iki başlığı örnekler üzerinden inceleyerek detaylandıracağız.

⁵⁰ Robert French, **The Eastern Orthodox Church**, London, Hutchinson University, 1951, s. 132.

⁵¹ Ertuğrul Özkan, “İkona”, **Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi**, cilt 1, sayı 2, Nisan 1988, İstanbul, s. 54.

⁵² Şinasi Gündüz, **Hristiyanlık**, İstanbul, İsam Yayınları, Mart 2008, s. 147.

⁵³ Ortodoks evlerinde yer alan ikona köşeleri için bkz. ek 2.19.

⁵⁴ Akkaya, **a.g.e.**, s. 131.

⁵⁵ Başeğmez, **a.g.e.**, s. 11.

⁵⁶ İkonaların anlamı hakkında daha derin okuma yapmak için bkz. Leonid Ouspensky-Vladimir Lossky, **The Meaning of Icons**, translated by: G.E.H. Palmer-E. Kadloubovsky, New York, St. Vladimir's Seminary Press, 1999, s.25-49.

⁵⁷ İkonaların görsellerine Akkaya'nın kitabından ulaşılabilir.

⁵⁸ Söz konusu tasnif Akkaya'nın kitabından alınmıştır. İkonalar incelediğimiz diğer kaynaklarda da bu şekilde tasnif edilmiştir.

1.3.1. İsa İkonaları

İsa ikonaları, apokrif yazılarda da yer alan, Lentulus⁵⁹ Mektubu içerisindeki şu tasvire dayanmaktadır:

Bu zaman zarfında görünen ve hala hayatta olan bir adam – gerçekten bir insan olarak bahsedilebilirse- İsa olarak adlandırılmakta ve İesus diye bahsedilmektedir. Halk onun gerçek bir peygamber olduğunu söylüyor; şakirtleri ona Tanrı'nın oğlu diyorlar ve O, ölüleri diriltiyor, hastaları iyileştiriyor. O, orta boylu, mutedil ve hürmete şayan görünüşlü, saygıdeğer karakterde, kestane renkli düz saçları kulaklarına ve oradan da aşağı doğru zarif bir şekilde inerek, omuzlarının üzerine ortadan ikiye ayrılmış geniş lüleler halinde düşüyor. Nasıralı tipinde, muntazam ve açık alınlı, yüzü lekesiz, kırıksız ve sıhhatli bir renkte, burnu ve ağzı kusursuz, saçlarının renginde çok sık bir sakala sahip, tabii ve olgun bir bakışı, olağanüstü derecede etkileyici, azarladığında korkunç, öğüt verirken nazik ve tesirli, iri mavi-gri gözleri olup, sık sık ağlayan ama asla kahkahayla gülmeyen, ağırbaşlı ve içten gelen bir neşeye sahiptir. Tasvirinde dimdik ve muntazam durur, elleri ve kolları iyi biçimlendirilmiştir. Konuşurken cesur, nazik ve mütevazidir.⁶⁰

Bizans'taki İsa ikonaları Lentulus'un mektubundaki bu tasvire göre şekillenmiştir.⁶¹

Şimdi İsa ikonalarına birkaç örnek verip sembolik değerlerini ele alarak konumuzu netleştirelim.

Sözünü edeceğimiz ikona, Emmanuel Tzanes'e (1610-1690) aittir⁶² ve Atina Bizans Müzesi'nde yer almaktadır. İsa tahtta oturmuş ve tam boy olarak tasvir edilmiştir. Sağ eliyle takdis işareti yapmış, sol elinde ise açık vaziyette kutsal bir metin tutmaktadır. Tahtın arka planındaki altın yıldızlar göksel alemi, zemindeki kırmızı renk İsa'nın hakimiyetini, elbisedeki erguvani, kırmızı, turuncu, sarı renkler de İsa'nın güç ve saltanatıyla yargılayıcı kimliğini ifade etmektedir. İsa'nın oturduğu tahtın sol

⁵⁹ Lentulus II. Roma imparatoru Tiberius Ceasar (m.s. 14) döneminde yaşamış Romalı bir memurdur. Mektupları Latince'dir. Bkz. J.K. Elliott, **The Apocryphal New Testament**, Oxford, Clarendon Press, 2005, s.543.

⁶⁰ Çeviri Tayfun Akkaya'dan alıntıdır. Kitapta mektup ile ilgili dipnot bulunmamaktadır. Bkz., Akkaya, s.21. Mektubun İngilizce çevirisi için bkz. B. Harris Cowper, **The Apocryphal Gospels and Other Documents Relating to the History of Christ, London**, 1867, s.221-222. Mektubun diğer dillerdeki çevirilerinin bulunduğu kaynak bilgisi için bkz. Elliott, **a.g.e.**, s.543.

⁶¹ Akkaya, **a.g.e.**, s. 21.

⁶² Bkz. Ek 2.5.

üst tarafındaki aslanlarla Markos, onun yanında İsa'nın hemen sağ omzunun arkasındaki melekle Matta, sağ üstte boğa ile Luka ve onun yanında İsa'nın sol omzunun arkasındaki kartalla Yuhanna temsil edilir. Dördünün de ellerinde kutsal metin vardır.⁶³ Bu tip ikonalar Pantokrator İsa ikonaları olarak da anılmaktadır.

İnceleyeceğimiz bir diğer ikona Emmanuel İsa ikonasıdır. Ahd-i Atik'te yer alan bir pasaj, Çocuk İsa (Emmanuel) ikonalarının kaynağını oluşturur: "Bunun için Rab size bir alamet verecek, işte kız, gebe kalıp bir oğul doğuracak; adını Emmanuel koyacak."⁶⁴

Rus ikonalarında İsa bazen tek başına resmedilir ve bu şekilde resmedilen ikonalara Emmanuel İsa ikonaları da denir.⁶⁵ İsa, incelediğimiz ikonada açık bir alın ve derin yüz hatlarıyla tasvir edilmiştir.⁶⁶ Bunun nedeni İsa'nın annesinden habersiz olarak on iki yaşında iken mabede girmesi ve orada büyüklerin konuşmalarına katılmasıdır. Burada İsa'nın din adamlarının şeriat ve peygamberler hakkındaki sorularını hayret verici bir biçimde bilgelikle cevapladığına inanılmaktadır. Bu sohbetlerin derinleşmesinden dolayı İsa'nın bilgeliğinin ve yaşının arttığına inanılır.⁶⁷ İkonada yaşın ilerlemesini tasvir etmek maksadıyla İsa alnında çizgilerle resmedilmiştir.⁶⁸

İnceleyeceğimiz bir diğer ikona türü İsa'yı çağrıştıran teslis ikonalarıdır. Teslis ikonaları öncekilerden farklı olarak mucizevi bir ilk örneklige dayanmaz ancak bu ikonalar belli kurallar dahilinde resmedilmiştir. Erken Hristiyan Kilisesi teologları, Kitab-ı Mukaddes'te yer alan İbrahim'in üç melek tarafından ziyaret edilmesi anlatısını Teslis'in bir ifadesi olarak ele almışlar ve ikonalarda bu anlatıya yer vermişlerdir.⁶⁹ İkonlarda teslis anlatısına kaynaklık eden başka bir sahne de İsa'nın vaftiz sahnesidir. Bu sahnede Oğul İsa, Şeria ırmağında yer alırken, Baba, semadan yeryüzüne uzatılan bir elle temsil edilir, Ruh'u'l-Kudüs ise İsa'nın başı üzerinde uçar

---

⁶³ Akkaya, **a.g.e.**, s. 29.

⁶⁴ Yeşeya, 7:14

⁶⁵ Akkaya, **a.g.e.**, s. 29-31.

⁶⁶ Bkz. Ek 2.6.

⁶⁷ Luka, 2:41-52. Krş. **Infacty Gospel of Thomas**, 17:1-5., Reidar Aasgaard, **The Childhood of Jesus**, Cambridge, James Clarke & Co, 2010, s. 241.

⁶⁸ Nilay Yılmaz, **Ayasofya Müzesindeki İkonalar Kataloğu**, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993, c. 1, s. 58.

⁶⁹ Tekvin, 18:1-15.

vaziyetteki beyaz bir güvercinle sembolize edilir. Bu beyaz güvercin sembolü tamamen İncil kaynaklıdır.⁷⁰ İncil'in teslisi açığa çıkaran bir diğer aktarımı yüksek bir dağda İsa'nın talebeleriyle beraberken kıyafetlerinin beyazlaşması ve bir bulutun İsa'ya yaklaşıp "Bu benim oğlumdur" demesi olayıdır.⁷¹ Bu sahneye İsa'nın talebeleri Petrus, Yakup ve Yuhanna bizzat şahit olmuşlardır.⁷²

Teslis ikonalarının en meşhuru Moskova'da Tretyakov galerisinde bulunan 1420 civarında Andrei Rublev tarafından çizilen ikonadır.⁷³ Bu ikona kendisinden sonra yapılacak olan İbrahim'in üç melek tarafından ziyaret edilişi temalı teslis ikonalarını da etkileyecektir. Kompozisyon, ortadaki kâsenin ilgi odağına bağlı olarak gelişir, yerdeki ve soldaki melekler kâseyi kutsamaktadırlar.⁷⁴

Merkezi konumdaki melek, İsa'yı temsil eder ve başını hafifçe sola doğru çevirerek, kâseyi takdis etmesi, kendini kurban olarak sunduğuna işaret eder. Soldaki melek Baba Tanrı'yı temsil eder. Hüzün dolu ilahi bir ifadeyle İsa'yı teşvik eder vaziyettedir. Sağdaki melek ise Kutsal Ruh'u simgeler. Böylece üç melek, Kutsal üçlemeye bağlanmaktadır. Baba Tanrı'nın üstündeki "ev motifi" insanlığın yaşadığı dünyayı, İsa'nın başının hemen yanında görülen ağaç motifi, dirilişi, kalıs motifi kurban edilişi sembolize etmektedir. Kompozisyonun önemli bir özelliği, yan taraflardaki meleklerin masanın ön planında yer almalarına rağmen, aynı zamanda arka plandaki melekle aynı planda kurgulanmalarınıdır. Bu yolla bu üç melek birbirinden ayrı olmakla birlikte aynı kompozisyonda birleşmiş olmaktadır.⁷⁵ İkona bu sembolik anlatımla üçte birlik, teslis ilkesini vurgulamaktadır.

İsa ile ilgili olarak inceleyeceğimiz bir diğer ikona türü İsa'nın doğumu konusunu (Noel)⁷⁶ içeren ikonalarlardır. Doğum olayına dair İncil'de bazı bilgiler mevcuttur.⁷⁷ Ancak, doğum sahneleri hususundaki fark Ortodokslukta Meryem'in

---

⁷⁰ Matta, 3:16.

⁷¹ Matta, 17:1-17; Markos, 9:2-8; Luka, 9:28-36.

⁷² Teslis ikonaları hakkında detaylı bilgi için bkz. Akkaya, **a.g.e.**, s. 71-73.

⁷³ Bkz. Ek 2.14.

⁷⁴ Akkaya, **a.g.e.**, s. 73-75.

⁷⁵ Akkaya, **a.g.e.**, s. 75.

⁷⁶ Bakireden doğum hususundaki görüşler için bkz. Şinasi Gündüz, **Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı**, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2014, s. 154-159.

⁷⁷ Luka, 2:6-7.

İsa'yı bir mağarada doğurduğu kabul görürken Katoliklerde ise doğumun bir ahırda gerçekleştiğine inanılır.⁷⁸

Ek 2.15'te örnek olarak yer verdiğimiz 16.yüzyıla ait ikona⁷⁹, Athos Dağı, Lavra manastırında bulunmaktadır. Söz konusu ikonada Meryem başında halesiyle durmaktadır. İkonadaki Meryem'in arkasında duran mağaradan burada doğum yaptığı anlaşılmaktadır. Yine Meryem'in arkasında yeni doğmuş İsa'yı nefesiyle ısıtan bir öküz ve bir eşek vardır. Buradan hayvanların dahi İsa'ya hürmet gösterdikleri anlaşılmakta ve kutsiyete vurgu yapılmaktadır. Bu doğum ikonasında Meryem'in nişanlısı Yusuf'a da yer verilmiştir. Yine ikonada sembolik arınma olan çocuğun ilk banyo sahnesi de yer almaktadır. Çobanların secdesi ve çobanlara haber gibi dînî temalarla da ikonaya zenginlik katılmıştır. Mağaradaki kayalık dağlardan Kutsal Ruh inmektedir. Arka plan altın yaldızlı fonla boyanmış olup, metafizik anlama işaret etmektedir. İkonada yer alan melekler de anlatıya mistik bir boyut katmaktadır. Mağaranın karanlığı ve İsa ile Meryem'in aydınlıkta resmedilmesi karanlık-aydınlık çatışmasına bir vurgudur. Kayaların doğası gereği sert görüntüsü de direnci, metaneti kurtuluşu ve ruhun ölümsüzlüğünü ifade etmektedir. İkonanın üst kısmında açıklayıcı ifadeler de yer almaktadır.⁸⁰

İsa ile ilgili karşımıza çıkan bir diğer ikona türü ise çarımhta İsa ikonalarıdır. Çarımhta İsa konusu kaynağını İncil'den alan on iki yortudan biridir.⁸¹ İnceleyeceğimiz ikona 14. yüzyıla aittir. Ancak ikona zarar görmüş Meryem ve Yahya'nın yüzleri bozulmuştur. Tasvirde göğe kadar uzanan kayalık üzerinde bir çarımh görülmektedir. İsa'nın üst tarafında ona metanet veren iki melek durmaktadır. İkonaya bakıldığında yaldızlar göze çarpmaktadır. Yaldızlar kutsiyete işaret eder ve bu kutsiyetin her yere yansıdığını gösterir. İsa'nın bedeninde yaralar vardır. Meryem ile Yahya yüzlerini kapamış çaresizce beklemektedirler.⁸² İkonada Golgotha tepesinin ardındaki sur duvarı İsa'nın ruh halini vurgulamaktadır. Surların üzerinde sembolik değeri olan açık bir kapı durmaktadır. Surlara yapılmış evler insanlığın hapsediği

---

⁷⁸ Akkaya, **a.g.e.**, s. 80.

⁷⁹ Bkz. Ek 2.15.

⁸⁰ Akkaya, **a.g.e.**, s. 80-82.

⁸¹ Bkz. Matta 21:1-11.

⁸² Akkaya, **a.g.e.**, s. 94.

dünya hayatını sembolize eder. Haçın altında yer alan kayalık, kurtuluş, Tanrı'nın evi, metanet gibi kavramları işaret eder. Haçın kahverengi oluşundaki mana ise bu dünyaya ait değerlerden kurtulmayı ifade eder.⁸³

1.3.2. Meryem İkonaları

Meryem'i çocuk İsa ile birlikte resmeden ikonalar, Hıristiyanlık'taki, kâinatın yaratıcısının bir annenin göğsünden çıkmış olması inanışına işaret ederek yapılmışlardır. Bu yoruma göre, Meryem'in göğsü kâinatı yaratanı da barındırdığından kâinattan büyüktür. Meryem'i "doğurduğu çocuk" ile birlikte resmetmek, bu sırrı hatırlatır ve İsa'nın hayatının bir özeti mahiyetindedir.⁸⁴

Meryem'i çocuk İsa ile birlikte tasvir eden ikonaların en yaygın olanlarında, Meryem, İsa'yı kucaklamakta, İsa da annesinin boynuna sarılmaktadır. Meryem'in boynu hafifçe eğik ve İsa ile Meryem yanak yanağadır. Meryem'i böyle tasvir eden ikonalara "yol gösteren, rehber" manasına gelen, "*Hodigitria*"⁸⁵ adı verilir. İkona bu ismi vaktiyle ilk örneğinin muhafaza edildiği bir manastırdan, Bizans'ta Büyük Saray'ın yanındaki Hodeon Manastırı'ndan almıştır. Efsaneye göre yolda yürüyen iki âmâ kişiye görünen Meryem onları bu manastıra götürür ve körler burada yine efsaneye göre İncil müellifi Luka tarafından yapılmış olan Meryem ikonasını görürler.⁸⁶

Meryem, İsa ile gösterildiği gibi tek başına da gösterilmektedir. Örneklerimizde bu iki ikona tipine de yer vereceğiz.

Tiçvin Meryemi ikonası bir Rus-Ortodoks ikonasıdır.⁸⁷ Bu ikona Rusya'da 1383 yılından itibaren saygı görmüştür. Anlatıya göre Tiçvin'de bir ışıkla beraber ilk örnek belirmiş, bu şekilde bir mucize gerçekleşmiştir. Bu mucizenin gerçekleştiği yere de "Meryem'in Ölümü" adında bir kilise inşa edilmiştir. 17.yüzyıla gelindiğinde bu ikonanın İsveç akınlara karşı ülkeyi koruduğu inancı oluşmuş ve bunun akabinde

---

⁸³ Akkaya, **a.g.e.**, s. 94.-96.

⁸⁴ Başeğmez, **a.g.e.**, s. 27.

⁸⁵ Bkz. Ek 2.7.

⁸⁶ Başeğmez, **a.g.e.**, s. 27.

⁸⁷ Bkz. Ek 2.8.

ikonanın kopyaları Rus topraklarına yayılmıştır. Tiçvin Meryemi insan eliyle yapılmadığına inanılan mucizevi bir ikonadır.⁸⁸

İnceleyeceğimiz diğer bir ikonada nadir bir durum olarak Meryem tek başına tasvir edilmiştir. Bu tip ikonalar genelde bir olay zincirini ifade etmekte olduğundan bir araya geldiklerinde anlam bulmaktadır. Bu ikonalarda tasvir, ortada haça gerilmiş İsa, sağında Meryem, solunda İncil yazarı Yuhanna ikonaları ve “çarmıh” sahnesi ile tamamlanmaktadır. Buradaki Meryem tasviri diğerlerinden farklıdır. Bu tasvirde Meryem ağlamaklı yüz ifadesiyle ve başörtüsünden çıkmış siyah saçlarıyla görülmektedir. İkonada yer alan üç yıldız ve ikonanın üst köşelerine kısaltmalarla yazılmış MP OY monogramından ikonanın Meryem ikonası olduğunu anlamaktayız.⁸⁹ Sol yanında onun ağlayan Meryem olduğunu ifade eden “*THRĪNODUSA*” yazılıdır.⁹⁰

Meryem’e haber ikonaları da inceleyeceğimiz ikonalarından birisidir. Bu tip ikonalar Meryem’e müjde konusunu ele alırlar. Hıristiyanlığın on iki yortusundan biri olduğundan bu tema kendine geniş bir alan bulmuştur. Kaynağını Kitab-ı Mukaddes’teki anlatılardan alır.⁹¹ Görseline yer verdiğimiz Tretyakov Galerisi koleksiyonunda yer alan ikona 12. yüzyıla aittir.⁹² İkonada Meryem şarap rengi ve lacivert bir elbise giymiştir.⁹³ Cebrail ona müjde vermektedir. Meryem sol elinde kırmızı renkli bir iplik yumağı ve sağ elinde göğüs hizasında da ipin ucunu tutmaktadır. Meryem’in kalbi üzerindeki İmanuel İsa tasvirinin cenini temsil ettiği anlaşılmaktadır.⁹⁴

Meryem’in ölümü konusu da Meryem tasvirlerinde yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak İncil’de sadece Meryem’e haber ve Meryem’in doğumu olayından

---

⁸⁸ Akkaya, **a.g.e.**, s. 40.

⁸⁹ MP OY gibi tasvirin kime ait olduğunu betimleyen ifadelere monogram adı verilir. MP OY Tanrı anası Meryem ikonaları için kullanılmaktadır. IC, XC ise İsa tasvirlerinde kullanılmaktadır. Diğer monogramlar için bkz. Thomas Whittemore, **The Mosaics of Haghia Sophia at Istanbul Third Preliminary Report**, Boston, Oxford University Press for The Byzantine Institute, 1942, s.1-2.

⁹⁰ Bkz. Ek 2.9.

⁹¹ Luka 1:26-38; İşıya 7:14

⁹² Bkz. Ek 2.17.

⁹³ Meryem için ikonalarda tercih edilen elbise rengi etrafındaki görüşler için bkz. Dücane Cündioğlu, **Sanat ve Felsefe**, İstanbul, Kapı Yayınları, 2013, s.68-71. Zeynep Mercangöz, “Ortaçağ Hıristiyan Tasvirlerinde Meryem’in Mavi Giysisi Üzerine”, **Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar**, Ankara, 1993, s. 325-334.

⁹⁴ Akkaya, **a.g.e.**, s. 103.

bahsedilir. Dolayısıyla bu tema kaynağını apokrif metinlerden ve Kutsal Gelenek'ten almaktadır.⁹⁵ Görseline yer verdiğimiz ikonada Meryem, ölü yatağında yatarken resmedilmiştir.⁹⁶ İkonada yer alan yatağın arka planında İsa, kucağında kefene sarılmış bir çocuk tutmaktadır. Bu çocuk Meryem'in ruhunu temsil etmektedir. Yanında da iki melek görülmektedir. Meryem'in yatağının baş ve ayakucunda on iki havari ve iki piskopos bulunmaktadır. En üstte yer alan altı kanatlı ve parlak kırmızı renkli *seraphim*⁹⁷, İsa'nın sahip olduğu ilahi kudrete işaret etmektedir. Ayrıca ikonadaki bir diğer sahne Meryem'in yatağının önünde, yatağı devirmeye yeltenen fanatik bir Yahudi'nin ellerinin, kılıçlı bir melek tarafından kesilmesi sahnesidir.⁹⁸

1.3.3. Aziz İkonaları

Aziz ikonaları başlangıçta, azizlerin türbelerinde portre mahiyetinde kullanılmıştır ve böylece dindar kimseler azizlerin suretlerini görebilmişlerdir. Ancak 6. yüzyıla gelindiğinde bunlar portre hüviyetini kaybetmiş ve ibadet unsuru haline gelmiştir.⁹⁹

Ortodoks Kilisesi'ne göre Azizler "Tanrı'nın elleri" diye ifade edilir; diğer bir deyişle, Tanrı'nın onlar sayesinde eserini tamamladığına inanılır. Azizler öldükten sonra da işlevlerini sürdürürler, müminlere şefaet ve rehberlik ederler. Ancak burada müminlerin azizlere duyduğu saygı azizler kanalıyla İsa'ya ulaşan bir saygıdır, sadece azizlerin şahsına ait değildir.¹⁰⁰

Bizans ikonalarında azizler yarım veya tam boy olarak resmedilirler. Kalabalıklar halinde veya tek kişi olarak suretlenebilirler. Sert bir yüz ifadesine sahiptirler. Kimi genç, kimi yaşlı, kimi uzun sakallı, kimi top sakallı, kiminin başı açık, kiminin başı takkelidir. Aziz olduklarının anlaşılması için başlarının etrafında kutsal hale yer alır. Her birinin kendine mahsus bir giyimi yahut bir alameti vardır. Örneğin patriklik yapmış bir aziz, şatafatlı bir elbise ve haçla süslü uzun atkılar takar. Münzevi

⁹⁵ Akkaya, **a.g.e.**, s. 106.

⁹⁶ bkz. Ek 2.18.

⁹⁷ Seraphim, Eski Ahid'e göre, İşıya'nın Tanrı'nın tahtı önünde duruyor şekilde gördüğü altı kanatlı doğaüstü varlıklardır. Şinasi Gündüz, "seraphim", **Din ve İnanç Sözlüğü**, Vadi Yayınları, Ankara, 1998, s.338. Seraphim örneği için bkz. ek 2.21.

⁹⁸ Akkaya, **a.g.e.**, s. 110.

⁹⁹ Akkaya, **a.g.e.**, s. 46.

¹⁰⁰ Ernst Benz, **The Eastern Orthodox Church**, New York, 1963, s.15-16.

hayat tarzını benimseyenler kapalı uzun elbiseler giyip, başlarına, ense, boyun ve kulaklarını da kapatan siyah bir külah geçirmişlerdir. Bu külahın altında, yalnız yüzleri meydandadır. Daha önce askerlik yapmış azizler, zırhlı kıyafetler giyerler.¹⁰¹

İnceleyeceğimiz ilk ikona 303 yılında şehid olan ve kendi adına yapılan ikonaların İngiltere'yi himaye ettiğine inanılan Aziz Georgias ikonasıdır.¹⁰² 280 yılında doğan Aziz Georgias'ın¹⁰³ hayatı Filistin'de Lydda'da geçmiştir, mezarı oradadır. Aziz Georgias'ın asker olup olmadığı kesin olarak bilinmemektedir. Adına 6. yüzyılda Kudüs ve Antakya'da kiliseler adanmış ve erken dönemlerde Bizans ordularının koruyucusu olarak isimlendirilmiştir. Georgias kültürünün Yunan, Latin, Ermeni, Kıpti, Süryani, Etiyopya ve Türkiye'de önemli bir yeri vardır. Anlatıya göre bölge halkına kendisine yaklaşanı nefesiyle zehirleyen bir ejderha musallat olur. İnsanlar her gün iki koyun kurban vererek ejderhayı sakinleştirmektedir. Ancak koyunlar azaldığında insan kurbanı fikri ortaya atılır ve kralın kızı bu iş için seçilir. Georgias mızrağıyla ejderhaya karşı savaşır ve halka korkmalarını, eğer İsa'ya inanıp vaftiz olurlarsa bu tehlikeden kurtulacaklarını söyler. Kral ve halk bunu kabul eder. Georgias ejderhayı öldürdüğünde on beş bin kişi de vaftiz olur. Bu olay üzerine Georgias hiçbir ödül kabul etmez; kraldan kiliseleri himaye etmesini, rahipleri onurlandırmasını ve fakirlere merhamet göstermesini ister. Georgias, Diocletian ve Maximian döneminde zulüm görmüş ve şehit olmuştur. Aziz Georgias figürünün, Haçlı seferlerinde, Antakya kuşatmasında önemli bir rol oynadığına inanılır. Aziz Georgias, İngiltere, Venedik, Ceneviz, Portekiz ve Katalonya'nın koruyucusu olarak görülmüştür. Reformasyon döneminde barutun icadıyla mızrak ve kılıcın önemi azalmış, Aziz Georgias ikonaları da popülerliğini yitirmiştir. Ancak İngiltere'de durum farklıdır, orada Aziz Georgias'a olan ilgi kaybolmamıştır. Aziz Georgias ikonaları günümüze kadar askerlerin koruyucu ikonası olarak kabul edilmiştir.¹⁰⁴

Görselini vereceğimiz Aziz Georgias ikonasının yapım tarihi 14. yüzyılın sonlarıyla 15. yüzyılın başlarına denk gelmektedir. İkonanın orijinali St.

---

¹⁰¹ Başeğmez, **a.g.e.**, s. 54.

¹⁰² Bkz. Ek 2.10.

¹⁰³ Benhan İncidiş, **Mardin Eski Kale (Kal-ıt Mara) Mor Cercis Kilisesi**, Antalya, Eylül 2015, 3. Baskı, s. 13.

¹⁰⁴ David Farmer, **The Oxford Dictionary of Saints**, Oxford University Press, USA, 2004, s. 213-214.

Petersburg'daki Rus müzesinde yer almaktadır. İkonada ele alınan tema Aziz Georgias'ın mucizevi bir biçimde canavarla savaşı ve canavarı öldürmesidir. İkonada tasvir edilen şekliyle olay bir mağaranın önünde gerçekleşmektedir. Mağaranın siyah ve karanlık girişi vurgulanmaktadır ve canavarın kuyruğu karanlığın içerisinden çıkmaktadır. Mağara üzerindeki renk kullanımı yeryüzündeki şeytani güçlerin varlığını ve tehlikesini vurgularken, gökyüzündeki kırmızı fonda Aziz'in Tanrı'dan aldığı gücü sembolize etmektedir. Sağ üst köşede Tanrı'nın eli azizi kutsamaktadır. Bu kutsama, gücün kaynağının Tanrı olduğuna işaret etmektedir.¹⁰⁵

İnceleyeceğimiz diğer bir isim Aziz Stefanos'tur. Hıristiyanlığın ilk şehitlerinden sayılan Aziz Stefanos¹⁰⁶, Yahudi iken İsa'ya iman etmesinden dolayı Yahudiler tarafından küfür ile itham edilmiş; bunun üzerine yargılanmış ve 35 yılında Kudüs'te taşlanarak öldürülmüştür. Şehadetinden dolayı, "*Protomartis*" yani ilk martin lakabını almıştır.¹⁰⁷ Taşlanarak öldürülmesinden dolayı semboller kitabında altın palmye dalı, kırmızı bir alan üzerinde gümüş taşlarla sembolize edilmiştir.¹⁰⁸ Elçilerin İşleri kitabında kendisinden¹⁰⁹ Tanrı'nın tapınağa bağlı olmadığı, İsa'nın Yahudilerin beklediği Mesih olduğu, Musa'nın geçici bir peygamber olduğu gibi görüşleri ile bahsedilmiştir. 415 yılında Kafr Gamala'da rahip Lucian'ın mezarını keşfetmesiyle Aziz Stefanos tekrar gündeme gelmiştir. Röliklerinin içerisinde öldürülürken kendisine atılan taşlar da yer almaktadır. Konstantinapolis ve Roma'da rölikleri büyük değer görmüştür. Aziz Stefanos, diyakonların koruyucusu kabul edilmiş ve baş ağrılarına şifa olduğuna inanılmıştır. İngiltere'de kırk altı tane antik kilise Aziz Stefanos'a adanmıştır.¹¹⁰

İncelediğimiz ikonada Aziz Stefanos, sol elinde Hıristiyanlığı temsil eden kilise binasını tutmaktadır, sağ elinde ise zincirli bir buhurdanlık vardır. Tasvirde Aziz Stefanos, ilk basamaktaki din adamlarına ait kıyafetler giymiştir. İkonanın alt köşelerinde Aziz'in hayatı ile ilgili iki sahne yer almaktadır. İkonanın sol üst

---

¹⁰⁵ Akkaya, **a.g.e.**, s. 58-60.

¹⁰⁶ Bkz. Ek 2.11.

¹⁰⁷ Basil Watkins, **The Book of Saints**, Bloomsbury Yayınları, 2015, s. 694.

¹⁰⁸ Ellywood Post, **Saints, Signs and Symbols**, Londra, 2002, s. 52.

¹⁰⁹ Elçilerin İşleri 6-7. Burada bir vaazı ve taşlanarak öldürüldüğü bilgisi yer almaktadır.

¹¹⁰ Farmer, **a.g.e.**, s. 485.

köşesindeki düzenlemede teslis, Baba, Oğul ve güvercin tasvirleri vardır. Sağ taraftaki kilise binasının tepesinde ise kollarını açmış kanatlı insan şeklinde bir melek Stefanos'u yüceltmektedir. İkonada hâkim renkler nefli yeşil, kırmızı, sarıdır. Altın yıldızlar ikonada göze çarpmaktadır.¹¹¹

Aziz ikonaları başlığı altında yer vereceğimiz bir diğer isim ise Azize Paraskevi¹¹² dir. Azize Paraskevi Hıristiyanların baskı altında olduğu ikinci asrın başlarında İmparator Hadrian döneminde Konstantinapolis yakınlarında dindar bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Paraskevi Yunanca Cuma anlamına gelir ve azize de Cuma günü dünyaya geldiğinden dolayı kendisine bu isim verilmiştir. Sağlıklarında anne babasının yanından ayrılmamış, daha sonra rahibe olmuştur. Azize Paraskevi öldükten sonra Hıristiyanlar arasında röliklerinin bekarların evlenmesine vesile olduğu inancı oluşmuştur. Yine röliklerinin Belgrad'da bulunduğu sırada şehri kuşatmadan koruduğuna inanılmıştır. Osmanlı padişahı Sultan Süleyman şehri fethettikten sonra Paraskevi'nin bedenini alıp İstanbul patriğine sadakati dolayısıyla hediye etmiştir. Bugün ise azizenin bedeni Boğdan (Moldovya) şehrinde dir. Bulgar Kilisesinde 26 Temmuz günü Azize Paraskevi günü olarak kutlanır.¹¹³

İkonada başörtülü olarak tasvir edilen Paraskevi'nin azize olduğu üzerindeki yıldızlardan anlaşılmaktadır. Azize, elinde ince uzun bir haç tutmakta, bileğinden de zincire takılmış bir haç sallanmaktadır. Sol elinde ise gözleri kapalı kesik bir baş tutmaktadır. Göz ve kulakla ilgili hastalıkları olanlar da bu azizeye başvurmuşlardır. Azizenin hayatında bu minvalde birçok mucize karşımıza çıkmaktadır. Kesik başın ikonada resmedilmiş olması bu şekilde izah edilebilir.¹¹⁴

1.3.4. Melek İkonaları

Tıpkı İncil yazarları ve aziz suretleri gibi meleklerin tasvirleri de Ortodoks yapıda önemli bir yer tutmaktadır. Melekler tek başına gösterildiği gibi kutsal şahısların etrafını haleleyen unsurlar olarak da karşımıza çıkabilmektedir. Semavi

¹¹¹ Yılmaz, a.g.e., s. 216.

¹¹² Bkz. Ek 2.12.

¹¹³ Ionana Feodorov, "The Arabic Version of the Life of Saint Paraskevi the New by Macarius az-Zaïm al-Halabî", in **Proceedings of the 20th Congress of the Union Européenne des Arabisants et Islamisants The Arabist**, Budapest Studies in Arabic, Budapest, 2002, Part One, no.24-25, s. 78-79.

¹¹⁴ Yılmaz, a.g.e., s. 196.

alemdede bir sıralama tahayyül edecek olursak bu sıralamada meleklerin başı Mikail'dir. Mikail, cennet ordusunu yönetir, şeytani varlıklara karşı savaşır, onları cennetten uzak tutar. Yine diğer melekler de ikonalarda yerlerini almıştır. Meleklerin bir diğer işlevi de ayinlere katılmalarıdır. Bu bağlamda melekler ibadet unsuru olarak değerlendirilirler.¹¹⁵

Başlığımızda inceleyeceğimiz ilk ikona olan Mikail ikonası,¹¹⁶ 14. yüzyıla aittir; Atina Bizans müzesinde bulunmaktadır ve kendisinden sonra yapılacak Mikail ikonalarına da etki etmiştir. İkonanın İstanbul'daki Rum kiliselerinden Atina'ya götürüldüğü tahmin edilmektedir. İkona renklerdeki canlılığıyla göze çarpmaktadır. Mikail bu ikonada hakimiyeti temsil eder bir biçimde asa tutmaktadır. Sol elinde ise üstünde haç resmi olan bir küre durmaktadır. Kürenin içinde İsa, yargıç ve adil kelimelerinin baş harfleri olan O ve P yazılıdır.¹¹⁷

1.4. İkonoklazm Hareketi

İkonoklazma terimi, Grekçede *eikon* (tasvir/imge/resim) ile *klaos* (kırmak/yıkmak) kelimelerinden oluşur. İki kelime birleşince ikonakırıcılık anlamına gelir ki bu kelime kasıtlı olarak dinsel figürlü resimlerin yok edilmesini anlatır. İkonoklast dönemde ikonoklazmı savunanlara ikona savaşçısı anlamında *eikonomakhos*, ikona yanlılarına da *eikonophil* denilmiştir.¹¹⁸ İkonoklastlar bu doğrultudaki dînî resimlere karşı çıkarken, av ve hipodrom sahneleri gibi laik betimlemelere göz yummuş, hatta bu resimleri teşvik etmişlerdir.¹¹⁹

İkonoklazm hareketi uzun ve çalkantılı bir süreci kapsadığından bu hareketi ana hatlarına değinerek dönemler halinde vermekte yarar görüyoruz.

---

¹¹⁵ Benz, **a.g.e.**, s. 16.

¹¹⁶ Bkz. Ek 2.13.

¹¹⁷ Akkaya, **a.g.e.**, s. 69-71. Başka ikona örnekleri için bkz. David Rice, **Byzantine Icons**, London, Faber and Faber, 1959, s. 6-22. Konu hakkında çalışma yapmış önemli bir sanat tarihçisi de Kurt Weitzmann'dır. Konumuzla alakalı çeşitli ikona görselleri için bkz. Kurt Weitzmann, **The Icon**, New York, George Brazziller, 1978, s.80-126.

¹¹⁸ Gülgün Köroğlu, **a.g.m.**, s. 27.

¹¹⁹ Cyril Mango, **Bizans Yeni Roma İmparatorluğu**, Çev.Gül Çağalı Güven, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, Haziran 2008, s. 287. (Eserin orijinali Almanca'dır.)

Tasvirkiricilik¹²⁰ diye de adlandırılan ikonoklazmın ilk dönemi 711-775 yılları arasındadır. İkonoklazma hareketini Suriye kökenli imparator Leon'un başlattığı öne sürülmüştür. Başlangıçta ikonalara karşı sert bir tavır takınmayan Leon'un bu hareketi başlatmasında, Suriye kökenli olması, Araplarla sıcak ilişkiler içerisinde olması¹²¹, Yahudi düşüncesi, tasvir karşıtı piskoposların baskısının etkili olduğu iddia edilir.¹²² Bizans tarihçisi Ostrogorsky da Leon'un bu tasvir karşıtı tavrını Yahudi ve Arap etkisiyle açıklar.¹²³ Norwich'e göreyse Leon'un Suriye kökenli olduğu iddia edilmiş olsa da Leon'un kökeni konusunda farklı görüşler de sözkonusudur.¹²⁴

726 yılında Ege'nin derinliklerinden kaynaklan lavları ve "tepeler büyüklüğündeki" süngertaşlarını havalara fırlatan, günlerce gökyüzünü karartan ve Küçük Asya, Yunanistan ve adaların kıyılarını istila eden büyük bir volkanik patlama olmuş; bunun sonucunda Thera (Santorini) ve Therasia arasında yeni bir ada ortaya çıkmıştır. Bu ilahi işaretin ne anlama geldiğini merak eden Leon'a, danışmanları, bunu putperestliğe karşı bir uyarı olarak yorumlayarak kiliselerdeki ve kamusal alanlardaki ikonaları yasaklamasını tavsiye etmişlerdir.¹²⁵

Leon yıkmak için Ayasofya'nın¹²⁶ karşısında bulunan en heybetli ikonayı seçer. Bu durum halkın büyük tepkisini çeker ve ayaklanmalar gerçekleşir. Leon'un bir iç savaş çıkar endişesiyle olaylara nokta koyması beklenir ancak o geri adım atmaz, bu minvalde piskoposlarla pazarlıklar yapar. Daha sonra ikona yanlısı patrik Germanos'u azlederek yerine kendisiyle uyumlu çalışabilecek biri olan Anastasios'u getirir ve bu şekilde ikona yasağına zemin oluşturur. Leon 730 yılında ikonalara karşı ilk ve son fermanını çıkarır. Artık ok yaydan çıkmıştır ve tüm kutsal tasvirler imha

---

¹²⁰ Bizans'ın ikonalarından temizlenme süreci için bkz. Edward Gibbon, **The Decline and Fall of the Roman Empire, Modern Library**, New York, c.3., s. 1-16.

¹²¹ Bizans'ta gerçekleşen ikonoklazm hareketinin kaynağı hakkında çeşitli görüşler vardır. Bunlar; Greko-Romen Gelenek, Yahudi Gelenek, İslam Geleneği şeklindedir. Detaylı bilgi için bkz. Casim Avcı, **İslam Bizans İlişkileri**, İstanbul Klasik Yayınları, Eylül 2003, s. 163-176.; İkonoklazmanın dini ve tarihi arka planı için bkz. Bilal Baş, **Eusebius of Caesarea's Imperial Theology and the Politics of the Iconoclastic Controversy**, The Edwin Mellen Press, United Kingdom, 2013, s. 119-160.

¹²² John Julius Norwich, **Bizans 1**, Çev. Hamide Koyukan, İstanbul, Kabcacı Yayınları, 2013, s. 288.

¹²³ Ostrogorsky, **History of the Byzantine State**, Çev. Joan Hussey, New Brunswick, Rutgers University, 1957, s. 142.

¹²⁴ Vasiliev bize bu görüşlerden bahseder. Bkz. Alexander Vasiliev, **History of the Byzantine Empire**, The University of Wisconsin, 1964, c.1., s. 234.

¹²⁵ Judith Herrin, **Bizans**, Çev. Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010, s. 162-163.

¹²⁶ Ayasofya'daki ikonaların Bizans'taki seyri için bkz. Ahmet Akgündüz, Said Öztürk, Yaşar Baş, **Üç Devirde Bir Mabed Ayasofya**, İstanbul, 2005, s. 197-199.

edilmeye başlanır. Bu olaydan geniş ikona koleksiyonlarına sahip manastırlar da oldukça zarar görür. Yüzlerce keşiş gizlice Yunanistan, İtalya ve Kapadokya'ya kaçarlar.¹²⁷

Daha sonra Leon'un oğlu, V. Konstantinos tahta geçer ve kayınbiraderi Artavasdos Konstantinos'a isyan eder. Artavasdos döneminde ikona yanlıları için rahat bir on altı aylık dönem yaşanır. İsyandan sonra otoriteyi ele alan Konstantinos üzerinde bu isyanın iki önemli etkisi olur. İlk olarak imparatorun puta tapanlara olan nefreti marazi bir biçimde tutuşur ve en ufak bir batıl inanca dahi tahammül edemeyerek, bu inanca mensup kişilere zulmeder. Halk kendini adeta terör idaresinde hissetmektedir. Bu isyanın ikinci sonucu ise Konstantinos'un daha köklü bir biçimde ikonaları yasaklamak istemesi olmuştur. İmparator bu düşünceyle 10 Şubat 754'te kendi istediği kararları alırdırabileceği bir ekümenik konsil toplar ve konsilin kararı ikonaların mahkûm edilmesi yönünde olur. İmparator, ikona taraftarı din adamlarını da tasfiye etme yoluna gider ve bundan sonra zulümler şiddetlenerek devam eder.¹²⁸

Daha sonra tahta geçen İmparatoriçe Irene Atinalıdır, onun dönemi 775-802 yıllarını kapsamaktadır. Irene ikonalara olan yakınlığını gizlemez ve tasvir düşmanlığını yenmek için durmadan uğraşır. Onun sayesinde sürgündeki keşişler geri döner. Bakire Meryem küfürbaz şakaların alay nesnesi olmaktan çıkıp, hürmete layık hale gelir. Bu arada oğlu tahta geçer ve Irene ona naibelik yaparak on yıl fiilen imparatorluğu yönetir. Bununla beraber Irene'nin konumu tartışmasız değildir, ikonakırıcı ordu ayaklanma başlatır. Irene ordunun verdiği siyasi mesajlardan daha temkinli hareket etmesi gerektiğini anlar. Bu doğrultuda Irene eski konsilin kararlarını reddedecek bir konsil toplar.¹²⁹ Konsil tasvirlerle hürmeti resmen onaylar. Konsil kararlarında tasvirleri aşırı yüceltmemeye dair şu ifadeler yer alır:

“Bu tasvirlerle ne kadar uzun bakarsak, asıllarını o kadar çok hatırlar ve severiz, onlara saygı ve hürmet sunarız. Fakat onlara sadece Tanrı'ya yaklaştırdığı şekliyle tapınmalıyız; aynı hayat veren ve mübarek haça ve Kutsal Kitap'a ve

¹²⁷ Norwich, **a.g.e.**, s. 290.

¹²⁸ Bkz. Norwich, **a.g.e.**, c.1., s. 288-294.

¹²⁹ Söz konusu konsil hakkında detaylı bilgi için bkz. Francis Dvornik, Çev. Mehmet Aydın, **Konsiller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a**, Ankara, Tarih Kurumu Basımevi, 1990, s. 23-26.

öteki kutsal nesnelere yaptığımız gibi, kadim zamanlardaki dindar gelenekte de olduğu şekilde, mumlar adarız, tütsüler yakarız.”

Bu öğretiler imparator ve imparatoriçe tarafından da imzalanır.¹³⁰ Konsil bütün ikonakırıcı metinlerin yakılmasını emreder.¹³¹

Irene döneminde, çok sayıda küçük toprak sahibi, doğudaki Müslüman fetihlerinde toprak kaybetmiştir. Bu kimseler ikonoklasttır. Bu yüzden içinde buldukları zorlukları Irene'nin ikona yanlısı politikaları ile izah etmişlerdir. Bu tepkilere karşın V. Leon dînî kaygılara dayanmaksızın sadece iç barışı korumak için ikona karşıtı bir siyaset izlemiştir. Bu sebeple 814 Haziran'ında Kilise Babaları'nın ikonoklast taraftarı belgelerini ve Kutsal Kitap'ı inceleyecek bir komisyon kurdurmuştur. Komisyonun incelemeleri hedeflenen şekilde olmuştur; ancak Patrik Nikephoros'u yanına çekmeyi başaramayan Leon başka bir plan denemek zorunda kalmıştır. Planı doğrultusunda Khalke Sarayı'nın üstündeki devasa İsa ikonasına beddualar eşliğinde bir saldırı düzenlemiştir. İmparator bu saldırıya çare olarak ikonanın zarar görmemesi için ikonayı derhal indirmiş ve sembol haline gelen bu ikona üzerinden ikonoklazm hareketi tekrar başlamıştır. Bu doğrultuda kısa bir süre içerisinde tüm din adamları görevden azledilmiş ve 815 fermanıyla ikona taraftarlarına açık veya kapalı ortamlarda toplanma yasağı getirilmiştir. Fermanın cesaret alanlar ikonalara büyük saygısızlıklar yapmışlar ancak daha sonra birlik tekrar sağlanmış ve Leon takdir kazanmıştır.¹³²

İkonoklast çağ imparator Theophilos ile devam etmiştir. Theophilos'un 20 Ocak 842 yılında ölümüyle beraber ikonoklast çağ da kapanmış olur.¹³³ İkonoklazmın resmi olarak kaldırılması ise İmparator Theoktistos zamanında gerçekleşmiştir. İmparator Theoktistos kendisi eski bir ikonoklast olmasına rağmen zamanın değiştiğinin farkındadır. Bu yüzden Yedinci Ekümenik konsili toplar (843) ve bu konsille ikonoklazm dönemine son verilir. 11 Mart günü Ayasofya'da yüzlerce ikona

¹³⁰ Bkz. Norwich, **a.g.e.**, s. 297-304.

¹³¹ Herrin, **a.g.e.**, s. 167.

¹³² John Julius Norwich, **Bizans 2**, Çev. Selen Hırçın, İstanbul, Kılbalcı Yayınları, 2013, s. 33-34.

¹³³ Bkz. Norwich, **a.g.e.**, s.53-55.

havaya kaldırılır ve ikonalar artık kilise duvarlarında görülmeye başlanır.¹³⁴ Bu arada ikona yanlısı şehitler de tâzim edilir.¹³⁵

---

¹³⁴ Bizans dönemindeki ikona algısının siyasi arka planı için bkz. Herrin, **a.g.e.**, s. 169-175.

¹³⁵ Bkz. Norwich, **a.g.e.**, s. 56-58.

İKİNCİ BÖLÜM

2. THEODORE EBU KURRA ve ESERLERİ

2.1. Ebu Kurra'nın Hayatı

Mevcut kaynaklarda Ebu Kurra'nın hayatı hakkındaki bilgiler sınırlıdır.

Ebu Kurra'nın Hıristiyanlık tarihindeki önemine bakılacak olursa, müellif, Arapça'da Hıristiyan teolojisi hakkında düzenli yazılar yazdığı bilinen ilk teolog olarak karşımıza çıkmaktadır.¹³⁶ Lamoreaux, Ebu Kurra'nın Arapça yazan ilk Hıristiyan olduğunu iddia etmektedir.¹³⁷ İkonoklast dönemde ikonaları açık bir biçimde savunan Ebu Kurra, Hıristiyan entelektüel tarihinde önemli bir yere sahiptir.

Ebu Kurra adı Hıristiyan kaynaklarda "Teselli Babası" olarak yer almaktadır. "Kurra"nın diğer bir anlamı çöldeki sudur. Hüseyin Yaşar, çöle dönen Bizans kültürüne ab-ı hayat olması sebebiyle Ebu Kurra'ya bu ismin verildiğini söylemiştir.¹³⁸

Ebu Kurra'nın doğum yeri Urfa'dır.¹³⁹ Doğum tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte yazarların zikrettiği tarihler 740-755 arasında değişiklik göstermektedir. Doğum tarihi için Vasiliev,¹⁴⁰ Guillaume¹⁴¹ ve Graf¹⁴² 740 tarihini, Griffith¹⁴³ ise 750

---

¹³⁶ Sidney Griffith, "The View of İslam from the Monasteries of Palestine in the Early Abbasid Period: Theodore Abu Qarrar and The Summah Theologiae Arabica", **İslam and Christian-Muslim Relations**, VII/1, 1996, s. 13.

¹³⁷ John Lamoreaux, "The Biography of Theodore Abu Qurrah Revisited", **Dumbarton Oaks Papers**, no:56, **Dumbarton Oaks Research and Collection**, Washington D.C., 2002, s. 25.

¹³⁸ Hüseyin Yaşar, "Kur'an Karşısı Söylemin Oluşmasında Theodor Ebu Qurra Harrani'nin Etkisi", **Harran Okulu Sempozyumu**, ed. Ali Bakkal, Şanlıurfa, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 2008, c. 2., s. 232.

¹³⁹ Samir Halil Samir el-Yesûî, "el-Cedîd fi Sireti Seûdürüs Ebî Kurra ve Âsâruhu", **el-Meşrik**, Beyrut, Dâru'l-meşrik, 1999, Temmuz-Kânun'l-evvel, cilt 2, s. 417.

¹⁴⁰ Alexander Vasiliev, "The Life of St. Theodore of Edessa", *Byzantion*, 16 (1942-43), s. 214

¹⁴¹ Alfred Guillaume, "Theodore Abu Qurra as Apologist", **Moslem World**, XV/1, 1925, New York 1966, s. 42.

¹⁴² Georg Graf, **Die Arabischen Schriften des Theodor Abu Qurra, Bischofs von Harran**, Paderborn.

Druck und Verlag von Ferdinand Schöningh, 1910 kapak sayfasında Ebu Kurra ile ilgili 740 tarihi verilmiştir.

¹⁴³ Sidney Griffith, "Theodore Abû Qurrah's Arabic Tract on The Christian Practice of Veneration Images", **Journal of American Oriental Society**, 105 (1)/1985, s. 53.

tarihini verir. Samir ise diğer müelliflerin de görüşlerini zikredip tarihi verilerle kıyaslayarak kendi görüşünün 755 yılı olduğunu söyler.¹⁴⁴

Ebu Kurra, hayatının büyük bir bölümünü doğduğu yerde geçirmiş, ilk eğitimini burada almıştır. O, Hıristiyanlar arasında yaygın olduğu üzere felsefe, mantık, tıp eğitimi almıştır. Daha sonra hocası *Yuhanna ed-Dimeşki*'nin bulunduğu Kudüs yakınlarındaki Mor Saba Manastırına¹⁴⁵ keşiş olarak gitmiştir.¹⁴⁶ En genç keşiş ünvanına sahip olan Ebu Kurra, manastır hayatı esnasında Yuhanna ed- Dimeşki'nin fikirlerinden etkilenmiştir.¹⁴⁷ Griffith, Ebu Kurra'nın Mor Saba'ya gidiş tarihini 775 olarak vermektedir. Lamoreaux'a göre ise müellif, bu manastırda bulunmuştur ancak gidiş zamanı ve kalış süresi tartışmalıdır.¹⁴⁸ Ebu Kurra'nın Kudüs'e dînî duygularını zinde tutmak ve ibadet maksatlı ziyaretlerde bulunduğu söylenmektedir.¹⁴⁹

Theodore Ebu Kurra, yaygın görüşe göre 795 yılında Melkitlerin Harran piskoposluğuna tayin edilmiştir. Kısa bir süre piskoposluk görevini yürüttükten sonra, Antakya Patriği Teodoret, Ebu Kurra'yı hakkında çıkan şikâyetlerin artması sebebiyle azleder.¹⁵⁰ Lamoreaux, Ebu Kurra'nın kristoloji düşüncesinin heretik bulunduğu gerekçesiyle piskoposluk vazifesinden azledildiğini aktarır ancak bu görüşü isabetli bulmadığını da ifade eder.¹⁵¹ Arap tarihçisi Samir'e göre şahsi sebeplerden ötürü istifa

¹⁴⁴ Samir, "el-Cedîd", s. 417-418.

¹⁴⁵ Manastır Kudüs'ün güneydoğusunda yer almaktadır. Estetik bir yaşam süren Aziz Sabas tarafından 483 yılında kurulmuştur. Bugün hala ayakta. Manastır hayatında önemli bir yeri vardır. Detaylı bilgi için bkz. Robert Browning-Alexander Kazhdan, "Sabas, Great Lavra of", **The Oxford Dictionary of Byzantium**, Oxford, Oxford University Press, Vol. 3, s. 1823.

¹⁴⁶ Samir, "el-Cedîd" s. 418. Yuhanna ed-Dimeşki Mansur b. Sercun'un torunudur. Muaviye döneminde Divan-ı Mal'de çalışmıştır. İkonaları savunmuştur. Dimeşk'te doğmuş ve Mor Saba manastırında yaşamıştır. İngilizce'de John of Damascus diye anılır. 754 yılından önce vefat etmiştir. Yuhanna, Kilise Babalarının sonuncularından sayılır. Dindarlığıyla tanınan birisidir. En meşhur telifi "menhelü'l marife"dir. Bkz. Subhi Hamvi Yesui, "Yuhanna ed-Dimeşki", **Mu'cemü'l-İmani'l-Mesihî**, Beyrut, Dârü'l-Meşrik, 1994, s. 554-555.; Theodore Ebu Kurra, **Meymer fi İkrâmi'l-Eykûnât**, tah. Ignace Dick, 1986, s. 13.

¹⁴⁷ Theodore Ebu Kurra, **Meymer fi İkrâmi'l-Eykûnât**, tah. Ignace Dick, 1986, s. 5.; Griffith, "The View of İslam", s. 13.

¹⁴⁸ Lamoreaux, "The Biography of..." s. 25. Fuat Aydın, bilim adamlarının Ebu Kurra - Mor Saba ilişkisini makalesinde ele almıştır. Fuat Aydın, "Harran Piskoposu Theodore Ebu Kurra ve İslam Anlayışı", **Harran Okulu Sempozyumu**, Şanlıurfa, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2006, c.II, s. 217.

¹⁴⁹ Samir, "el-Cedîd" s. 418.

¹⁵⁰ Samir, "el-Cedîd" s. 419.

¹⁵¹ John Lamoreaux, "Theodore Abu Qurra", **Christian-Muslim Relations A Bibliographical History**, ed: David Thomas-Barbara Roggema v.d., Holland, Brill, 2007, Vol. 1., s. 439-491.

etmiş olması da ihtimal dahilindedir.¹⁵² Ebu Kurra'nın görev süresi tam olarak bilinmemektedir. Griffith piskoposluk süresiyle ilgili olarak 785-799¹⁵³ ile 795-812¹⁵⁴ şeklinde iki farklı tarih vermektedir.¹⁵⁵ Müellif, daha sonra Mor Saba Manastırına geri dönerek eserlerini kaleme almıştır.¹⁵⁶

Samir, makalesinde Mor Saba Manastırının bedevi kabileler tarafından 796 yılında yıkıldığından bahseder ama kaynak göstermez.¹⁵⁷ Samir'in bu bilgiyi sık sık referans verdiği Süryani Michael'den almış olması muhtemeldir. Michael'ın eserinde Memun döneminde putprestlerin direktifiyle Harran'da zamanın emiri İbrahim tarafından kiliselerin yıkıldığı, sonra tekrar inşa edildiği bilgisi yer almaktadır.¹⁵⁸ Daha sonra Memun Harran'daki kiliselerin yıkılmasını yasaklamıştır. Harran Piskopos'u vergilerden şikâyet edince Memun, dükkân, misafirhane gibi yerlerden vergi alınmamasını da emretmiştir. Bu durum bütün Arap yarımadasında kural haline getirilse de daha sonra bu kural kaldırılmıştır.¹⁵⁹ Yine Memun'un inanç özgürlüğü anlamında herhangi bir inanca mensup on kişiye aralarında başkan tayin etme hakkı verdiği de ifade edilmektedir.¹⁶⁰ Samir'in Michael'den bilgi aktarırken bu zikrettiğimiz bilgilere değinmemesi, taraflı davranması dikkat çekicidir.

Theodore Ebu Kurra, IX. yüzyılın başında, daha önce Mor Saba Manastırında eğitim almış Eyyub'un Antakya patriği olması üzerine piskoposluk görevine iade edilmiştir. 812 yılı civarında Kudüs patriği kendisinden Ermeni kralını Melkit

---

¹⁵² Samir, **a.g.m.**, s. 418-419.

¹⁵³ Griffith, "The View of İslam", s. 13.

¹⁵⁴ Griffith, "Theodore Abû Qurra's Arabic Tract", s. 54. Not: Eserlerin yazım tarihlerine bakılarak Griffith'in önce 795-812 görüşünde olduğu daha sonra görüşünü 785-799 olarak değiştirdiği anlaşılmaktadır.

¹⁵⁵ Fuat Aydın'a göre Ebu Kurra'nın piskoposluk süresiyle ilgili kısa süre ifadesinin kullanılmasının sebebi piskoposluğun kayd-ı hayat şartıyla seçilmelerinden dolayıdır. Piskoposlar kayd-ı hayat şartıyla görevde bulduklarından Ebu Kurra'nın görev süresi kısa görünmektedir. Fuat Aydın, **a.g.m.**, s. 217, 5.dipnot

¹⁵⁶ Griffith, "The View of İslam", s. 13.

¹⁵⁷ Samir, **a.g.m.**, s. 419.

¹⁵⁸ Süryani Mihail, **Süryani Patrik Mihailin Vakainamesi Birinci Kısım 622-1042**, Çev. Hrandt Andreasyan, İstanbul, 1944, s.141. Mihail'e ait bu eserin tercümesi tek nüsha olarak Ankara Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'nde T000089 demirbaş numarasına kayıtlıdır. Araştırmacıya özel bir odada görevliler nezaretinde inceleme imkânı sunulmaktadır. Eserin fotoğrafının veya fotokopisinin alınması yasaktır.

¹⁵⁹ Süryani Mihail, **Süryani Patrik Mihailin Vakainamesi Birinci Kısım 622-1042**, Çev. Hrandt Andreasyan, İstanbul, 1944, s. 163.

¹⁶⁰ Mihail, **a.g.e.**, s.158.

mezhebine davet eden, Kadıköy Konsili kararlarını savunan bir risale yazmasını istemiştir. Arapça yazılan bu eser Mikhail Synkellos¹⁶¹ tarafından Ermeni kralına götürülmüştür. Daha sonra bu eser imparator Mikhail Rangabe'nin¹⁶² isteğiyle Ebu Kurra tarafından Yunanca'ya tercüme edilmiştir. Bugün elimizde Arapça aslı yoktur ancak Yunancası mevcuttur.¹⁶³

Ebu Kurra 813 yılından sonra hayatını monofizit kimseleri Kadıköy Konsili kararlarına ikna etmek ve Müslümanların Hıristiyanlık hususunda yaptığı itirazları cevaplamak için seyahatler yaparak geçirmiştir. Bu amaçla, İskenderiye'ye kadar seyahat etmiş ve “*Fî vucûdi'l-hâlık ve'd- dînî'l-kavîm*” adlı eserini kaleme almıştır. Bu seyahatlerinde yaptığı tartışmalarda kullandığı üslup ve savunmasının tutarlılığı dolayısıyla halk ona hayranlık beslemiştir. Tüm bunlara rağmen Kıptilerden çok az kimse Kadıköy inanç esaslarına dönme konusunda ikna olmuştur. Daha sonra Ebu Kurra, Ermenistan'a gitmek üzere İskenderiye'den ayrılır. Ebu Kurra, 815¹⁶⁴ yılında Ermenistan prensi Aşur'un¹⁶⁵ huzurunda dînî bir tartışmaya katılır. Bu tartışmaya Ermeni patriği¹⁶⁶ tarafından Süryani felsefeci Ebu Raita¹⁶⁷ çağrılır. Tartışmaya gelmeyen Ebu Raita, Nusaybinli Nonnus¹⁶⁸ ile Ebu Kurra'nın görüşlerine karşı yazdığı mektubu gönderir. Nonnus mektubu herkesin huzurunda üç kez okur. Süryani Mikhael mektuba rağmen Ebu Kurra'nın galip geldiğini söyler. Mikhael'e göre Ebu Kurra'nın

---

¹⁶¹ Mikhael Synkellos 761 yılında Kudüs'te doğmuş, 846 yılında Konstantinapolis'te bulunan Kariye Manastırında vefat etmiştir. Mor Saba Manastırında kalmıştır. Vaiz, gramerci ve azizdir. Detaylı bilgi için bkz. Robert Browning-Alexander Kazhdan, “Michael Synkellos”, **The Oxford Dictionary of Byzantium**, haz. Alexander Kazhdan ve diğerleri, c. 2, 1369-1370.

¹⁶² 811-813 yıllarında hüküm sürmüştür. 844 yılında ölmüştür. “Michael I. Rangbe”, **The Oxford Dictionary of Byzantium**, v. 2, s. 1362.

¹⁶³ Samir, “el-Cedid”, s. 420.

¹⁶⁴ Griffith'in verdiği bilgiye göre bu tartışmanın tarihi 817'dir. Bkz. Griffith, “The View of İslam”, s. 13.

¹⁶⁵ Fayiz Ferican, “Ebu Kurra”, **el-Mevsuatü'l-Arabiyye**, 1998, c. 1., s. 133.

¹⁶⁶ Bu patriğin adı Saçılmış İnciler'de verilen bilgiye göre Ashut'tur. Nonnus'un iyi bir araştırmacı olduğunu gören Antakya Patriği Kuryakos onu Aşur'un yanına Ebu Kurra ile mücadele etmesi için göndermiştir. Patrik İgnatius Efrem I. Barsavm, **Saçılmış İnciler**, Çev. Zeki Demir, İstanbul, 2005, s. 351.

¹⁶⁷ Tikritli bir bilgin ve genç bir münzevidir. Tam adı Tikritli Habib ibn Khadama Ebu Rayta'dır. Yazıları arasında Arapça yazılmış teolojik makale ve mektuplar vardır. Bunlar Arapça yazılıp günümüze ulaşan en eski makalelerdir. Detaylı bilgi için bkz. **Saçılmış İnciler**, s. 345.

¹⁶⁸ Nonnus, Nusaybin başdiyakosudur. Felsefe ve teoloji alanında derin bilgi sahibidir. 140 sayfalık bir metni günümüze kadar ulaşmıştır. 840 yılında İncil'in Yuhanna bölümünü Arapça'ya sonra da 856 yılında Ermenice'ye tercüme etmiştir. Detaylı bilgi için bkz. **Saçılmış İnciler**, s. 351-352.

rakipleri Kitab-ı Mukaddes'i ve kilise babalarını bilmemektedir.¹⁶⁹ Mikhael'in verdiği bilgiye göre Ebu Kurra'nın Arapçası çok iyidir ve Hıristiyan öğretilerini paganlara karşı başarılı bir biçimde savunmuştur. Ancak Mikhael, Ebu Kurra'nın İskenderiye seyahati ile ilgili verdiği bilgilerde tahkir edici bir dil kullanır ve onu basit insanların beğenisini kazanmış olmakla itham eder.¹⁷⁰ Ebu Kurra ile Nonnus arasında geçen tartışmada kimin galip geldiği konusunda kaynaklar farklı bilgiler vermektedir. Bu tartışma hakkında Saçılmış İnciler'de Mikhail'den aktarılan bilgiye göre tartışmayı Nonnus kazanmış ve büyük bir kitle yeniden Ortodoks olmuştur. Griffith'e göre de tartışmayı kazanan Nonnus'tur.¹⁷¹ Samir'in makalesi ise tartışmayı Ebu Kurra'nın kazandığını söylemektedir.¹⁷²

Ebu Kurra Ermenistan dönüşü Bağdat'a gitmiş, Mutezile'nin büyükleriyle ve Hıristiyan düşünürleriyle görüşmüştür. Ebu Kurra'nın görüştüğü kişilerin isimleri Ebu Huzeyl el Allâf,¹⁷³ Nazzâm,¹⁷⁴ Ebû Râita et Tikritî¹⁷⁵ ve Abdu Yeşû en-Nestûrî'dir.¹⁷⁶ Samir, bu bilgileri aktarmakla beraber bunlara ihtiyatlı olarak yaklaşılması gerektiğini ifade eder.¹⁷⁷

Samir, Er-Rehavî el-Mechûl adlı Urfalı bir tarihçiden nakille 829 yılında Halife Memun ile Ebu Kurra'nın Harran'da karşılaştığını, aralarında Hıristiyanlığın iman bahsi hakkında bir münazara geçtiğini aktarır.¹⁷⁸ Bu görüşme Memun'un Bizans ile

¹⁶⁹ Samir, "el-Cedid", s.420. krş. **Saçılmış İnciler**, s. 351.

¹⁷⁰ Michael, **The Syriac Chronicle of Michael Rabo (The Great) A Universal History from the Creations**, Çev. Matti Moosa, ABD, Beth Antioch Press, 2014, s. 536.

¹⁷¹ Sidney Griffith, "Reflections on the biography of Theodore Abu Qurrah", **Parole de l' Orient: revue semestrielle des études syriaques et arabes chrétiennes: recherches orientales: revue d'études et de recherches sur les églises de langue syriaque**, 1993, c. 18., s.154.

¹⁷² Samir, "el-Cedid", s. 420.

¹⁷³ Basra ekolünün kurucusu Mutezili alim. 752 yılı civarında Basra'da doğmuştur. Metin Yurdagür, "Ebû'l Hüzeyl el-Allaf", **DİA**, 1994, c.10, s. 330.

¹⁷⁴ Nazzam Basra Mutezile ekolünün önemli alimlerindedir. Mutezile'nin Nazzamiyye kolunun kurucusudur. Vefat tarihi hakkında 760-811 arasında çeşitli tarihler verilmektedir. Ölüm tarihi 845'tir. İlyas Çelebi, "Nazzam", **DİA**, 2006, c.32., s. 466.

¹⁷⁵ Tikritli bir bilgin ve genç bir münzevidir. Tam adı Tikritli Habib ibn Khadama Ebu Raita'dır. Yazıları arasında Arapça yazılmış teolojik makale ve mektuplar vardır. Bunlar Arapça yazılıp günümüze ulaşan en eski makalelerdir. Detaylı bilgi için bkz. **Saçılmış İnciler**, s. 345. Dipnot. Ebu Kurra daha önce zaten bu kimseyle karşılaşmıştır. O bakımdan bilgiye ihtiyatlı yaklaşmak gerekmektir.

¹⁷⁶ Hakkında bir bilgi bulamadık.

¹⁷⁷ Samir, "el-Cedid", s. 420.

¹⁷⁸ Bu görüşme hakkında bkz. Samir, "el-Cedid", s. 421.

savaşmak üzere Anadolu'ya geçtiği 830 yılında cereyan etmiştir.¹⁷⁹ Samir'in verdiği bilgiye göre sözkonusu görüşme daha sonra Ebu Kurra tarafından kaleme alınmış ve günümüze kadar da gelmiştir.¹⁸⁰ Bu metnin Ebu Kurra'ya aidiyeti hakkında birtakım şüpheler olsa da Guillaume bu metnin Ebu Kurra'ya ait olduğu kanaatindedir.¹⁸¹

Bu münazara esnasında Griffith'e göre Ebu Kurra 75,¹⁸² Samir'e göre ise 76¹⁸³ yaşındadır. Ebu Kurra bu münazaradan kısa bir süre sonra vefat etmiştir.¹⁸⁴ Graf'ın verdiği bilgiye göre ise Ebu Kurra hapisteyken ölmüştür.¹⁸⁵

Ebu Kurra hakkında kaynakların ihtilaf etmesinin sebebi Louis Maluf el-Yesui'nin açıklamaları olabilir. Maluf'a göre Ebu Kurra hakkındaki bilgilerin çelişmesinin sebebi Ebu Kurra adında iki kişinin yaşamış olması ve Harran adını taşıyan birden çok yerin olmasıdır. Ebu Kurra isimli bu şahıslar Araplar nezdinde "Babi Kurra" olarak tanınmıştır. Bu isimde de bilinen iki kişi vardır. Birisi Şimon Zeyya adında Nesturi Kilisesine mensup Harran'ın Nesturi piskoposudur. Bu kimseye ait kitaplar Avrupa'daki kütüphanelerde ve Doğu'daki özel hazinelerde bulunmaktadır. Diğeri ise bizim bahsettiğimiz Melkit Kilisesine mensup Theodore'dur.¹⁸⁶ Süryani kaynaklarında Mor Şemun d'Zeyte adıyla geçen Ebu Kurra, Turabdin'in Habsus köyünde doğmuştur. Mor Gabriel Manastırı'nda eğitim almış ve 657 yılında rahip olmuştur. Nusaybin'de pek çok manastır ve kilise inşa etmiş ve bazılarına zeytin ağaçları dikmiştir. Bu yüzden kendisine zeytunî (zeytinci) denmiştir. Bir mağarada bulduğu hazineyi hayır işleri için kullanmıştır. 700 yılında Harran Nesturi piskoposluğuna atanmıştır. 1 Haziran 734 yılında da vefat etmiştir. Bu piskoposun vefatı Süryani Kilisesi tarafından kutlanmaktadır. Mor Şemun, Melkitlere karşı pek çok tartışma kitabı yazmıştır.¹⁸⁷ Süryanice kaynaklara göre, Mor Şemun

¹⁷⁹ Hans Abdiel Harmakaputra, "Muslim-Christian Debates in The Early Abbasid Period The Cases of Timothy I and Theodore Abu Qurra", **MIQOT**, c.XXXVIII, December 2014, s. 437.

¹⁸⁰ bkz. Samir, "el-Cedîd", s. 421. 16. dipnot

¹⁸¹ Guillaume, "Theodore Abu Qurra as Apologist", s. 43.

¹⁸² Griffith, "The View of İslam", s. 13.

¹⁸³ Samir, "el-Cedîd", s. 421.

¹⁸⁴ Samir, "el-Cedîd", s. 421.

¹⁸⁵ Georg Graf, **a.g.e.**, s. 9.

¹⁸⁶ Louis Maluf el-Yesui, "Akdemi'l Mahdudati'n Nasraniyyeti'l Arabiyyeti", **el-Meşrik**, 1903, s. 1013. Konuyu destekleyici mahiyette bilgiler için bkz. Robert Hoyland, **Seeing Islam as Others Saw it**, New Jersey, 2001, 196. dipnot.

¹⁸⁷ İgnatius Efrem, **a.g.e.**, s. 328-329.

yetmiş beş yaşındayken Harran'a piskopos olmuş ve otuz beş yıl piskoposluk görevi yürütmüştür. Haziran başında pentakost günü vefat etmiştir.¹⁸⁸ Nesturi Kilisesine mensup Süryani Ebu Kurra ile Melkit Kilisesine mensup Ebu Kurra karıştırılmamalıdır.

2.2. Ebu Kurra'nın Yaşadığı Dönemde Harran

Kitab-ı Mukaddes'e göre İbrahim ailesiyle birlikte Harran'da konaklamış ve babası Terah'ı burada toprağa vermiştir.¹⁸⁹ Rivayetlere göre Harran Nuh Tufanından sonra ilk kez ev yapılan yerdir.¹⁹⁰

Harran ismine oldukça eski arkeolojik bulgularda rastlanmaktadır.¹⁹¹ Harran'a dair en eski yazılı referanslar M.Ö. 2000'li yılları işaret etmektedir. Harran şehri Asur-Babil krallığının kuzey merkezidir.¹⁹² Şehir, Müslümanlar tarafından "Harran" veya "Arran" olarak isimlendirilmiştir. Çivi yazısı kitabelerde şehir için yol manasına gelen "Haranu" ifadesi kullanılmaktadır. Buradan hareketle bölgenin ticaret yolu olduğu anlaşılmaktadır.¹⁹³ Harran, İyad b. Ganm komutasındaki İslam ordusu tarafından 640 yılında, sulh yoluyla fethedilmiştir.¹⁹⁴ Bölge cizye vermek suretiyle teslim olmuş ve bölgede yaşayanlara ehl-i zimme muamelesi yapılmıştır.¹⁹⁵

Ebu Kurra'nın yaşadığı coğrafyada köklü bir felsefi gelenek söz konusudur. Urfa, bölgede yer alan elli okulun en önemlilerindedir. 489 yılında Urfa okulu kapanınca buranın birikimi Harran Okulu'na aktarılmış, Harran Okulu tercüme

---

¹⁸⁸ **kthobo dteşihyotho dkadişe**, Mardin, Kırklar Kilisesi, 1916, Gabriel Akyüz Özel Kitaplığı, no: 259, s.244. Bu kitabın Süryanice el yazması 1916 yılında istinsah edilmiştir. Kitabın yazarı bilinmemektedir. Pentikost ellinci manasına gelir. Fısih orucunun başlamasıyla birlikte sallamalık demetin sunulmasından sonraki elli günlük dönem. 50.gün Pentikost bayramı olarak kutlanırdı. Haftalar bayramı ya da Hasat bayramı olarak da anılırdı. Behnan Konutgan vd., "Pentikost", **Kutsal Kitap Sözlüğü**, İstanbul, 2016, s. 560.

¹⁸⁹ Tekvin, 11:27-32.

¹⁹⁰ Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh Hamevî Bağdâdî Rûmî Yakut Hamevi, "Harran", **Mu'cemü'l-Büldan**, Dâru Sadır, Beyrut, t.y., c. 2., s. 235.

¹⁹¹ Fikret Işıltan, **Urfa Bölgesi Tarihi**, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1960, s. 3-5.

¹⁹² Şinasi Gündüz, **Anadolu'da Paganizm: Antik Dönem'de Harran ve Urfa**, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2005, s. 31. Harran'daki Hıristiyanlık dışı inançlar için de kitaptan faydalanılabilir.

¹⁹³ Kazım Sarıkavak, **Düşünce Tarihinde Urfa ve Harran**, Ankara, 1997, s. 21.

¹⁹⁴ Belazuri, **Fütuhu'l Büldan**, Çev. Mustafa Fayda, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002, s. 251

¹⁹⁵ Işıltan, s. 63-65.

konusunda isim yapmıştır. Harran'da felsefe, mantık ve tıp alanında önemli bir ilerleme kaydedilmiştir. Harran'daki birikim dolayısıyla başka memleketlerden öğrenciler de Harran'a eğitim için gelmektedir. Harran'ın bu birikimi göçler yoluyla Abbasilerin diğer şehirlerine de yayılmış, tercüme yoluyla İslam medeniyetine büyük katkılar sağlamıştır.¹⁹⁶ Yedinci ve sekizinci yüzyıllarda Yeni Eflatunculuk ve Yeni Pisagorculuk ile Hellenistik düşünce Harran'da etkili olmuş buradan da İslam coğrafyasına yayılmıştır.¹⁹⁷

2.2.1. Bölgede Etkin Olan Hıristiyan Mezhepleri

Hellenopolis (putperest şehir) olarak isimlendirilen Harran, Roma'da resmi dinin Hıristiyanlık olmasından sonra büyük baskılar görmüş, sonraki dönemlerde ise şehir Hıristiyan olmayan kimselerin toplanma yeri haline gelmiştir. Sabit b. Kurre,¹⁹⁸ "Bu şehir asla Hıristiyanlıkla kirlenmemiştir." diyerek Harran'a Hıristiyanlığın girmemiş olmasıyla iftihar etmektedir. Sabit b. Kurre'den sonra Harran'da Hıristiyanlık güç kazanmış olmalı ki incelediğimiz kaynakta şehirde Melkitlere ait piskoposluk makamının olduğuna yer verilmektedir.¹⁹⁹ Bölgedeki Hıristiyan ve Müslüman etki Harran'daki putperest varlığı etkilememiştir. Öyle ki 831 yıllarında Harran'daki putperestler rahat bir biçimde geleneksel kıyafetlerini giymiş ve ananelerini sürdürmüşlerdir.²⁰⁰

Ayrılmış Doğu Kiliseleri şeklinde isimlendirilen kiliseler, 4. ve 5. yüzyıl konsilleri ile beraber seyreden kristolojik tartışmalar sonucunda oluşmuştur. 5. ve 6. yüzyıllarda Latin ve Yunan Hıristiyanlığından ayrılan Süryani Hıristiyanlığı da bu

¹⁹⁶ Necati Avcı, **Harran ve Bilginleri**, Ankara, İlahiyat Yayınları, 2007, s. 26-30.

¹⁹⁷ Mehmet Bayrakdar, **İslam Felsefesine Giriş**, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1988, s. 40-41.; Sarıkavak, **a.g.e.**, s. 27-28.

¹⁹⁸ Sabit b. Kurra hicri 288 senesinde vefat eden Harranlı bir Sabiidir. Bazı risaleleri için bkz. Archimedes, **Rasail Ibn Qurra**, Haydarabad, 1947. Geometri, ahlak, musiki, tıp, eczacılık, anatomi, astronomi, fizik, felsefe, mantık, siyaset gibi konularda risaleleri ve Yunanca'dan Arapça'ya tercümeleri vardır Sabit b. Kurre'nin eserleri için bkz. Ali Rıza Karabulut, "Sabit b. Kurra'nın Eserleri", **Harran Üniversitesinin Bilimsel Temelleri, Harranlı Bilim Adamları**, Kayseri, Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1995, s. 152-164.

¹⁹⁹ Samir, "el-Cedîd" s. 418.

²⁰⁰ Arthur Stanley Tritton, **The Calips and Their Non-Muslim Subjects**, England, 1930, s. 117 ve 231.

kristolojik tartışmalara bağlı olarak bölünmeler yaşamıştır.²⁰¹ Urfa bölgesinde birazdan ele alacağımız üç Hıristiyan mezhebinin nüfuzları piskopos atamalarında hissedilmiş, bazı gruplar güçlenmiş bazıları ise etkilerini yitirmiştir.²⁰²

Ebu Kurra, eserlerinde incelediğimiz üzere Hıristiyan unsurlardan Yakubiler ve Nesturiler ile mücadele etmiştir. Melkitler ise Ebu Kurra'nın da mensubu olduğu Hıristiyan mezheptir. Dolayısıyla bu başlık altında Melkitler, Yakubiler ve Nesturiler'den söz edeceğiz. Bu mezhepler İsa'nın tabiatı hususunda ortaya attıkları görüşlerle birbirinden ayrılmaktadır. Yakubilere göre İsa'da tek bir tabiat ve tek bir uknum vardır. Nesturilere göre ise İsa'da iki tabiat ve iki uknum vardır. Melkitlere göre ise İsa'da bir tek kişilik ve iki tabiat vardır.²⁰³

2.2.1.1.Melkitler

Melkit, kral taraftarları anlamına gelmektedir.²⁰⁴ Bu ismin verilmesi, Kadıköy Konsili kararlarını desteklemeleri sebebiyledir. Kadıköy Konsilinde İsa'nın tabiatı konusunda alınan karara göre İsa'da ilahi ve insani olmak üzere iki tabiat vardır, bu tabiatlar kendi aralarında birleşme, bölünme, ayrılma yaşamamışlar, değişikliğe uğramamışlardır. Melkitler, bu yaklaşımlarıyla İsa'nın ilahi yönünün sonradan İsa'ya geçtiğini savunan Nesturilerden ve ilahi tabiatının üstünde durup insani tabiatını arka plana atan Yakubilerden ayrılmaktadırlar.²⁰⁵

Melkitler (ar: Melkaiyye) ifadesi önce Kadıköy Konsili kararlarına bağlı bütün Hıristiyanları ifade ederken sonraları bu kavram anlam daralmasına uğrayarak yalnızca İskenderiye, Kudüs ve Antakya patrikliklerine bağlı olup Bizans ayin usulünü uygulayan Ortodoks Hıristiyanları için kullanılmaya başlanmıştır.²⁰⁶ Melkitler

²⁰¹ Bölünmeler hakkında detaylı bilgi için bkz: Bülent Şenay, "Ayrılmış Doğu Kiliseleri", **Yaşayan Dünya Dinleri**, ed: Şinasi Gündüz, İstanbul, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007, s. 133-135.

²⁰² Dönemin Urfa bölgesindeki Hıristiyan mezheplerinin çekişmeleri için bkz. Turhan Kaçar, "Erken Bizans Döneminde Süryani Monofizitliğin Doğuşu", **Harran Okulu Sempozyumu**, ed. Ali Bakkal, Şanlıurfa, 2008, c. I., s. 106-118.

²⁰³ Jean Comby, **Delil ila Kırae Tarihi'l-Kenise**, Çev. Eyüp Zekî Fransiskani, Beyrut, Dârü'l-Meşrik, 1994, c. 2., s. 48.

²⁰⁴ Thomas Noble, Julia Smith, **The Cambridge History of Christianity**, Cambridge, Cambridge University, 2008, p.75.

²⁰⁵ Sa'd Rüstüm, **el-Fırac ve'l-mezâhibü'l-Mesîhiyye münzû zuhûri'l-İslâm hatte'l-yevm : dirâse tarîhiyye dîniyye siyâsiyye ictimâiyye**, Dimeşk, 2004, s. 29-30.

²⁰⁶ Bkz. Mustafa Sinanoğlu, "Melkaiyye", **DİA**, Ankara, 2004, c.29, s. 84-85.

diyofizit akideyi benimseyen aslen Süryani olan Hıristiyanlardır. Melkitler ismi kendilerine monofizit komşuları tarafından verilmiştir.²⁰⁷

Melkitler arasında günlük hayatta ikona ibadeti yaygındır. Ancak Melkitlerin genel olarak suretleri savunduklarından söz etmek mümkün değildir. Metinler incelendiğinde ikonaların savunulması zayıf bir konu olarak gündeme gelmiştir. Suretlerin savunulması konusu Bizans'ın ikonalara yaklaşımına göre değişkenlik arz etmiştir. Ancak Yuhanna ed-Dımeşkî ve Ebu Kurra'nın ikonalara karşı çıkılan dönemde açık bir biçimde ikonaları savunması Melkitler arasında ikona savunması konusunda tek tip bir tavır alındığını söylemeyi güçleştirmektedir.²⁰⁸ Üçüncü bölümde anlatacağımız Ebu Kurra'nın yer yer mezhep birliği içerisinde olduğu Hıristiyanlara atıfta bulunması Melkitler arasında siyasi durumlara bağlı olarak ikona ibadetinden uzaklaşmış olduğunu bize göstermektedir. Günümüzde ise Melkit kilisesinde ikona ibadeti görülmektedir.²⁰⁹

2.2.1.2. Yakubiler-Monofizitler (Batı Süryanileri)

İmparator Markianus ve eşi Pulkheria'nın çabalarıyla 451 yılında toplanan Kadıköy Konsiline kadar Doğu Kiliselerinde İsa'nın tanrısal yönü vurgulanmıştır. 4. yüzyılda İsa'nın Baba-Tanrı ile aynı cevherden olduğu ve teslis içerisinde bir tür eşitlik olduğu görüşü savunulmuştur. İsa'nın tabiatı meselesi 431 Efes Konsilinde İskenderiye Piskoposu Kyrillus'nun katkılarıyla İsa'nın Baba-Tanrı ile aynılığı vurgulanarak çözülmüştür. Bu düşünce tarihe Monofizitlik olarak geçmiş ve Doğu'daki pek çok kilise dînî veya siyasi gerekçelerle bu düşüncüyü benimsemiştir.²¹⁰

²⁰⁷ bkz. Şinasi Gündüz, "Melkit", **Din ve İnanç Sözlüğü**, Ankara, Vadi Yayınları, 1998, s. 255.; D. W. Johnson, "Melchites", **Dictionary of the Middle Ages**, ed. J. R. Strayer, New York, Charles Scribner's Sons, 1987, Vol. 8, s. 268.

²⁰⁸ Juan Signes Codoner, "Melkites and Icon Worship during the Iconoclastic Period", **Dumbarton Oaks Papers**, no:67, Dumbarton Oaks Research and Collection, Washington D.C., 2013, s. 186-187.

²⁰⁹ Melkitler tarafından modern dönemde resmedilen ikonalar bir kitapta görselleriyle toplanmıştır. Eser Arapça olarak Fransızca tercümesiyle basılmıştır. Virgil Candea, **Eykunat Melkiyye**, Beyrut, Le Museon, 1969, s. 43-67.

²¹⁰ Dönemin tartışmaları için bkz. Frances Young, **From Nicaea to Chalcedon, A Guide to the Literature and its Background**, Londra, Baker Academic, 1996, s. 229-265.

Monofizitliğin birden fazla yorumu vardır. Eutykius'a²¹¹ ait monofizit yorumuna göre İsa'nın Tanrı-İsa tabiatında asıl olan tanrısal yöndür ve beşerî yön bu tanrısalılık içinde erimiştir. Suriye ve Mısır Kiliselerindeki yorumuna göre ise İsa'daki ilahi ve insani yön tek bir tabiatla mevcuttur.²¹² Yakubiler, inanç konusunda İznik kredosunu esas alır. Kilise İznik (325), Konstantinopol (381), Efes (431) Konsilleri olan ilk üç konsili kabul eder. Kadıköy Konsilini kabul etmez.²¹³

Yakubiler, Havari Petrus'un Antakya'da kurduğu ilk kilise olduklarını iddia ederler; dolayısıyla kendilerini Antakya Süryani Ortodoks Kilisesi olarak isimlendirir ve Yakubi ismini kullanmazlar. İmparator Justinyan (527-565) heretik görüşlü mezhep liderlerini hapse atarken karısı Teodora monofizit görüşte olduğundan monofizit cemaatler için iki rahip görevlendirir. Bu rahiplerden birisi Yakup Baradaeus'tur.²¹⁴ Bir dönem Urfa piskoposu olan Yakup Baradaeus'un (ö. 578) çabalarıyla Urfa'da monofizit görüş yaygınlaştırılmaya çalışılmış ancak Melkitlerin gücü buna izin vermemiştir. Yakup'un girişimleriyle Monofizit Kiliseler Suriye'de, Anadolu'da, Ege adalarında yaygınlaşmıştır. Yakup bu çabalarını yirmi yedi piskopos ve yüz bin civarında papaz ataması yaparak taçlandırmış ve kökleştirmiştir. Yakup'un çalışmaları sebebiyle Monofizitliğin diğer adı Yakubilik olmuştur.²¹⁵ Baradaeus, Monofizit akideyi İsa'da tek bir tabiat olduğu şeklinde yorumlamıştır. Bu yorumu bağlı olarak Şam tarafından birçok Hıristiyan Yakubilik mezhebine girmiştir.²¹⁶

Ebu Kurra, Yakubiler ile İsa'nın ölümü meselesi, İsa'nın diyofizit tabiatı, suretlere ibadet konusunu tartışmış ve bu doğrultuda eserler yazmıştır.²¹⁷

---

²¹¹ Eutykius, 370 yılında doğmuştur. 454 yılında öldüğü düşünülmektedir. Nesturiler'in görüşlerine şiddetle karşı çıkmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Robert Browning-Alexander Kazhdan, "Eutyches", **The Oxford Dictionary of Byzantium**, v. II, s. 759.

²¹² Michel Fedou, "Monophysitism", **Encyclopedia of Christian Theology**, ed: Jean Lacoste, Routledge, 2005, c. II., s. 1060-1062.

²¹³ Şenay, s. 137.

²¹⁴ Şenay, s. 136.

²¹⁵ Dönemin siyasi ortamı için bkz. Turhan Kaçar, **Geç Antikçağ'da Hıristiyanlık**, İstanbul, 2015, s. 159-163.

²¹⁶ Rüstüm, **a.g.e.**, s. 28-29.

²¹⁷ Samir, "el-Cedîd", s. 422.

2.2.1.3. Nesturiler (Doğu Süryani Kilisesi)

Nesturilik, Doğu Süryani Kilisesi veya Asuri Kilisesi olarak da bilinmektedir. Nestorius (ö.451) 382 yılında Roma İmparatorluğuna bağlı Kommagene Eyaleti'nde Germanikeia (Maraş) şehrinde doğmuştur. Eğitimini Antakya İlahiyat Okulunda tamamladıktan sonra vaiz ve papaz olarak çalışmıştır.²¹⁸ 428 yılında Konstantinopolis Patriği olmuştur.²¹⁹

Nestorius'un yaşadığı dönemde iki entelektüel gelenek vardı. Bunlardan birisi Antik Mısır Kültürü ve Yeni Eflatunculuk düşüncesine dayanan İskenderiye Okulu, diğeri ise Aristocu gelenekten beslenen Antakya Okulu'dur. İskenderiye Okulu, Kitab-ı Mukaddes'i sembolik ve batınî bir yaklaşımla ele alırken Antakya Okulu Kitab-ı Mukaddes'i literal bir biçimde yorumlamıştır.²²⁰

Nesturilik diğer Hıristiyan mezheplerinden inanç bakımından ayrılmaktadır.²²¹ Nesturilere göre Monofizitler'in anladığı gibi İsa tek tabiata, yani sadece ilahi tabiata sahip değildir. O beşerî ve ilahi tabiatı aynı anda bünyesinde barındırmaktadır. Nesturiliğin Meryem algısı da diğer mezheplerden farklıdır. Katolik, Ortodoks ve Monofizit Kiliselerde Meryem *theotokos* tanrı doğuran iken, Nesturiler'de Mesih ya da insan doğurandır. Nesturilik'te asli günah algısı da diğerlerinden farklıdır. Onlara göre ilk insan günah işlemiş ancak bu günah nesilden nesile aktarılmamıştır. Onların kabul ettikleri konsiller sadece Efes (431), İznik (325), İstanbul (381) Konsilleridir. Bunların haricindeki konsilleri tanımazlar. Nesturiler evlerinde ve kiliselerinde resim, heykel, ikonalara yer vermezler.²²²

V. yüzyılda ortaya çıkan Nesturilik, bu tarihlerden itibaren Bizans tarafından dışlanmış ve çeşitli baskılara maruz bırakılmıştır. Nesturiler Bizans'ın baskısı sebebiyle Sasani İmparatorluğu sınırlarında rahat yaşama imkânı bulmuşlardır. Daha

²¹⁸ Nesturiler hakkında detaylı bilgi için bkz. Aziz S. Atiya, **Doğu Hıristiyanlığı Tarihi**, Çev. Nurettin Hiçyılmaz, İstanbul, Doz Yayınları, 2005, s. 265-279.

²¹⁹ Kenneth Scott Latourette, **A History of Christianity**, New York, Harper Collins, 1975, Vol. 1., s. 166.

²²⁰ Alister Mcgrath, **Christian Theology**, Oxford & Cambridge, Blackwell Publishing, 1996, s. 175-176.

²²¹ Nestorius'un kristoloji anlayışı için bkz. Muhammet Tarakçı, "Nestorius ve Kristolojisi", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c.19, sayı 1, 2010, s. 230-237.

²²² Aziz Atiya, **a.g.e.**, s. 325.

sonra Nesturi Kilisesi bünyesine Keldaniler ve Pers Kilisesi de katılmıştır. Nesturiler, 400-500'lü yıllarda Nusaybin merkezli misyonerlik faaliyetleri gerçekleştirmişlerdir. Abbasiler devrine gelince Bağdat ve çevresinde yoğun olarak yaşamışlar, Halife Memun tarafından kurulan Beytü'l- Hikme'de çalışmalar yapmışlardır. Bu zaman diliminde Nesturiler parlak bir dönem geçirmişler ve kendilerine Orta Asya'ya kadar yayılma alanı bulmuşlardır. Nesturiler için gelişme dönemi olarak kabul edilen V-IX. yüzyıllarda kilisenin 200'den fazla piskoposluk ve 27 başpiskoposluk merkezi vardı. Bugün Irak'ta bir merkezi kalan Nesturiler, kendilerini Doğu Kilisesi olarak isimlendirmektedir.²²³

Ebu Kurra'nın Nesturilere karşı yazdığı eserleri:

- 1.Çarmıhta ölen ilah mıydı yoksa insan mıydı?
- 2.İsa Allah'ın oğlu muydu yoksa Meryem'in oğlu muydu?
- 3.Meryem'in tanrı anası olması üzerine Kitap'tan delil ile tartışması
- 4.İsa'nın tabiatı üzerine tartışması
- 5.İsa'nın doğduğunda hangi tabiata sahip olduğu üzerine tartışma
- 6.Tanrı anasının ölümü üzerine tartışma

şeklinde sıralamak mümkündür.²²⁴

2.3. Ebu Kurra'nın Eserleri

Ebu Kurra, Hıristiyan ilahiyatı alanında savunmacı hüviyete sahip çokça eser telif etmesine rağmen bugün birçoğu matbu vaziyette değildir.²²⁵ Ebu Kurra, eserlerini Yunanca, Arapça ve Süryanice olarak kaleme almıştır. Ebu Kurra'nın Arapça yazıları çok fazla çoğaltılmamıştır. Bunun sebebi dilinin zor olması, daha sonra yazılan

²²³ Bkz. Aziz Atiya, **a.g.e.**, s. 295-300.

²²⁴ El-Huri Kunstantin el-Başa, **Meyamir Seudurus Ebi Kurra Uskuf Harran**, Beyrut, 1904, s. 192-196.

²²⁵ **Meymer**, s. 6.

sistematik risaleler kadar ilgi görmemesi olabilir. Grekçe el yazmaları ise yaygınlaşmıştır. Ebu Kurra'nın İslam karşıtı eserlerinde Hıristiyanlığı savunmasından dolayı bu yazılarına erken dönem Hıristiyan savunması demek mümkündür.²²⁶

Ebu Kurra, Süryanice olarak Ortodoks düşünceyi öven otuz makale (meymer) yazmıştır. Ancak Süryanice eserleri günümüze ulaşmamıştır. Yunanca kaleme aldığı kırk dört makalesi vardır. Bunlardan bazıları küçük bir kitap hacminde, bazıları ise bir sayfadan azdır.²²⁷ Ancak Ebu Kurra, şöhretini hacim ve önem bakımından Yunanca eserlerini aşan Arapça eserlerine borçludur.²²⁸

Ebu Kurra, enkarnasyon ve teslis gibi konulara yaptığı yeni izahlarla seleflerine nazaran bir ilerleme, bir açılım getirmiştir.²²⁹ Eser isimlerinden anladığımız kadarıyla Ebu Kurra daha ziyade diğer Hıristiyan gruplara karşı Melkit düşünceyi savunmak maksatlı yazılar yazmıştır. Hedef kitlesi diğer Hıristiyan gruplardır.

Ebu Kurra'nın Arapça yazdığı eserleri temel olarak ikiye ayrılabilir. Bir grubun ya da kişinin görüşlerini reddetmek maksadıyla yazılmış reddiye türünde eserler bir türü oluştururken, bir grubu hedef almayan teolojik eserler diğer türü oluşturur.²³⁰ Reddiye türündeki eserlerinde enkarnasyon, Melkit düşüncenin savunulması ve diğer Hıristiyan grupların görüşlerinin çürütülmesi, İsa'nın nübüvveti, Yahudilere karşı Mesih'i savunma gibi konular yer almaktadır.²³¹ Teolojik hüviyette eserlerini ise, yaratıcının varlığı, suretlere secde, insanın hürriyeti, İncil'in tahkiki, hak dinin Hıristiyanlık olması, Allah'ın ezeliyeti, Mesih'in ölümü, Hıristiyanlığın kurtarıcılığı, İsa'nın Allah'ın oğlu olması gibi konular oluşturmaktadır. Ebu Kurra, Arapça olarak Musa'nın şeriatı ve Mesih'in diğer peygamberler tarafından müjdelenmesi, teslis, Meryem, Logos, İsa ve oruç konusunda da eserler yazmıştır.²³² O, "Halife Memun'a

²²⁶ John Lamoreaux, "Theodore Abu Qurra", s. 440.

²²⁷ Bu eserlerinin isimleri için bkz. El-Huri Kunstantin el-Başa, **Meyamir Seudurus Ebi Kurra Uskuf Harran**, Beyrut, 1904, s. 192-196. Eserlerin isimlerinin tercüme için bkz. Ek 3.

²²⁸ Fayiz Ferican, "Ebu Kurra" md., **el-Mevsuatü'l-Arabiyye**, 1998, c.1., s. 133.

²²⁹ **Meymer**, s. 13.

²³⁰ Söz konusu eserlerin tam isimleri ve el yazmaları bilgileri için bkz. Samir, "el-Cedîd", s.428-432.

²³¹ Samir, "el-Cedîd", s. 428-432.

²³² Samir, "el-Cedîd", s. 428-432.

övgü” adlı bir eser de kaleme almıştır.²³³ Bu eserin varlığı bize Ebu Kurra’nın devlet adamlarıyla iyi geçindiğini gösterir.

Ebu Kurra’nın Grekçe olarak kaleme aldığı eserler matbu vaziyettedir.²³⁴ Ayrıca İslam’a reddiye amacıyla kaleme aldığı telifatı Gleil ve Khoury tarafından Almanca’ya çevrilip basılmıştır.²³⁵ Ebu Kurra’nın Yunanca eserleri 11. yüzyılda Gürcüce’ye çevrilmiştir ve Dathiasvili tarafından 1980 yılında Tiflis’te neşredilmiştir.²³⁶

Ebu Kurra’nın Yunanca eserlerini sorulara cevap olarak yazdıkları, tartışmaları, felsefi yazıları, mektupları, teolojik bir meseleyi açıklamak için yazdıkları olarak gruplandırabiliriz. Ebu Kurra’nın Arapça eserlerinde Nesturiler²³⁷ ile yaptığı teolojik tartışmalar, Allah’a mekân izafe edilmesi, İsa’nın tabiatı, hayrın ve şerrin yaratılması, cehennemın ebediliği, İsa’nın doğumu ve ölümü, çocukların irşadı, evharistiya, tek eşlilik, göklerin krallığı, Yahudiler’in İsa’yı çarmıha gemesi, zaman, helaller-haramlar, asli günah, teslis, Mesih’in şeytanla çatışması, Tanrı’nın isimleri gibi konular yer almaktadır.²³⁸

Ebu Kurra, “fi mevti’l-Mesih” adlı eserinde Yakubi birine hitap ederken Süryanice olarak otuz *mevmer* yazdığından bahseder. Burada araştırmacının aklına gelen Ebu Kurra otuz kitap mı yazmıştır yoksa tek bir kitap içinde otuz tane *mevmer* mi kullanmıştır sorusudur. Ferican’ın görüşüne göre mevmerlerden kasıt makaleler değil, kitap bablarıdır.²³⁹ Süryanice yazıları diğer dillerdekilere oranla daha azdır. Bu da Ebu Kurra’nın muhatap kitlesinin daha ziyade karşıt görüştekiler olduğunu, savunmacı hüviyetteki eserlere daha çok önem verdiğini gösterir.

---

²³³ Samir, “el-Cedîd”, s. 428-432.

²³⁴ Yunanca eserlerinin kaynağı: Paul Migne, **Patrologia Graeca (Patrologiae Graecae Completus Series Graeca), Kommentierte griechisch-deutsche Textausgabe**, Altenberge, 1995, c. 97, s. 1461-1640.

²³⁵ Bkz. Reinhold Gleil ve Adel Khoury, **Johannes Damaskenos und Theodor Abu Qurra, Schriften zum Islam, Kommentierte griechisch-deutsche Textausgabe**, Altenberge, 1995.

²³⁶ Samir, “el-Cedîd”, s. 423. Eserin orijinaline ulaşamadık.

²³⁷ Konular için Nesturiler konusunda yazdığımız başlığa bakılabilir.

²³⁸ Bu eserlerinin isimleri ve konularını yazma hususunda El-Huri Kunstantin el-Başa’nın **Meyamir Seudurus Ebi Kurra Uskuf Harran** adlı Beyrut’ta basılan 1904 tarihli eserinin 192-196. sayfalarından yararlandık.

²³⁹ Samir, s. 422.

2.4. Ebu Kurra ve İslam

Theodore Ebu Kurra, Abbasi hilafetinde Müslümanlar ile birlikte yaşadığından İslam ile diyalog halinde olmuştur. Müellifin kaleme aldıklarından Müslümanlar ile mücadele içerisinde olduğunu anlamak mümkündür. Meyendorff'a göre Ebu Kurra'nın kaleme aldığı risalelerden on yedisi Müslümanlara karşı yazılmıştır.²⁴⁰ Lamoreaux ise bu sayıyı otuz olarak vermektedir. Bunlardan sadece on iki tanesi kapsamlı risalelerdir, kalanları ise kısa yazılar şeklindedir.²⁴¹

Theodore Ebu Kurra'nın yazılarında Müslümanlar için sarasin²⁴², barbar, Hacerî (köle çocuğu), ateist, Arap gibi tahkir edici ifadeler görülmektedir.²⁴³

Sarasin kelimesi, İslam öncesi dönemde bedevi ve barbar anlamında aşağılayıcı bir ifade olarak kullanılmışsa da sonraları Bizans'ta yerleşik halde yaşayan Araplar ve Arap yarımadası dışında Roma topraklarındaki Araplar için de kullanılmıştır.²⁴⁴ Bu kelimenin İbrahim'in eşi Sare'den geldiğini savunanlar olmuştur. Burada amaç soylarını cariyeye olan Hacer'e değil hür olan Sare'ye bağlama isteğidir.²⁴⁵ Bu tabir İslam fetihleriyle birlikte olumsuz bir anlamda tüm Müslümanlar için kullanılmıştır.²⁴⁶

Ebu Kurra'nın Müslümanlarla en meşhur diyalogu Halife Memun ile yaptığı görüşmedir.²⁴⁷ Casim Avcı'ya göre Halife Memun'u böyle, tartışma içeren bir toplantıyı tesis etmeye yönlendiren etken bu tip toplantıların gelenekselleşmiş olması ya da Halife'nin farklı düşünceleri tanımak istemesi olabilir. İslam sarayında

²⁴⁰ John Meyendorff, "Byzantine Views of İslam", **Dumbarton Oaks Paper**, 18, 1964, s. 120.

²⁴¹ Meyendorff, "Byzantine Views of İslam", s. 120.

²⁴² Ebu Kurra'nın hocası Yuhanna ed- Dimeşki bir Müslüman ile hayali diyalogunda Müslüman hasmını Saracen diye adlandırır. John Voorhis, "The Discussion of a Christian and a Saracen by John Damascus", **The Moslem World**, New York, 1966, c. 25, s. 266.; bkz. Daniel Janosik, **John of Damascus, First Apologist to the Muslims**, ABD, Pickwick Publications, 2016, s. 115-170.

²⁴³ Yaşar, **a.g.m.**, s. 236.

²⁴⁴ İrfan Shahid, **Byzantium and the Arabs in the Fourth Century**, Washington, DOP, 1984, s. 279.

²⁴⁵ İrfan Shahid, **Byzantium and the Arabs in the Fifth Century**, Washington, DOP, 2006, s. 156.

²⁴⁶ Detaylı bilgi için Bkz. Cengiz Tomar, "Sarasinler", **DİA**, 2009, c. 36., s. 116-117.

²⁴⁷ Bu görüşme Paris Bibliotheque Nationale nr. 70.'de kayıtlıdır. Bu tartışmanın içeriği Alfred Guillaume tarafından ilim alemine tanıtılmıştır. Guillaume bu makalesinde tartışmanın Ebu Kurra'ya aidiyetini de tartışır ve eserin Ebu Kurra'ya ait olduğunu ifade eder. Bkz. Guillaume, **a.g.m.**, s. 42-51.

Halife'nin insiyatifiyle bu tip farklı görüşlerin tartışılabilmesi dönemin entelektüel ortamı hakkında fikir vermesi bakımından önemlidir.²⁴⁸

Tartışma esnasında Halife'nin objektif ve açık görüşlü bir biçimde davrandığı Ebu Kurra'nın ifadelerinden anlaşılmaktadır. O, Halife'nin "Burası adalet ve eşitlik sarayıdır. Burada kimseye haksızlık yapılmaz. Binaenaleyh kendi delillerinizi ortaya koyun ve korkmadan, açık yüreklilikle cevap verin. Kendi dininin doğruluğunu gösteren hikmetli bir delile sahip olan herkes, bunu açıklasın." şeklindeki sözlerini nakleder.²⁴⁹ Halife'nin bu ifadelerinden sarayda özgür bir tartışma ortamı olduğu anlaşılmaktadır.

Theodore Ebu Kurra, muhaliflerine tatmin edici cevaplar vermiştir; ancak Kur'an'daki ayetleri yanlış yorumladığı ve aktardığı gerekçesiyle sert eleştiriler almış ve Halife bu eleştirilere müdahale etmiştir.²⁵⁰ Halife'nin tutumundaki hoşgörü dikkate değerdir.

Münazara, sünnet olma meselesi üzerinden Halife'nin sorusuyla başlamıştır. Ebu Kurra, Hz. Adem'in de sünnetsiz doğmasına işaret ederek, sünnetin putperestlerle iman eden kimseler arasında bir alamet-i farika olduğundan bahseder. Ancak bunun Ahd-i Cedid ile birlikte Hz. İsa tarafından vaftize dönüştürüldüğünü söyler.²⁵¹

Theodore Ebu Kurra'nın Tanrı ile Hz. İsa'nın eşdeğer olduğu şeklindeki düşüncesi sert tepki alır. Kur'an'a göre Hz. İsa'nın durumunun Hz. Adem'in durumu gibi olduğu ve Hz. İsa'nın Allah'ın Meryem'e ulaştırdığı kelimesi, elçisi ve Meryem'e üflediği bir ruh olduğuna işaret edilir.²⁵² Hz. İsa'nın Allah'ın kelimesi ve Ruh'u olması hususunda Ebu Kurra ile mutabakata varılır; fakat Ebu Kurra, İsa'nın yaratıcı olduğunda ısrar eder.²⁵³ Müslümanlar tarafından İsa hakkında İncil'de kullanılan

²⁴⁸ Avcı, **a.g.e.**, s. 133.

²⁴⁹ Guillaume, **a.g.m.**, s. 45-46.

²⁵⁰ Guillaume, **a.g.m.**, s. 44-45.

²⁵¹ Guillaume, **a.g.m.**, s. 46. Tartışılan konular ve tartışma metni için bkz. Theodore Ebu Kurra, **Mücadeleti Ebi Kurra Mea'l-Mütekellimine'l-Müslimin fi Meclisi'l-Halifeti'l-Memun**, tah. Ignace Dick, Halep, 2007, s. 63-119.

²⁵² Kur'an'da Hz. İsa hakkında kullanılan ifadeler için Al-i İmran 3/59; en-Nisa 4/171. ayete bakılabilir.

²⁵³ Guillaume, **a.g.m.**, s. 46-47.

Ademođlu²⁵⁴ ifadesi delil getirilir. Ebu Kurra, bunlara cevap vermek yerine enkarnasyona dair uzun açıklamalar yapar.

Theodore Ebu Kurra, Maide suresi 116. ayeti üzerinden Allah'a cehalet atfedildiği iddiasında bulunur. Ebu Kurra'ya buradaki amacın öğretmek ve doğru yolu göstermek olduğu açıklanır.²⁵⁵

Theodore Ebu Kurra'ya göre Hz. Musa hakkında kelimullah, Hz. Muhammed hakkında Allah'ın elçisi, Hz. İbrahim hakkında halilullah sıfatları kullanılıyorsa İsa hakkında da Allah'ın oğlu sıfatı uygundur.²⁵⁶

Theodore Ebu Kurra ve muhatabı, Hz. İsa'nın göğe yükseltilmesiyle ilgili görüş birliği içerisindedirler. Ebu Kurra, Kur'an'da Hz. İsa'nın bir insan olan Hz. Adem'e benzetildiğini kabul eder; ancak Allah'ın Ruh'u ve Allah'ın kelimesi olması da unutulmamalıdır.²⁵⁷

Tartışmada öne çıkan bir diğer konu ise Hıristiyanların haça ibadet etmeleridir. Ebu Kurra bu noktada Yuhanna ed-Dımeşki'nin²⁵⁸ görüşlerine dayanarak haçı kutsamak ile Müslümanların Hacerü'l Esved'i selamlayıp öpmelerinin aynı olduğunu söyler.²⁵⁹

Tartışma sonucunda tam bir mutabakata varılamamış, Ebu Kurra, teslisi açıklamakta zorluk çekmiş, Müslümanlar ise İsa'nın Allah'ın kelimesi ve ruhu olması meselesine ikna edici cevap verememişlerdir. Ebu Kurra, İsa hakkında Kur'an-ı Kerim'de kullanılan Allah'ın kelimesi ve Ruh kavramları üzerine Müslümanlara

---

²⁵⁴ Çünkü İnsanoğlu Şabat Günü'nün de Rabbi'dir. Matta, 12:6. İncil'de bu tip kullanımlar oldukça yaygındır. Bkz. Matta, 12:40; Markos, 10:32-33.; Luka, 6:22.

²⁵⁵ Guillaume, **a.g.m.**, s. 47-48. Ayette Allah, kıyamet günü şöyle diyecek: "Ey Meryem oğlu İsa! Sen mi insanlara, Allah'ı bırakarak beni ve anamı iki ilâh edinin, dedin?" İsa da şöyle diyecek: "Seni bütün eksikliklerden uzak tutarım. Hakkım olmayan bir şeyi söylemem, benim için söz konusu olamaz. Eğer ben onu söylemiş olsaydım, elbette sen bunu bilirdin. Sen benim içimde olanı bilirsin, ama ben sende olanı bilemem. Şüphesiz ki yalnızca sen gaybları hakkıyla bilersin." diye buyurulmaktadır. Baştaki "sen mi dedin" ifadesinden hareketle Ebu Kurra, Allah'a cehalet atfedildiğini iddia eder.

²⁵⁶ Guillaume, **a.g.m.**, s. 47-48.

²⁵⁷ Guillaume, **a.g.m.**, s. 47-48.

²⁵⁸ Bu kimse Ebu Kurra'nın hayatı kısmında izah ettiğimiz Yuhanna ed-Dımeşki'dir.

²⁵⁹ Guillaume, **a.g.m.**, s. 49.

karşı bazı eleştirilerde bulunmuştur.²⁶⁰ Guillaume, bu uzlaşmazlık hakkında “iki tarafın birbirini yanlış anlamak için yeterli sebepleri haiz olduğunu” ifade eder.²⁶¹

Ebu Kurra'nın Müslümanlara diğer bir itirazı da ikonalara ibadetin putperestlik olarak addedilmesi konusundadır. Bu konu tezimizin üçüncü bölümünde daha uzun ele alınacağından konuya kısaca temas edeceğiz.

Kutsal kitaplarda teşbihi çağrıştıran ifadeler Ebu Kurra'ya göre ikonaların kendisinden daha çok cismaniyet içermektedir. Bunu cismaniyet olarak değil zihni somuttan soyuta yaklaştırmak şeklinde düşünmek gerekir.²⁶² Ebu Kurra, Kur'an'da yer alan arş²⁶³, vech²⁶⁴, yed²⁶⁵ ifadelerinin Allah'a izafe edilmesinde Müslümanların bir sakınca görmüyor olmalarını eleştirir.²⁶⁶

Müslümanların Hıristiyanları eleştirdiği, suretlere secde etmek hususunda Kur'an'da yer alan meleklerin Adem'e secde etmesini²⁶⁷ ve Yusuf'un kardeşlerinin Yusuf'un önünde secde etmelerini²⁶⁸ delil getirerek secdenin tapmak anlamına değil saygı anlamına geldiğini ifade eder.²⁶⁹

Theodore Ebu Kurra, canlı resmi yapmaya karşı çıkan Müslümanları da eleştirir. Ona göre dalları yeşermiş bir meyve ağacı yapmakla canlı resmi yapmak arasında fark yoktur. Ayrıca buna itiraz ederken Kur'an'da yer alan Hz. Süleyman'ın emrindeki cinlerin heykel yapmalarına²⁷⁰ dikkat çeker.²⁷¹ Ebu Kurra, tasvirlerle ibadetten maksadın onların temsil ettiği Azizlere saygıdan ibaret olduğunu ifade eder.

---

²⁶⁰ Ebu Kurra'nın bu eleştirileri için bkz. Najib Awad, **Orthodoxy in Arabic Terms**, Berlin, De Gruyter, 2015, s. 284-328.

²⁶¹ Guillaume, **a.g.m.**, s. 51.

²⁶² Griffith, “Theodore Abu Qurrah's Arabic Tract...”, s. 56.

²⁶³ Yunus 10/3; Ta-Ha 20/5.

²⁶⁴ er-Rum 30/38.

²⁶⁵ Al-i İmran 3/73.

²⁶⁶ Griffith, “Theodore Abu Qurrah's Arabic Tract...”, s. 66.

²⁶⁷ el-Bakara, 2/34.

²⁶⁸ Yusuf 12/100.

²⁶⁹ Griffith, “Theodore Abu Qurrah's Arabic Tract...”, s. 66-67.

²⁷⁰ Sebe 34/12-13.

²⁷¹ Griffith, “Theodore Abu Qurrah's Arabic Tract...”, s. 67.

Bunu Müslümanların alın ve burunlarını seccadeye koyarken ibadeti seccadeye değil Allah'a yapıyor olmalarıyla kıyaslar.²⁷²

Griffith, bize Ebu Kurra ile Müslüman bir kimse arasında geçen diyalogu nakleder.²⁷³ Müslüman bir kişi Ebu Kurra'ya Hz. İsa kendi iradesiyle mi yoksa iradesi dışında mı çarmıha gerildiğini sormuştur. Ebu Kurra ona şu cevabı vermiştir: “Ben iradesiyle öldürüldü cevabını versem Yahudilerin bunda bir suçunun olmadığını söyleyeceksin, iradesine karşın öldürülmüştür desem karşı koyamadığı için aciz olduğunu söyleyeceksin.” diye cevaplar. O, Yahudilerin amacının Hz. İsa'nın iradesini yerine getirmek değil onu öldürmek olduğunu, Hz. İsa'nın iradesinin söz konusu olmasıyla birlikte Yahudilerin en ağır cezayı hak ettiklerini ifade eder. Daha sonra Müslümana: “Çok sevdiğin kardeşinle Bizans topraklarına gitsen, kardeşin Bizans askerleri tarafından öldürülse kardeşinin cennete gideceğine inanırsın ama gücün yeterse o Bizanslıyı öldürürsün değil mi? diye sorar. Müslüman da “evet” cevabını verir. Ebu Kurra nedenini sorunca Müslüman Bizanslının amacının onu cennete göndermek değil öldürmek olduğunu söyler. Sonra Ebu Kurra, Yahudiler hakkındaki düşüncelerinin de bu şekilde olduğunu ifade eder.²⁷⁴

Theodore Ebu Kurra, Müslümanların Hıristiyanlar hakkındaki Allah'a iftira ediyorlar iddiasını şöyle cevaplamıştır. “Eğer Hıristiyanlar Allah'a Allah'ın kendi iradesine binaen iftira ediyorlarsa Hıristiyanların bunda bir suçu yoktur. Yok eğer Allah'ın iradesine rağmen iftira ediyorlarsa bu Allah'ın güçsüz olduğunu gösterir” şeklinde Müslüman'ın sorusuna karşılık vermiştir.²⁷⁵

Theodore Ebu Kurra, bazı Arapça eserlerinde İslam'ın ve Hıristiyanlığın yayılma biçimini kıyaslar. Ona göre Hıristiyanlar dinlerini yayarken bunu güç ve mal için yapmamıştır, çeşitli eziyetlere katlanmışlar ve küçümsemelere maruz kalmışlardır. Hıristiyanlığın yayılma hususunda bu kadar başarılı olmasının sebebi ilk dönem vaizlerinin çeşitli mucizeler göstermeleridir. Ebu Kurra'ya göre insanlar politik

²⁷² Griffith, “Theodore Abu Qurrah's Arabic Tract...”, s. 67.

²⁷³ Bu diyalog Remleli Stephenos tarafından kayda geçirilmiş, 284/897 tarihli yazmada yer almaktadır. Arapça metin ve İngilizce çevirisi için bkz. Sidney Griffith, **Some Unpublished Arabic Sayings Attributed to Theodoros Abu Qurrah**, Le Museon, 92/1-2, 1979, s. 30-31.

²⁷⁴ Bkz. bir önceki dipnot.

²⁷⁵ Griffith, “Some Unpublished Arabic Sayings...”, s. 29-30.

güç, çok eşlilik, boşanma rahatlığı gibi sebeplerle din değiştirmişler ve İslam'a girmişlerdir. Ebu Kurra Müslümanlar için “inanç sahibi olduğunu iddia edenler”, “kendilerine Tanrı'dan bir kitap geldiğini iddia edenler” gibi ifadeler kullanır. İslam'a karşı Hıristiyan öğretilerini savunurken Kur'an dilini ve kelamın teknik terminolojisini kullanmış olması da dikkat çekicidir. Ebu Kurra'nın Arapça yazıları böyle iken Grekçe yazılarında Müslümanlar için daha küçültücü ifadeler vardır. İslam'ın peygamberini ahlaki düşüklükle, delilikle, gerçeği çarpıtmakla, şeytan tarafından ele geçirilmekle suçlar. Lamoreaux'a göre Ebu Kurra'nın tartışmaları zekice değildir. Onun Arapça eserlerde yumuşak ifadelerle Müslümanları eleştirip Grekçe yazılarında ağır ifadeler kullanması okuyucu kitlesi ve korkuyla ilgilidir. Arapça yazılarını Müslümanlar okuyacağı için yumuşak ifadeler kullanmıştır.²⁷⁶

Ebu Kurra'nın hocası Yuhanna ed Dımeşkî, bir eserinde Allah'ın kelimesinin yaratılmışlığı konusunu tartışır. Yuhanna, Kur'an'da yer alan Allah'ın kelimesi ifadesini delil getirerek Allah'ın kelimesi olan İsa'nın sonsuz olması gerektiğini savunur.²⁷⁷ Bu tartışmalar İsa'nın Yuhanna İncil'inde logos (söz)²⁷⁸ diye anılması, Kur'an'da Allah'ın kelimesi diye anılması ekseninde gerçekleşmiştir. Yuhanna ile Müslüman arasında geçen bu tartışma Mutezile içerisinde “Halku'l-Kur'an” başlığı altında tartışılmıştır.²⁷⁹

İbrahim Coşkun'a göre Theodore Ebu Kurra gibi teolojik yönünün yanında felsefi yönü de olan alimler Allah'ın mutlak hayır olması, Allah'ın insanlar için aslah olanı dileyebileceği, Allah'a sıfat isnad edilmesi, dînî naslarda mecaz ve tevilin kullanılması, irade gibi meseleleri kendi aralarında tartışmışlardır. Daha sonra bu konular Müslüman alimlerle de tartışılmaya başlanmıştır. Coşkun'a göre Mutezile kelimcileri de İslami öğretileri savunmak maksadıyla bu sahaya yönelmişlerdir. Bu

---

²⁷⁶ John Lamoreaux, “Theodore Abu Qurra”, s. 440.

²⁷⁷ John Voorhis, “The Discussion of a Christian and a Saracen by John Damascus”, **The Moslem World**, New York, 1966, c. 25., s. 266-267.; Daniel Janosik, **John of Damascus, First Apologist to the Muslims**, ABD, Pickwick Publications, 2016, s. 87.

²⁷⁸ Yuhanna, 1:1.

²⁷⁹ Tartışma için bkz. Yusuf Şevki Yavuz, “Halku'l Kur'an”, **DİA**, 1997, c. 15., s. 371-375.

nedenle Ebu Kurra'nın Mutezile üzerinde etkili olduğu düşünölmektedir.²⁸⁰ İbrahim Coşkun bu şekilde bir etkileşimden bahsediyor olsa da Ebu Kurra'dan sonra bu meselelerin İslam dünyasında tartışıldığına dair bilgiler iddianın ötesine geçmemektedir. Coşkun'un atıf verdiği kaynaklarda da Mutezile kelamının Ebu Kurra ve Yuhanna sonrasında geliştiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır.

---

²⁸⁰ İbrahim Coşkun, "Harran Piskoposu Teodor Ebu Kurra'nın Mutezile Kelamına Etkisi", **Harran Okulu Sempozyumu**, ed. Ali Bakkal, Şanlıurfa, Harran Üniversitesi İlahiyat Faköltesi, 2008, c. 2, s. 353.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MEYMER FÎ İKRÂMÎ'L-EYKÛNÂT

3.1. Eserin Üslubu

Bu çalışmada incelenen “Meymer fi İkrâmi'l-Eykûnât” adlı eserin, Ebu Kurra'ya aidiyeti sabit olmakla birlikte yazılış tarihi tartışmalıdır.²⁸¹ Eserin mukaddime kısmında muhakkik Ignace Dick, George Graf'ın eserin yedinci ekümenik konsilden önce yazıldığı görüşünü zikretmektedir. Graf'ın delili Ebu Kurra'nın ekümenik konsillerden altı tane olarak bahsetmesidir. Ebu Kurra konsillere ehemmiyet vermesine rağmen yedinci konsilden söz etmemişse eser konsilden önce yazılmıştır. Ebu Kurra, eserlerinin büyük kısmını gençlik yıllarında yazmış olması gerekçesiyle Ignace Dick, Graf'ın bu görüşünün delillerini yetersiz bulduğunu ifade etmektedir.²⁸² Bu hususta Graf'ın düşüncesi daha sağlıklı görünmektedir çünkü Ebu Kurra, eserini yedinci konsilden sonra yazmış olsaydı bu konsilden söz etmesi gerekirdi.

Ebu Kurra eserini konuşma dilinden uzak kaleme almıştır. Metin, yer yer yabancı kelimeler ihtiva ettiğinden sözlüklere başvurmayı gerektirmektedir.²⁸³ Ebu Kurra, Süryanice'de yer alan bazı dil bilgisi kullanımlarını üslubuna yansıtmiş ve Hristiyan Araplar arasında yaygın olarak kullanılan Süryanice ve Yunanca ifadelere sıklıkla yer vermiştir.²⁸⁴ Ebu Kurra, hasımları için “ahmak”, “şeytani”, “nefsani hareket eden” gibi yer yer hakarete varan ifadeler kullanmıştır.²⁸⁵ Bu tip hakarete varan ifadeler kullanmak tartışma üslubuna uygun görülmemektedir.

Ebu Kurra, eserinde görüşlerini desteklemek için akli delillerle birlikte Kitab-ı Mukaddes'ten argümanlar ve Kilise Babalarından alıntılar kullanmıştır. Gelenekte yer alan ikonalara hürmet etmeyi ve ikonalarla istimdat etmeyi onaylayan görüşlere eserde

---

²⁸¹ Meymer, s. 21.

²⁸² Meymer, s. 25.

²⁸³ Ayrıca Arapçalaşmış Yunanca kelimelere Aziz Gregorius tarafından “kaile'l ilahiyat” denmiştir. Bkz. Meymer, s. 31. Sayfa 31-34 arasında metinde yer alan garip kelimeler ve Ebu Kurra'nın üslubundan örnekler verilerek analizler yapılmaktadır.

²⁸⁴ Örnekler için bkz Meymer, s. 31-34.

²⁸⁵ Meymer, s. 98.

sıklıkla yer verilir. Kendisi sembolik tefsirlerden ve tarihi olaylardan yararlanmıştır. Ancak tarihi olaylara dayanmasına rağmen Bizans İmparatorluğundaki ikonoklazm hareketine açık bir şekilde işaret etmez.²⁸⁶

Eserin bir elyazması Londra'da British Library'de bir nüshası da Washington'da Library of Congress'tedir. British Library'de bulunan el yazması 4950 numarada kayıtlıdır. Bu yazma, Arendzen'e kaynaklık eden yazmadır. Yazma 237 varaktır, 482 sayfa olarak yayınlanmıştır. Her sayfasında 21 satır mevcuttur. Yazmanın son parçası, yıpranmış ve hasar görmüştür. Bu nüsha, müellifin vefatından yaklaşık elli yıl sonra 877²⁸⁷ yılında istinsah edilmiştir.²⁸⁸

Eserin Library of Congress'te bulunan nüshası Sina yazmasıdır. Söz konusu yazma 330 numarada kayıtlıdır, 386 varak içermektedir. Yazma üzerinde tarihle ilgili bir ibare bulunmamaktadır. Yazının cinsine ve kâğıdın yapısına bakılırsa yazma onuncu yüzyıla ait görünmektedir. Graf, çalışmalarında böyle bir yazmadan söz etmemektedir²⁸⁹

Bu çalışma için temel aldığımız tahkikli metin Ignace Dick tarafından 1986 yılında yayınlanmıştır. Elimizdeki eserin de içinde bulunduğu "Hıristiyan Arap Kültürü" serisi British Library'deki yazmalar esas alınarak hazırlanmıştır. Dick, daha önce bu yazmaları esas alan Arendzen'in tahkik ettiği eserde okumada ve yorumda bazı hataları olduğundan söz eder. Elimizdeki tahkikli neşirde Britanya'daki yazma "پ" harfiyle, Sina yazması ise "س" harfiyle gösterilmiştir, Arendzen'in metnine ise "آ" harfiyle işaret edilmiştir. Elimizdeki metin 24 ana başlıktan oluşmaktadır.²⁹⁰

---

²⁸⁶ Meymer, s. 34.

²⁸⁷ Meymer, s. 21.

²⁸⁸ Meymer, s. 28-29.

²⁸⁹ Meymer, s. 29.

²⁹⁰ Meymer, s. 30.

3.2. Eserin Teolojik Arkapları

İkonoklazm tartışmalarının tarihi gelişimini birinci bölümde kaleme aldığımızdan burada sadece eserin yazıldığı dönemin teolojik zemininden bahsedeceğiz.

Kiliseye bağlı resim sanatı, 1. yüzyılda ortaya çıkmış²⁹¹ ancak kilise içerisinde müziğe karşı koyan kişiler bidat olduğu gerekçesiyle resme de karşı çıkmışlardır. İskenderiyeli Eclipse (Aclemendos) (ö.216.), Origenes (ö.254), Tarihçi Eusebius (ö.339) dînî resimler yapmayı sakıncalı bulmuşlardır. Basilios ise ikonaları destekleyenler arasındadır. Büyük Gregorius, 599 yılında ikonaları tahrip edip şehirden çıkararak Marsilya Piskoposu Cyrine'e (Serinos) ikonaların ilk dönemlerden itibaren kiliselerde kullanıldığı, okuma-yazma bilmeyenlere resimlerle öğretimi kolaylaştırdığı gerekçesiyle izin verilmesi gerektiğini ifade eden bir mektup yazmıştır. Neapolis (Kıbrıs) Piskopos'u Londius (582-602) Yahudilere karşı ikonaları teolojik açıdan savunma amaçlı bir eser kaleme almıştır.²⁹²

Ebu Kurra suretlere tazim hakkında kitap yazan tek kişi değildir. İskenderiye patriği Safronyos'un da suretlere secde hakkında yazdığı bir kitabı vardır. Ignace Dick, Safronyos'un kitabından söz ederken Ebu Kurra'nın da "meyâmiri's-sucûdi li's - suver" adlı bir kitabının olduğundan bahseder.²⁹³ Buradan anlaşıldığı üzere "Meymer fi İkrâmi'l-Eykûnât" adlı isimlendirme sonradan verilmiş bir isimlendirmedir. Daha önceki kaynaklarda "ikona" yerine "suver" kullanılmıştır. Ebu Kurra'nın metninin içinde de ikona kelimesi yer almamaktadır. Ebu Kurra, eserini bir şehid ikonasıyla alakalı ruhani bir tecrübe yaşayan birinden etkilenerek yazmıştır.²⁹⁴

Ebu Kurra'nın görüşlerini etkilemiş olan Yuhanna ed-Dimeşkî, ikonaları savunan üç metin kaleme almıştır. Dimeşkî, bu metinlerde ikonaların manasını, didaktik ve ruhani yönünü anlatmıştır. Ancak Dimeşkî, Allah'tan başkasına secdeyi caiz görmemesi ve bu sebeple de ikonalara secdeye cevaz vermemesi yönüyle diğerlerinden ayrılmaktadır. Dimeşkî, Halife'yi "Kilisedeki otorite yöneticilere değil,

²⁹¹ Robin Cormack, **Icons**, The British Museum Press, 2007, s.9.

²⁹² **Meymer**, s. 16-17.

²⁹³ **Meymer**, s. 30.

²⁹⁴ **Meymer**, 26.

piskoposlara aittir, size cizyeyi idari işlerimiz için ödüyoruz.” diyerek Kilisenin işlerine karıştığını için sert bir dille eleştirmiştir. Bu bağlamda Dımeşkî, Halife’yi gayri müslimlerin işlerine daha az müdahil olduğu bir yapıya davet etmektedir.²⁹⁵ Dımeşkî’nin Halife’ye karşı eleştirilerinde isim vermemesi dikkat çekicidir.

3.2.1. İkonoklastların Argümanları

Bilindiği üzere İslam dini putperest bir toplumda filizlendiği için resim ve heykele mesafeli durmuştur.²⁹⁶ Yahudilikte de on emirden ikincisinde “Kendin için oyma put, yukarıda göklerde, yahut aşağıda yerde olanın, yahut yerin altında sularda olanın hiç suretini yapmayacaksın, onlara eğilmeyeceksin ve onlara ibadet etmeyeceksin.” ifadeleriyle suretler net bir biçimde yasaklanmıştır.²⁹⁷ Bu emrin gereğince sinagoglarda resim bulunmaz.

Hıristiyanlıkta ise dîni işlevleri olan mekanların nasıl süsleneceği meselesi ilk tarihlerden itibaren üzerinde çok tartışılan bir konu olmuştur. Kutsal kişilerin temsillerinin yapılamayacağına dair görüşler hep var olmuştur. İkona tartışması Ortodoks ve Katolik ayrışmasında etkili olacak kadar hayati bir meseledir.²⁹⁸ Hatta bu görüşlerin oluşmasını Arapların Akdeniz’in bazı bölümlerine hâkim olmasıyla ilişkilendirenler olmuştur.²⁹⁹ İsa’daki tanrısal doğayı önemle vurgulayan Monofizitler, Tanrı’nın tasvir edilemeyeceğini belirterek kutsal şahsiyetlerin resim ve heykellerinin yapılmasına karşı çıkmışlardır.³⁰⁰

İsa’nın insani yönünün ikinci planda tutulması gerekirken ikonalarla İsa’nın bu yönü ön plana çıkarılmıştır. Tarihçilere göre ikonoklast hareketin temelinde yatan sebeplerden birisi budur. Ortadoğu menşeli Maniheizmin etkisiyle maddenin kötü

²⁹⁵ John Damascene, **John Damascene on Holy Images**, Çev. Mary Allies, Londra, 1898, s. 69-71.

²⁹⁶ İslamda resim konusu için bkz. Osman Şekerci, **İslam’da Resim ve Heykel**, İstanbul, Nun Yayıncılık, 1996.; Tasvir konusunda bkz. Zeynep Gemuhluğlu, **Temsil-Taklit İlişkisi Açısından Tasvirin Teorik Zemini**, **FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, 2019, sayı 13, s. 285-312.

²⁹⁷ Çıkış, 20.

²⁹⁸ 787 İznik Konsilinde ikonalara tazim meşru kabul edilmiştir. Bilgi için bkz. Francis Dvornik, Çev. Mehmet Aydın, **Konsiller Tarihi İznik’ten II. Vatikan’a**, Ankara, Tarih Kurumu Basımevi, 1990, s. 23-26.; Mehmet Aydın, **Hıristiyan Konsillerine Genel Bir Bakış**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1990, s. 377.

²⁹⁹ Germain Bazin, **A History of Art**, New York, 1958, s. 117.

³⁰⁰ Gülgün Köroğlu, “İkonoklazma Döneminden Bizans Resim Sanatı Örnekleri”, **Sanat ve İnanç Sempozyum Bildirileri**, Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, 2004, s. 27.

görülmesine bağlı olarak resimler ibadet hayatından dışlanmış. İkonoklast düşünceye temel olan bir başka husus da Yahudi ve Müslümanlardaki resim yasağının Hıristiyanlık üzerindeki etkisidir.³⁰¹

İkonoklastların temel görüşüne göre ikonaların önünde eğilen Hıristiyanlar, tasvirlerle taparak putperest olmuşlardı. Tanrı'nın hoşnutsuzluğunu üstlerine çektiklerinden, her türlü dînî tasvir ve kutsal resimlerden kurtulmak gerekiyordu. İkonoklastlar, 726 yılında Ege denizinde gerçekleşen volkan patlamasını, 740'daki şiddetli depremi, 746-47 yılları arasındaki veba salgınını ve 766'daki kuraklık ile 794'te çok şiddetli geçen kış mevsiminin ardından Karadeniz'den gelen büyük buz dağlarının Sarayburnu bölgesindeki sahil surlarını tahrip etmesini Tanrı'nın ikona yanlılarına öfkesi olarak yorumlamışlardır. Bu gibi tabii felaketler sanatsal üretimi ve ekonomiyi olumsuz olarak etkilemiştir.³⁰²

3.3. Theodore Ebu Kurra'nın Eserinde Kullandığı Argümanlar

Ebu Kurra kitabını yazarken delillerini dört bölümde toplamıştır. Birinci bölümde Hıristiyan olmayanların itirazlarına cevap vermektedir. İkinci bölümde kilise geleneğinden faydalanarak ikonaları savunmaktadır. Üçüncü bölümde Kitab-ı Mukaddes'ten deliller getirerek bir ikona savunusu yapmaktadır. Dördüncü ve son bölümde ise ikonalara ibadeti akli delillerle temellendirmektedir.

3.3.1. Ebu Kurra'nın İkonalara Saygı Göstermeyi Eleştirenlere Karşı Argümanları

Bu başlık altında Ebu Kurra'nın Yahudilere, Müslümanlara ve Berrâniyyûn'a karşı itirazlarını ve eleştirilerini inceleyeceğiz. Burada dikkat çeken husus ifadelerden anladığımız kadarıyla eleştirilen bazı grupların Hıristiyan monofizit gruplar olması ve bu grupların müellif tarafından tekfir edilmesidir.

---

³⁰¹ Thomas Michel, **Hıristiyan Tanrıbilimine Giriş**, İstanbul, Ohan Basımevi, 1992, s. 102-103. İkona tartışmaları için bkz. David Edwards, **Christianity**, London, 1997, s. 116-122.

³⁰² Gülgün Köroğlu, **a.g.m.**, s. 30.

3.3.1.1.Berrâniyyûn'a Karşı Argümanları

Ebu Kurra, metnin içerisinde “Berrâniyyûn” diye isimlendirdiği zümre ile kimi kastettiğini açık olarak ifade etmemektedir. Ancak Griffith, bu grubu “Müslümanları da içine alacak şekilde, Hıristiyan olmayan kimseler” olarak tanımlamaktadır. Ona göre “*el-Barraniyyun*” Edessa bölgesinde yabancılar için kullanılan bir ifadedir. “*Barranaye*” Süryanice bir kelimedir. Efraim zamanında çölde dolaşan, medeniyetsiz, göçebe topluluklar için de kullanılan bir tabirdir.³⁰³ Şu var ki, Ebu Kurra'nın “*Berrâniyyûn*” denilen zümreye itirazlarda bulunurken Hıristiyanlık içerisindeki meseleleri tartışıyor olması bu zümrenin Hıristiyan zümreler olduğu fikrini akla getirmektedir. Bu gruplar Griffith'in iddia ettiği gibi Hıristiyan olmayan gruplar olsaydı Ebu Kurra Berrâniyyûn adı altında bu görüşleri tartışmış olmakla yetinir, Yahudiler ve Müslümanlar için olan eleştirilerini daha sonraki bahislerde tartışmazdı. Berrâniyyûn, Ebu Kurra'nın akidevi görüşleri üzerinden tartışma içerisinde olduğu diğer Hıristiyan mezhepler olabilir. Çünkü o, Berrâniyyûn ile İsa'nın tabiatı gibi Hıristiyan ilahiyatında bölünmelere sebep olan meseleleri tartışmıştır. Ebu Kurra'nın Yakubiler ve Nesturiler ile tartışmaları düşünülürse Berrâniyyûn olarak zikredilen zümrenin Yakubiler ve Nesturiler olması mümkün görülmektedir. Ancak araştırma esnasında başvurulan Milel ve Nihal eserlerinde bu kavrama rastlanmamıştır.

Ebu Kurra, eserinde Berrâniyyûn adlı zümreye has bir başlık açarak bu kimselerin görüşlerine itiraz etmektedir. İtiraz noktaları İsa Mesih'in kadim olup olmaması ve teslis düşüncesidir. Ona göre Berrâniyyûn'un savunduğu “İsa-Masih Tanrı'nın oğludur ancak Allah İsa Mesih'ten önce değildir” görüşü en büyük inkârdır. Ebu Kurra Berrâniyyûn'a ait “Baba-Oğul-Ruhu'l-Kudüs'ten her biri tam bir ilahır³⁰⁴ üçü ayrı ayrı ilah değildir, onlar tek bir ilahır” görüşünü delilik olarak isimlendirmektedir.³⁰⁵

Ebu Kurra'nın değindiği bir başka husus da Hıristiyanlık içerisinde yer alan çelişki gibi anlaşılabilir, izahı güç sıklardır. Bilindiği üzere, İsa-Masih, ölümü tercih etmiştir. Daha sonra bir Yahudi onu çarmıha götürmüştür. Ebu Kurra'ya göre İsa'nın

³⁰³ Bkz. Griffith, “Theodore Abu Qurrah's Arabic Tract...”, s. 66.

³⁰⁴ Bölgedeki Monofizit grupların düşüncelerini bir önceki bölümde incelemiştik.

³⁰⁵ Meymer, s. 92.

ölümü tercih etmesinden sonra çarımıtayken “Tanrım, Tanrım, beni neden terk ettin?”³⁰⁶ diyerek Tanrı’ya seslenmesi çelişki gibi görünmektedir.³⁰⁷ Ebu Kurra burada İsa’nın çelişkiye düştüğünü düşünmektedir ancak buradaki olayı ruh halinde bir geçiş olarak da anlamak mümkündür. Bu tip gel-gitler yaşanması doğaldır.

Ebu Kurra’ya göre çelişki gibi görünen bir başka mesele de hulul meselesidir. Hıristiyanlara göre hulul hem ezeldir hem de Meryem’in hamileliğinin son günlerinde gerçekleşmiştir. Ebu Kurra’ya göre bu durum büyük bir çelişkidir ve ikonalara ibadeti hezeyan olarak görenlerin tutarsızlık içerisinde olduklarını ortaya koymaktadır.³⁰⁸

Ebu Kurra, Hıristiyanlığın inanmayan kişinin idrakini aşacak sırlara sahip olduğunu söyleyerek “Neden Hıristiyan olmayanların reddettiği Hıristiyanlığa ait sırları kabul ediyoruz ve niçin bu kimselerin suretlere tazim hususundaki itirazlarından etkileniyoruz?” sorusunu yöneltip dikkatleri Hıristiyanlık bünyesindeki sırlara çekmekte, Hıristiyan olmayanların itirazlarına itibar edilecek olursa Hıristiyanlığa ait birçok sırrın da reddedilmesi gerekeceğini ifade etmektedir.³⁰⁹

Ebu Kurra, ikonalara tazime karşı çıkanları içlerinde bir kötülük bulunmakla, akıl tutulmasıyla, kalpteki kayganlıkla ve zavallılıkla itham etmekte ve bu sebeplerden dolayı ikonalara saygı duymaktan uzaklaştıklarını iddia etmektedir.³¹⁰

Ebu Kurra, idrak üstü konularda evharistiya ve vaftiz meselesini ele alır. “Hıristiyanlar evharistiya ayininde ekmek ve şarabın İsa-Mesih’in kanı ve bedenine dönüştüğüne inanmaktadır, şarap ve ekmek fiziki bir değişim geçirmediği halde bunu nasıl anlayacağız?” diyerek bunun idraki aştığını ifade etmektedir. Yine vaftiz hususu da idraki aşan şeylerden bir tanesidir. Kişi birtakım kelimelerle takdis edilmektedir, bu kişi vaftiz öncesinde eskiydi, yaratılışı bozuktu; bu kişi suya daldıktan sonra yeni bir insan, Tanrı’nın oğlu oldu diye inanılmaktadır. Ebu Kurra’ya göre bunların açıklaması güçtür.³¹¹

---

³⁰⁶ Markos, 15:34.

³⁰⁷ Meymer, s. 91.

³⁰⁸ Meymer, s. 91-92.

³⁰⁹ Meymer, s. 90-91.

³¹⁰ Meymer, s. 90-91.

³¹¹ Meymer, s. 93.

Ebu Kurra, yukarıdaki örnekler ile Berrâniyyûn'a itiraz ettikten sonra inanmayan kişi açısından Hıristiyanlık ile ilgili ilkelerin, ikonalara secdenin ahmaklık olduğunu ifade etmektedir. O halde Tanrı için “kâinatın sırrına vakıf olamamış mı diyeceğiz?” şeklinde bir akıl yürütme yaparak Hıristiyanlığın idraki aşan sırlarının olduğuna dikkat çekmektedir.³¹² Bu argümanlara bakılacak olursa O, hakkında görüş ayrılığı olan ikona ibadetini evharistiya ve vaftiz gibi görüş birliğine varılan sakramentler ile denk görmektedir.

Burada Ebu Kurra'nın benimsediği yöntem ilgi çekicidir. Hıristiyanlıktaki sırları bir problem olarak vaz etmektedir; ancak bunlar bir problem olarak kalmaktadır, bunları herhangi bir biçimde açıklama yoluna gitmemekte, herhangi bir savunma yapmamaktadır. Ebu Kurra, bu tip teolojik tartışmalara başka eserlerinde yer verdiği için ikonalara mahsus bu eserde bu problemleri tartışmamış olabilir.

Ebu Kurra, hikmet üzerinden ifade ettiği bu düşüncesini Pavlus'un bu minvaldeki görüşüne dayandırmaktadır. Pavlus “Gerçi olgun kişiler arasında bilgece sözler söylüyoruz; ama bu bilgelik ne şimdiki çağın, ne de bu çağın gelip geçici önderlerinin bilgeliğidir. Tanrı'nın saklı bilgeliğinden gizemli biçimde söz ediyoruz. Zamanın başlangıcından önce Tanrı'nın bizim yüceliğimiz için belirlediği bu bilgeliği bu çağın önderlerinden hiçbiri anlamadı. Anlasalardı yüce Rab'bi çarmıha germezlerdi” ifadeleriyle Hıristiyanlığı üstün bir hikmet olması bakımından yüceltmektedir.³¹³

Ebu Kurra'ya göre Hıristiyanlığın hikmeti Ruhu'l-Kudüs'e nail olarak idrak edilebilir; bu hikmetin ise üst mertebeden bir hikmet olduğuna dair Yakub'un şu sözünü nakleder: “Hikmet sahibi ve ilim sahibi olanlarınız bu özelliklerini hikmete karşı ürperti duymaya ve güzelliğe çevirsin. Kalbinde haset ve acı bir tabaka bulunanların bu hikmeti hakkıyla övebilmesi mümkün değildir. Bu dünyaya dair hikmete gelince o konum bakımından aşağı konumdadır, nefsanî ve şeytani bir özelliğe sahiptir.”³¹⁴ Yine O, bu görüşünü temellendirirken Pavlus'a dayanmaktadır. Ona göre

---

³¹² Meymer, s. 93-94.

³¹³ 1.Korintliler, 2:6-8.

³¹⁴ Yakup'un Mektubu, 3:13-15.

insanın hikmetini bilmek yeterli değildir. Hikmet, Allah'ın nimetini takdir eden özel kulların anlayabileceği bir şeydir. Nefsinin peşine düşmüş insanın Ruhullah'ı bilmesi mümkün değildir, çünkü o kendisindeki hamakat içinde boğulmuştur.³¹⁵

Ebu Kurra'ya göre hikmet Hıristiyanlığın kendisidir. Hıristiyanlık dünyevi bilgeliği aşan bir hikmettir. Bu nedenle Hıristiyanlık dünyevi bilgeliği ve inanmayanların idrak seviyesini aştığı için ahmaklık gibi gelebilir. Aslında hikmet, Hıristiyanlığın kendisi olduğu için hikmete muhalefet ahmaklıktır.³¹⁶ Müellif burada üstten bir dil kullanarak Hıristiyanlık içerisindeki izahı güç şeyleri koruma altına almaktadır.

Ebu Kurra tüm bu delillerle Hıristiyanlığın kendisinin Berrâniyyûn'un idrak seviyesini aştığı gerekçesiyle itiraz ederek Berrâniyyûn için "Nefsani, şeytani ve ahmak" ifadelerini kullanarak hakaret etmektedir.³¹⁷ O, bu delilleriyle Hıristiyanlığın idrak seviyesini aşır itaat edilmesi gereken bir hikmet olması gibi ikonaların da aynı hikmet boyutuyla düşünülmesine zemin hazırlamakta, Hıristiyanlıktaki sınırları kabul edenin ikonaları da kabul etmesi gerektiğine kapı aralamaktadır. Ebu Kurra Berrâniyyûn'e olan itirazlarından sonra Yahudi ve Müslümanlara da birtakım itirazlar sunmaktadır.

3.3.1.2. Yahudilere ve Müslümanlara Karşı Argümanları

Ebu Kurra, Berrâniyyûn'a olan itirazlarından sonra diğer dinlere yönelik eleştirilerini Yahudiler ve Müslümanlar ile devam ettirmektedir. Onun Cisdaniyyun adı ile eleştirdiği zümrenin Müslümanlar olması muhtemeldir. Onun, Müslümanları Allah'a "vech", "yed" gibi sıfatlarla cismaniyet atfetmelerinden dolayı Cisdaniyyun diye isimlendirmesi metnin muhtevasına uygun görünmektedir.

Ebu Kurra, Ahd-i Kadim'de de sınırlar ve gariplikler bulunmasına rağmen Yahudiler ve Cisdaniyyunun Hıristiyanlığı kusurlu bulmalarını eleştirmekte,³¹⁸

---

³¹⁵ 1.Korintliler, 2:12-14.

³¹⁶ Meymer, s. 95.

³¹⁷ Meymer, s. 98.

³¹⁸ Meymer, s. 99.

Yahudilerin kutsal metinlerinde zikredilen aşğıdaki olayları normal kabul etmelerine dikkat çekmektedir.

Ebu Kurra, bu eleştirilerini Kitab-ı Mukaddes'ten Tanrı'nın bir şeyi yoktan var etmesi ve bir şeye ol demesi ve onun oluvermesi sırrı,³¹⁹ Havva'nın Adem'in eğe kemiğinden yaratılması,³²⁰ Balam'ın eğeğinin konuşması,³²¹ Lut'un eğinin tuz direğine dönüşmesi,³²² Musa'nın asasının yılanı dönüşmesi,³²³ Sare'nin doğurganlık yaşını geğtiği halde bir çocuk sahibi olması,³²⁴ denizin Musa'nın asasıyla yarılması,³²⁵ asanın taşa vurmasıyla taştan nehirlerin çıkması,³²⁶ Daniel'in üç arkadaşının fırına atılıp yanmaması,³²⁷ Yunus'un balığın karnında üç gün üç gece kalması³²⁸ gibi örnekler vererek temellendirmekte bunları zikrettikten sonra, bu mucizeleri reddetmeye yahut Hristiyanları ayıplamaktan vazgeçmeye diğer bir deyişle Yahudiler'i tutarlı olmaya davet etmektedir.³²⁹

Ebu Kurra'nın hasımlarını tutarlılığa davet ettiği bir diğer konu da Allah'ın kabul edilmesi zor vasıflarla vasıflandırılması meselesidir. Ebu Kurra, aşğıdaki antropomorfik ifadelerin Kutsal Kitap'ta yer almalarından rahatsızlık duymamalarını eleştirmektedir. Onları İncil'deki bahisleri tiksindirici bulup kendi kitaplarında peygamberler hakkında söylenenlerden gafil olmakla suçlamaktadır. Ancak Hristiyanların Eski Ahid ve Yeni Ahid'i kabul ettiklerini de ilave etmektedir.³³⁰

---

³¹⁹ Tekvin 1-2, Yoktan var etmesi ve ortada bir "şey" olması garip görünmektedir demek istemektedir. Zira Tekvin 1'de dünyanın yaratılışı hakkında yer boştu, karanlıktı gibi ifadeler bulunuyor. Bundan sonra da Tanrı suların üzerinde hareket ediyordu diye bahis devam ediyor. Boş olması ile suların olması problemlili görünmektedir.

³²⁰ Tekvin 21-22.

³²¹ Tekvin 22-27.

³²² Tekvin, 19:26.

³²³ Tekvin, 1:4-10.

³²⁴ Tekvin, 2:21.

³²⁵ Çıkış, 14: 21-31.

³²⁶ Çıkış, 17

³²⁷ Daniel, 3:19-30.

³²⁸ Yunus, 1:17; 2:10.

³²⁹ Ebu Kurra, bu örnekleri **Meymer**, s. 100-102 arasında zikretmektedir.

³³⁰ **Meymer**, s.103.

Ebu Kurra, Tanrı'nın Firdevs cennetlerinde yürümesi,³³¹ Adem'i yarattığına pişman olması,³³² insanların dilini ayırmak için Babil'e inmesi,³³³ İbrahim'e gidip onunla birlikte yemek yemesi,³³⁴ merdivenin tepesinde durup Yakup ile buradan konuşması,³³⁵ Tur-i Sina'ya nüzul edip tıpkı bir insanın arkadaşıyla konuştuğu gibi Musa ile konuşması,³³⁶ Musa'nın Tanrı'dan ateş olarak söz etmesi,³³⁷ Tanrıdan İsrailoğullarının bir askeriymiş gibi bahsedilmesi,³³⁸ Daniel'in Tanrının saçlarının yün gibi ak olduğunu söylemesi,³³⁹ Hezekiel'in Tanrıdan tahtın üstünde oturan insana benzer biri diye bahsetmesi³⁴⁰ örneklerini zikretmektedir. Ebu Kurra'ya göre kendilerini ikona ibadetinden dolayı putperest olmak ile itham eden Yahudilerin öncelikle bu tip antropomorfik ifadelere bir açıklık kazandırması gerekmektedir.³⁴¹

Ebu Kurra, Müslümanları Kur'an-ı Kerim'de yer alan tecsimî andıran ifadeler dolayısıyla eleştirmekte, Müslümanların, Hıristiyanların İsa-Masih hakkında söylediklerini eleştirmeden önce kendi kitaplarına bakmaları gerekir diyerek antropomorfik olarak yorumlanabilecek ifadeleri örnek göstermektedir. O, Müslümanları Kur'an-ı Kerim'de Allah için kullanılan istiva,³⁴² el,³⁴³ yüz,³⁴⁴ yön³⁴⁵ kavramları üzerinden eleştirir. Eğer bunların iyi manada kullanıldığını söyleyecek olursak tutarlılık gereği diğer iyi sıfatları da kabul etmemiz gerekir diyerek itirazda bulunur.³⁴⁶

Ebu Kurra, Yahudilerin ve başkalarının itirazlarından etkilenerek ikonalara secde etmekten uzaklaşan Hıristiyanları cahillikle itham eder. Bu itirazları yapanların

---

³³¹ Tekvin, 3:8.

³³² Tekvin, 6:6.

³³³ Tekvin, 11:7-9.

³³⁴ Tekvin, 18:20.

³³⁵ Tekvin, 28:13.

³³⁶ Çıkış, 33:11.

³³⁷ Tesniye, 4:23. Bu pasajda Tanrı'dan kıskanç diye bahsetmesi de zikredilebilir.

³³⁸ Tesniye, 23: 14.

³³⁹ Daniel, 7:9.

³⁴⁰ Hezekiel, 1:26.

³⁴¹ Ebu Kurra, sözkonusu örnekleri **Meymer**, s.104-106. arasında zikretmektedir.

³⁴² Taha, 20/5

³⁴³ Fetih, 48/10

³⁴⁴ Kasas, 28/88

³⁴⁵ Ebu Kurra'nın yön ile kastettiği ayeti bulamadık. Ayrıca elimizdeki edisyonda Kitab-ı Mukaddes ile ilgili dipnot verilmiş ancak Kur'an-ı Kerim ile ilgili dipnot verilmemiştir.

³⁴⁶ **Meymer**, s. 107.

kendilerinde daha çirkinleri varken Hıristiyanları ayıplamalarını eziyet ve hata olarak ifadelendirir.³⁴⁷ Burada dikkat çekici bir husus onun Müslümanlar ve Hıristiyanlardan bahsederken Yahudilere nazaran yumuşak bir üslup tercih etmesidir. Ayrıca Yahudiler hakkında daha olumsuz bir tavır sergilerken Müslümanları isim vermeyerek eleştirmesi ve Müslümanlar ile ilgili eleştirilerini sınırlı tutması dikkat çekicidir. Bu durum Ebu Kurra'nın eserini Arapça kaleme almasıyla ve İslam hâkimiyeti altında yaşıyor olmasıyla izah edilebilir.

Ebu Kurra, Berrâniyyûn, Yahudiler ve Müslümanların metinlerinde ve düşüncelerinde yer alan izah edilmesi güç şeylerden örnekler vererek bu düşünceleri gündeme getirmiştir. Onun buradaki amacı ikona ibadetine itiraz eden bu kimselerin de açıklamakta zorluk çekecekleri, Tanrıya cismaniyet atfetmeye yönelik ifadelerin kendi kaynaklarında yer aldığına örnekler verip her dinde sırlar bulunduğu dikkat çekmek ve ikonaların da sır kapsamında değerlendirilip, ikona ibadetinin cismaniyetle ilgisinin bulunmadığını ifade etmek olarak düşünülebilir.

Ebu Kurra'nın diğer dinlerin ve Hıristiyan mezheplerinin tutarsızlıklarını nasıl eleştirdiğini ele aldık bundan sonra ikona ibadetine kilise geleneği içerisinde kaynaklık edecek düşüncelere yer vereceğiz.

3.5.2. Kilise Geleneğinden İkona İbadetine Kaynaklık Edecek Düşünceler

İkona ibadetine eleştiri getirenler yanında, kilise geleneği içerisinde ikonalara hürmet göstermeyi meşru kabul eden bir akım da vardır. Ebu Kurra, bu düşünceye yakın olan Hıristiyan ilahiyatçıları takip ederek görüşlerini ortaya koymaktadır.

Ebu Kurra, bu bölümün girişinde “temhid” isimli bir başlık açar ve “Kitab-ı Mukaddes tek başına Hıristiyanlık için asıl kaynak değildir” diyerek zihinleri kilise babalarının öğretilerinin dikkate alınması gerektiğine hazırlar fakat bu düşünceyi detaylandırarak açıklamalara yer vermez. Bunu yapmak yerine “Suretlerin kilise geleneğinde sabit bir yeri vardır” ve “Kim secdeyi geçersiz kabul ederse Resullere isyan etmiş ve onları inkâr etmiş olur ki bu şekilde Ahd-i Kadim'deki ve Ahd-i

---

³⁴⁷ Meymer, s. 107.

Cedid'deki diğer sırları da geçersiz saymış olur” diye iki önerme sunarak secde konusundaki düşüncesini sağlamlaştırma yoluna gitmektedir. Ancak söz konusu ikinci önerme birinci bölümde ele alınan sırlar meselesinin adeta tekrarı niteliğindedir.³⁴⁸

Ebu Kurra suretlere secdenin Kitab-ı Mukaddes'te yer almadığını iddia ederek secdenin yanlış olduğunu ifade eden kişiye bir konunun Kitab-ı Mukaddes'te yer almaması onu reddetmek için bir gerekçe olacaksa pek çok Hıristiyan uygulamasının terk edilmesi gerektiğini söyleyerek cevap verir. Ebu Kurra kurban öğretisi, çan çalma, vaftiz, evharistiya, heykellerin kutsanması, haça secde gibi öğretileri de delil getirerek bunların da Kutsal Kitap'ta olmayıp gelenek yoluyla bize ulaştığından bahsetmektedir.³⁴⁹ Ebu Kurra bu görüşünü ifade ederken vaftiz ve evharistiya uygulamalarının İncillerde yer aldığını görmezden gelmektedir. Kilise geleneği karşısında Kitab-ı Mukaddes'in otoritesini esas kabul eden Luther vaftiz ve evharistiya uygulamalarını sakrament olarak kabul etmiştir.³⁵⁰

Ebu Kurra'ya göre kiliselerde göze çarpan en genel uygulamanın suretlere tazim olduğundan bunun dînî bir kaynağının bulunması gerekmektedir, eğer ikonalara saygı reddedilirse diğer genel kabullerin de reddedilmesi gerekmektedir. Ebu Kurra, bu düşüncesiyle Hıristiyanların genel kabulünün dînî uygulamalar için esas olduğunu ifade etmektedir. Ebu Kurra dînî genel kabullere leke sürmeyi Hıristiyanlığa leke sürmek olarak değerlendirmekte ve onu da İsa-Mesih'e leke sürmek şeklinde görmektedir. Tabii bu bakış açısına göre Hıristiyanların genel kabulleri tartışma konusu olmaktan çıkartılmaktadır.³⁵¹ Ancak öne sürülen genel kabullerin muhakkak bir kaynağının bulunması gerektiği argümanı sağlıklı görünmemektedir çünkü dinlere zaman içerisinde kaynağı olmayan çeşitli uygulamaların girebildiği tarihen sabittir.

Ebu Kurra, geleneğin önemine dikkat çekmiş, geleneğe karşı olanların itirazlarına cevap vermiş, kendi fikrini sağlamlaştırarak zihinleri Kilise Babalarından delil getirmeye hazır hale getirmiştir. Kilise Babalarının düşüncelerini nakletmeden önce Ebu Kurra “havariler secdenin vâcip olduğunu söylemektedir, onların dînî

---

³⁴⁸ Meymer, s. 111.

³⁴⁹ Meymer, s. 112.

³⁵⁰ Martin Luther, **Martin Luther'in Kısa İlmihali**, Çev. Ari Salminen, İstanbul, 2012, s. 204.

³⁵¹ Meymer, s. 113.

otoritesini kabul eden bu ilkeyi de kabul etmelidir” önermesini konunun girişinde zikretmektedir.³⁵²

Ebu Kurra ikonoklast Antonios’un³⁵³ muarızıyla yaptığı tartışmadaki diyaloglara atıf yaparak ikonolara saygı göstermeyi savunan kişinin niyete vurgu yapmasını öne çıkartmaktadır. “Marangozların yapmış olduğu haça ve suretlere niçin secde ediyoruz hâlbuki Allah ellerimizle yaptıklarımıza secde etmememizi Resullerine emretmiştir” diyerek eleştiren Antonios’a muhatabı şöyle cevap verir: Suretlere ibadet putperestlerdeki gibi değildir; aşk ve sevgiyi umarak Allah’ın sureti olması cihetiyle bunlara secde edilmektedir. Konu üzerinde detaylı durulduğunda suretlerin tahtadan yapılmış sıradan bir put olmadığı anlaşılır.³⁵⁴ Ebu Kurra’nın Antonios’a cevap olarak ileri sürülen görüşü vurgularken dikkatten kaçırdığı bir hakikat vardır ki o da putperestlerin de putlara ibadet ederken bu tip iyi niyetler taşımalarıdır. Bu açıdan ibadetteki niyet ikonolara saygıyı meşru bir zemine taşımak için yeterli görünmemektedir.

Ebu Kurra, secdenin eski bir gelenek olduğuna dair Kitab-ı Mukaddes’ten Yakub’un ölümüne yakın, Yusuf’un asasına doğru secde etmesini³⁵⁵ örnek göstermektedir. Secdedeki amacın asaya bir yücelik atfedilmesi olmadığını ifade eden Ebu Kurra suretleri öpmenin imandan kaynaklandığını söyleyerek, bu davranışın babanın oğluna sevgi göstermesi gibi olduğunu ileri sürmektedir. Yahudilerin kadim zamanda levhaya secde etmelerindeki niyeti örnek gösterip secdenin altın veya taş değil o levhaları gönderen Tanrı’ya hürmeten olduğunu ifade etmektedir. Bunlardan sonra ikonolara secde etmeyenleri ukalalıkla itham eden müellif, mucizevi bir biçimde ahşap bir direktan kan akmasını, azizlere ait kabirler, kemikler ve suretlerin şeytanı uzaklaştırmasını ikonaların mucizevi yönüne delil olarak sunmaktadır.³⁵⁶

---

³⁵² Meymer, s. 114.

³⁵³ Aziz Ignasius İmparator Traianus’un imparatorluğunun dokuzuncu yılında (108) Roma’da şehit edilmiştir.

Detaylı bilgi için bkz: Philip Schaff, **History of the Christian Church**, Grand Rapids, MI: Christian Classics Ethereal Library, 2002, c.2., s.33-35.

³⁵⁴ Meymer, s. 115.

³⁵⁵ Tekvin 47/31

³⁵⁶ Meymer, s. 116-117.

Theodore Ebu Kurra, şeytanın meşgul ettiği, ibadetlerine çok düşkün olan bir din adamına şeytanın görülmesini ve kendisine rahatsızlık vermekten Meryem suretlerine ibadete son vermek şartıyla vazgeçeceğini söylemesini aktarmaktadır. Ebu Kurra'ya göre suretlere secdedeki amaç insanlara kutsal olanı hatırlatmaktır.³⁵⁷ Ebu Kurra'nın bu örneği vermesi dolayısıyla ikonaların kutsal şeyleri hatırlatarak kişileri günahattan alıkoyduğuna inandığını söylemek mümkündür.

Ebu Kurra'nın tarihçi Eusebius'tan³⁵⁸ aktardığına göre Banyas şehrinde kısır olanların gelip şifa bulduğu ilgi gören bir heykel vardır. İncil'deki anlatıya göre kanı pıhtılaşmayan bir kişi İsa'ya gelmiş ve şifa bulmuştur. Ebu Kurra'nın ifade ettiğine göre söz konusu heykel İncil'de anlatıları olan bu kişiye aittir ve bu kişi Banyas şehrinde dir.³⁵⁹ İncil'de konuyla ilgili yer alan ifadeler şu şekildedir: “Tam o sırada, on iki yıldır kanaması olan bir kadın İsa'nın arkasından yetişip giysisinin eteğine dokundu. İçinden, “Giysisine bir dokunsam kurtulurum” diyordu. İsa arkasına dönüp onu görünce, “Cesur ol, kızım! İmanın seni kurtardı” dedi. Ve kadın o anda iyileşti.”³⁶⁰ Aslında ifadelerden anlaşıldığı üzere burada İsa'nın vurgu yaptığı eteğine dokunup şifa bulması değil, imanı sayesinde şifa bulmasıdır.

Eusebius'un aktardığına göre bu kadın Yahudi olmayan bir kadındır. Sonrasında bu şehre yerleşmiş ve evinin önüne diz çöken bir kadın heykeli dikilmiştir. Heykel, ellerini açmış dua eder vaziyettedir tam karşısında da aynı maddeden yapılmış başka bir erkek heykeli vardır. Bu heykel güzel kıyafetler giydirilmiş, çift katlı cüppesi olan, bir elini kadına doğru uzatmış vaziyettedir. Heykelin altında adamın cübbesinin eteklerine doğru tırmanmış, hastalıklara şifa olan bir bitki bitmiştir. Eusebius'un aktardığına göre bu heykel insanlar tarafından İsa heykeli olarak düşünülmüştür. Eusebius'a göre Yahudi olmayanlar arasında önemli kişilerin resimlerini yaparak

---

³⁵⁷ Meymer, s. 117-118.

³⁵⁸ Eusebius 260 yılında doğmuş, 340 yılında ölmüştür. Din adamıdır, kilise tarihçiliğinin kurucusu olarak kabul edilir. Detaylı bilgi için bkz. Robert Browning-Alexander Kazhdan, “Eusebios of Caesarea”, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol. 2, s. 751.

³⁵⁹ Meymer, s. 118-119.

³⁶⁰ Matta, 9:20-22.

onlara olan saygılarını belirtmek bir gelenektir Yahudi kökenli olmayan bu kimseler Havarilerden Pavlus ve Petrus'un da resimlerini yapmışlardır.³⁶¹

Eusebius İsa-Masih'in heykellerini yapmayı insanları putperestlere meylettireceği gerekçesiyle uygun görmemiş ve dönemin yöneticisine bu fikirlerini beyan eden bir mektup da göndermiştir. Daha sonra 787'deki II. İznik Konsilinde bu mektup ikonoklastlar tarafından okunmuş ancak ikona taraftarlarının görüşleri bu konsilde çoğunluk tarafından kabul edilmiştir.³⁶² Bu bilgiler ışığında Eusebius'un ikona taraftarı olmamasına rağmen tarihinde yer alan bu anlatı Ebu Kurra tarafından aktarıldığı için Eusebius'un da ikona yanlısı olduğu fikrini akla getirmekteyse de böyle bir durum sözkonusu değildir.

Eusebius'un tarihinin modern editörleri konuyla alakalı bazı açıklamalarda bulunmaktadır. Editörlere göre bu heykel büyük bir ihtimalle imparator Hadrian için dikilmiştir daha sonra Hıristiyanlar, heykelin Matta'da anlatılan kadının heykeli olduğunu söylemişlerdir. Çünkü heykelin yazıtında yer alan "kurtarıcı" ve "Tanrı" ifadesi o dönemde imparatorlar için de kullanılmaktaydı. Editörler, Eusebius'un gördüğü şeyi dürüst bir şekilde aktardığını ancak böyle bir ihtimalin de olduğunu ifade etmektedirler.³⁶³ Bu açıklamardan hareketle erken dönemde bahsedilen bölgede İsa heykeline ibadet olduğu bilgisine şüpheyle yaklaşmak gerekmektedir.

Ebu Kurra ikona düşüncesini desteklemek için Kilise Babası Gregorius'un³⁶⁴ Tanrı'dan başkasına secde edilebileceğine dair görüşünü delil getirmektedir.³⁶⁵

---

³⁶¹ Eusebius Pamphilius, **Nicene and post-nicene fathers of the Christian church: second series: Eusebius church history, life of Constantine the great, and oration in praise of Constantine**, ed: Philip Schaff, Henry Wace, William B. Eerdmans Publishing, Edinburgh, 1991, c.1., 18.bölüm, s. 784-785.

³⁶² Bkz. Eusebius, **a.g.e.**, s. 784., 2299. dipnot.

³⁶³ Bkz. Eusebius, **a.g.e.**, s. 784., 2296. dipnot. Bkz. Elif Tokay, "Anadolulu Bir Kilise Babası: Nazianzuslu Gregory ve Kutsal Ruh'un Tanrısallığı Meselesi", SÜSBE, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

³⁶⁴ Gregorius, 326-330 yılları arasında, Roma eyaletinin tepelik merkezinde bir köy olan Arianzus yakınlarında Kapadokya'da doğmuştur. Vefatı 389 yılındadır. Atina'da birlikte okuduğu arkadaşıyla beraber keşiş olmuştur. Daha sonra Konstantinapolis piskoposluğuna atanmıştır. David Farmer, **The Oxford Dictionary of Saints**, Oxford University Press, USA, 2004, s. 233-234.

³⁶⁵ Meymer fî mevlidi'l mesih adlı eserinden bahsediyor. Ancak biz bu kaynağa ulaşamadık. **Meymer**, s. 121.

Ebu Kurra, Kilise Babalarının önemine dikkat çekerken geleneğe vurgu yaparak Aziz Pavlus'un "Allah, kilisesine önce havarileri sonra peygamberleri sonra muallimini koydu" ³⁶⁶sözünü delil getirerek sözü onların lehine yorumlamaktadır, Kilise Babalarının öğretilerinden birini reddedenin Hıristiyanlığı da yok sayacağını ifade ederek geleneği kabul etmeyenleri sert bir dille eleştirmektedir. Çünkü ona göre havarilerin ve peygamberlerin sözü kendisinden faydalanılmayan buğdaya benzemektedir.³⁶⁷ Diğer bir deyişle insanlar bu sözlerin gereğini yerine getirmediği sürece vazifesini ifa etmemektedir.

Ebu Kurra'da kilise geleneği içerisinden ikonalara tazim konusunun nasıl ele alındığını örneklerle inceledik. Bir sonraki başlığımızda ikonalara tazim konusunun Ebu Kurra tarafından Kutsal Kitap ile delillendirilmesini inceleyeceğiz.

3.5.3. Kutsal Kitaplardan İkona Düşüncesine Kaynaklık Edecek Argümanlar

Ebu Kurra, eserini dört bölümden oluşacak şekilde planlamış ve en geniş yeri ikonalara saygı göstermenin gerekli olduğunu Kitab-ı Mukaddes'ten temellendirdiği bölüme vermiştir. Ebu Kurra'nın ikona ibadetini meşru bir zeminde anlatmak için Kitab-ı Mukaddes'ten getirdiği delilleri konularına göre tasnif etmek, Ebu Kurra'nın resim yasağı, mucize ve şefaet konusunda Kitab-ı Mukaddes ekseninde yaptığı yorumlarını incelemek gerekmektedir.

3.5.3.1. Secde İfadesinin Kutsal Kitaplardaki Kullanımı ve Ebu Kurra'nın Secde Hakkındaki Yorumları

İkonaların öpülmesi, selamlanması yanında ikonalara secde de ikonalara tazim maksadıyla yapılan ibadetlerden bir tanesidir. Putlar önünde eğilmek yasaklanmış olduğundan ikonalara secde ibadeti çokça eleştirilmiştir. Müellif, secdenin anlamının sadece ibadet olmadığını anlatmak maksadıyla Kitab-ı Mukaddes üzerinen bir delillendirmeye gitmiştir.

---

³⁶⁶ 1.Korintlilere Mektup 12:28 Tanrı kilisede ilkin elçileri, ikinci olarak peygamberleri, üçüncü olarak öğretmenleri, sonra mucize yapanları, hastaları iyileştirme armağanlarına sahip olanları, başkalarına yardım edenleri, yönetme yeteneği olanları ve çeşitli dillerle konuşanları atadı.

³⁶⁷ Meymer, s. 122.

Ebu Kurra, Hıristiyanlığı kabul etmeyenlerin ahirette kendisine secde edilen azizlerle karşılaşacağından bahsederek Hıristiyanlığı kabul etmemenin uhrevi cezasına dikkat çekmektedir.³⁶⁸ Onun, “secde edilen azizler ile karşılaşma” ile inanmayanları tehdit etmesi ikona ibadetine bir gönderme olarak düşünülebilir.

Ebu Kurra’ya göre İsa-Mesih’in ve azizlerin suretlerine secdeyi yasaklayan açık bir ifade mevcut değildir. Ona göre, Kitab-ı Mukaddes’te yer alan “Benden başka tanrın olmayacak. Kendine yukarıda gökyüzünde, aşağıda yeryüzünde ya da yer altındaki sularda yaşayan herhangi bir canlıya benzer put yapmayacaksın. Putların önünde eğilmeyecek, onlara tapmayacaksın”³⁶⁹ ifadesi putperestleri hedef almaktadır. Dolayısıyla bu durum İsa-Mesih’in suretlerine dair açık bir yasaklama değildir. İsrailoğulları’ndan bazılarının putperestliği kabul etmeleri üzerine peygamberler bu ifadeler ile onları uyarmaktadır. Müellife göre konunun Hıristiyanlar ile bir ilgisi yoktur.³⁷⁰

Ebu Kurra, Allah dostlarının başka şeylere secde ettiklerine dair örnekler verir. Başkasının secde edilmeye layık olmadığı gerekçesiyle secdeye karşı çıkılırsa Kilise Babalarının hataya düşmüş olduğunu söylemiş oluruz diyerek bu düşüncüyü eleştirir.³⁷¹ Müellif, kitabî delillerden bahsedeceği yerde Kilise Babalarına referans vererek konuyu incelemeye başlamıştır. Bu durum Ebu Kurra’nın Kitab-ı Mukaddes’ten delil getirmeden önce otoritesini Kilise Babalarına dayandırmak isteyerek delillerini kuvvetlendirme yoluna gittiğini göstermektedir.

Ebu Kurra, Kitab-ı Mukaddes’te Tanrı’dan başkasına secde örneği olarak İbrahim’in eşi Sare’ye mezar isterken Hititlilerin önünde secde etmesini,³⁷² Yakup’un ağabeyi Esav’ın önünde,³⁷³ Yusuf’un kardeşlerinin Yusuf’un önünde secdeye

---

³⁶⁸ Meymer, s. 120.

³⁶⁹ Çıkış, 20:3-5.

³⁷⁰ Meymer, s. 124.-126.

³⁷¹ Meymer, s. 126.

³⁷² Yaratılış, 23:7. “İbrahim, ülke halkı olan Hititler’in önünde eğilerek, “Eğer ölümü gömmemi istiyorsanız, benim için Sohar oğlu Efron’a ricada bulunun” dedi”

³⁷³ Yaratılış, 33:3. “Ağabeyine yaklaşırken yedi kez yere kapandı.”

kapanmasını,³⁷⁴ Musa'nın kayınpederinin önünde eğilip onu öpmesini³⁷⁵ gösterir. Bunların secde yasağından önceki örnekler olabileceği itirazına karşın şeriat geldikten sonra bu örneklerin gerçekleştiğini ifade etmektedir.³⁷⁶ Müellif, Davud ve Süleyman üzerinden de secde örneklerine yer verip Yahudileri eleştirerek bu olayların Tanrının iradesi ile gerçekleştiğini söylemektedir. Secdenin hatalı olduğunu söylersek peygamberlerin hatalı olduğunu dolayısıyla Tanrı'nın hatalı olduğunu söylemek gerekeceğinden dolayı itiraz etmektedir.³⁷⁷

Ebu Kurra'nın Yahudilere bir itirazı da Kitab-ı Mukaddes'te Yakup için kullanılan "Halklar sana kulluk etsin, uluslar boyun eğsin."³⁷⁸ ifadesi üzerinedir. Bu ifadeye göre Kitab-ı Mukaddes'te peygambere secde emredilmektedir. Ebu Kurra'ya göre Yakup da İsa-Mesih'in atası olduğundan İsa-Mesih'e de secde edilebilir. "Secdeyi İsa-Mesih hakkında ya da Yakup hakkında okumamızda bir fark yoktur. Eğer İsa-Mesih sadece insandır ilah değildir dersen Yakup da o şekildedir. Eğer İsa'yı ilah olarak kabul edersek herkesin Allah'ın emriyle ona secde etmesini haklı çıkarmış oluruz. Bu şekilde Hıristiyanlığı kabul etmiş olursun. Eğer İsa sadece insandır dersen Allah kendisinden başkasına secde edilmesini kabul etmemektedir." Müellif bu ifadeleriyle secde hususunda Yahudilere sağlam bir gerekçe sunmaktadır. Ebu Kurra, secde yasağının manasının putlara secde yasağı anlamında olduğunu ve secdenin sadece ibadet manasında olmadığını, başka manalarının da olabileceğini söyleyerek³⁷⁹ konuyu bağlar ancak Kitab-ı Mukaddes gibi geniş hacimli bir kitapta secde kelimesinin farklı kullanımlarının olması doğaldır. Bunların ikona ibadetine meşruiyet kazandırmak maksatlı kullanılması hatalı görülmektedir. Çünkü ikonalara saygı ibadetin bir parçasıdır.

Ebu Kurra, Kitab-ı Mukaddes'ten getirilen delillere itiraz ederken Kur'an-ı Kerim'den de secdenin kullanımına örnek verir. Müellif, Kur'an-ı Kerim'de

---

³⁷⁴ Yaratılış, 42:6. "Yusuf ülkenin yöneticisiydi, herkese o buğday satıyordu. Kardeşleri gelip onun önünde yere kapandılar." Aslında bu örnek yersizdir zira Yusuf'un kardeşlerinin secde etmiş olması secde fiilini meşrulaştırmaz.

³⁷⁵ Çıkış, 18:7. "Musa kayınpabasını karşılamaya çıktı, önünde eğilip onu öptü."

³⁷⁶ Meymer, s. 126.-127.

³⁷⁷ Meymer, s. 128.

³⁷⁸ Yaratılış, 27:28.

³⁷⁹ Meymer, s. 129.-130.

meleklerin Adem'e secde etmelerini³⁸⁰ örnek gösterip "secdenin ibadet olarak algılanması durumunda Allah'ın meleklerinden Adem'e ibadet etmelerini istediğini söylemiş oluruz hâşâ" diye itiraz eder.³⁸¹ Secdenin hürmet manasında anlaşılması gerektiğini ve piskoposlara secdenin de bu şekilde düşünülmesi gerektiğini ifade eder. Ebu Kurra'nın verdiği başka bir örnek ise Yakup ve oğullarının Yusuf'a tahta çıktığında secde etmeleridir.³⁸² Ebu Kurra, Yakub'un da secde etmiş olmasından hareketle peygamberin yaptığı bir şeyle Hıristiyanların kınanmasının doğru olmadığı söyler.³⁸³ Secde ifadesine, Kutsal Kitap'ta yer alan kullanımlarından hareketle Kitab-ı Mukaddes sözlüğünde de hürmet, ihtiram, tebrik, tevazu gibi alternatif manalar verilmiştir. Ebu Kurra'nın belirttiği üzere secdenin hürmet anlamında anlaşılması mümkündür.³⁸⁴ Ancak burada dikkat çeken husus, verilen örneklerde kutsal sayılan bir şeye yönelerek bir secdenin olmadığıdır çünkü bir şeyin ibadet olabilmesi için o şeyin kutsal ile bir temasının olması gerekmektedir. İkonalara secdede kutsal kabul edilen şey ile bir temas sözkonusudur ancak bu örneklerde böyle bir temas yoktur. Dolayısıyla secde kelimesinin farklı kullanımlarından hareketle ikonalara secdeye dair bir çıkarımda bulunmak yanlıştır. Yahudiler, Süleyman ve Davud'u peygamber olarak kabul etmediklerinden burada bu örneklerin yer alması ikna edici değildir. Ayrıca Tanrı'nın bu secde davranışını onayladığına dair de elimizde bir bilgi yoktur. Kitab-ı Mukaddes'in kendi içinde de peygamberlere atfedilen yakışıksız davranışlar vardır. Bu bakımdan "peygambere hata yapmış demek Allah'a hata atfetmektir" delili sağlıklı bir delil gibi görünmemektedir.

---

³⁸⁰ Hani meleklerle, "Âdem için saygı ile eğilin" demiştik de İblis hariç bütün melekler hemen saygı ile eğilmişler, İblis (bundan) kaçınmış, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuştu." Bakara 2/34. Ayette secde diye buyurulmaktadır fakat Türkçe'de saygı ile eğilme manası taşımaktadır.

³⁸¹ Metinde "haşa lillah" ifadesi yer almaktadır. bkz. s. 131.

³⁸² Yusuf 12/100. "Ana babasını tahtın üzerine çıkardı. Hepsi ona (Yûsuf'a) saygı ile eğildiler. Yûsuf dedi ki: "Babacığım! İşte bu, daha önce gördüğüm rüyanın yorumudur. Rabbim onu gerçekleştirdi. Şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra; Rabbim beni zindandan çıkararak ve sizi çölden getirerek bana çok iyilikte bulundu. Şüphesiz Rabbim, dilediği şeyde nice incelikler sergileyendir. Şüphesiz O, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir." Görüldüğü üzere Diyanet her iki ayette de secde ifadesini saygı ile eğilmek şeklinde tercüme etmiştir.

³⁸³ Meymer, s. 130.-131.

³⁸⁴ Butrus Abdülmelik, John Alexander Thomson, İbrâhim Matar, "Secede", **Kamusü'l-Kitâbi'l-Mukaddes**, Kahire, 1991, s. 409. Bu eserde Kitab-ı Mukaddes'te yer alan kullanımlara da atıf yapılmaktadır.

Müslümanlar ve Yahudilere itiraz edilen bu ifadelerde dikkat çeken husus daha önce de ifade ettiğimiz gibi Yahudiler açık açık hedef alınırken Müslümanlar hakkında başlık açıldıktan sonra metnin içinde “başkaları”³⁸⁵ gibi ifadelerle bahsedilmesidir. Yine Yahudiler hakkındaki eleştirilerde sert bir dil kullanılırken Müslümanlar için daha yumuşak bir üslubun tercih edilmesi de dikkat çekicidir. Yahudilere itirazlara uzun uzun yer vermişken Müslümanlara iki paragraf kadar ayrılması da dikkat çekicidir. Tabi bunu Kur’an-ı Kerim’de secde hususunda fazla delil bulunamamasıyla da açıklamak mümkündür.

Ebu Kurra, ikonalara secdenin Allah’tan başkasına secde etmek kapsamında değerlendirilmemesi gerektiğini zikrettiğimiz delillerle ispat etmeye ve ikona ibadetine Kitab-ı Mukaddes’ten meşru bir zemin bulmaya çalışmıştır. Buraya kadar Müellifin secdeye dair verdiği örnekleri değerlendirdikten sonra Kitab-ı Mukaddes’ten resim yapıldığına dair örnekleri inceleyeceğiz.

3.5.3.2. Kitab-ı Mukaddes’ten Resim Yapıldığına Dair Örnekler

Kitab-ı Mukaddes’te daha önce zikrettiğimiz üzere açık bir temsil yasağı bulunmaktadır. Ancak bunun tam olarak ne anlama geldiği tartışmalıdır çünkü Kitab-ı Mukaddes içerisinde canlıların resimlerinin yapıldığına dair örnekler de yer almaktadır. Başlığımız altında Kitab-ı Mukaddes’ten canlıların resimlerinin yapıldığına dair örnekleri inceleyip değerlendireceğiz.

Ebu Kurra’nın değindiği husus temsiller ve suretler yapmanın Allah tarafından mutlak bir biçimde yasaklanmamış olmasıdır.³⁸⁶ Buna verdiği örnek Allah’ın Musa’ya dağda gördüklerinin benzerini yapmasını emretmesidir.³⁸⁷ Ancak burada zikredilen örnek yetersiz kalmıştır, zira bahsedilen temsiller canlı kanlı gördüğü şeylerin temsilleri değil toplanma çadırına dair Tanrı tarafından Musa’ya gösterilen şeylerdir. Bu husus, temsil hakkında mutlak bir yasak yok diyerek örnek gösterilse de toplanma

³⁸⁵ Meymer, s. 130.-131. Metinde Yahudilerden sonra “gayruke”, “gayruhu” gibi ifadeler yer almaktadır.

³⁸⁶ Meymer, s. 132.-138.

³⁸⁷ Konutu dağda sana gösterilen plana göre yap. Çıkış, 26:30. – “Aralarında yaşamam için bana kutsal bir yer yapınlar. Konutu ve eşyalarımı sana göstereceğim örneğe tıpatıp uygun yapın.” Çıkış, 25:8-9.

çadırının planının Tanrı'nın peygamberine gösterilmesinin ikonaların çizimine kaynaklık etmesi mümkün değildir.

Örnek verilen diğer bir konu Tanrı'nın Musa'dan yüzü ve organları olan bir keruv³⁸⁸ yapmasını istemesidir.³⁸⁹ Ebu Kurra'nın metninde keruvun organları olan bir şey olduğundan bahsedilmiştir ancak Musa'nın nasıl bir keruv çizdiği bilinmemektedir. Bu durum, müellifin kendi döneminde gördüğü keruv tasvirlerinden hareketle yaptığı yorum olarak düşünülebilir.³⁹⁰ Kitab-ı Mukaddes'te yer alan ifadelerden yüzleri olduğu anlaşılrsa da bunların mahiyetini, Musa için ne anlam ifade ettiğini ve emirden hareketle ne çizdiğini bilmemiz mümkün değildir. Bu minvalde Musa için yüzü ve organları olan bir şey çizdiğini söylemek doğru değildir. Müellif, burada anakronizme düşmektedir. O, canlıların temsillerin yapılmasına; Süleyman'ın kanadı, yüzü ve ayakları olan keruvları tapınağa koymasını,³⁹¹ Tanrı'nın Musa'dan bakırdan bir yılan yapmasını emretmesini,³⁹² Süleyman'ın boğa heykeli yapmasını,³⁹³ Hezekiel'in bir yüzünde aslan bir yüzünde melek olan bir keruv yapmasını³⁹⁴ örnek vererek bunların hepsinin temsil olduğunu ifade eder ve temsil yapan kimsenin

---

³⁸⁸ Keruv örneği için bkz. ek 2.20.

³⁸⁹ Kapağın iki kenarına dövme altından birer Keruv yap. Çıkış, 25:18.

³⁹⁰ Keruvlar yukarı doğru açık kanatlarıyla kapağı örtecek. Yüzleri birbirine dönük olacak ve kapağa bakacak. Çıkış, 25:20'de ifadelerden yüzleri olduğu anlaşılrsa da bunların mahiyetini, Musa için ne anlam ifade ettiğini bilmemiz mümkün değildir. Bu minvalde Musa için yüzü ve organları olan bir şey çizdiğini söylemek doğru değildir.

³⁹¹ En Kutsal Yer'de iki Keruv heykeli yaptırarak altınla kaplattı. Keruvlar'ın kanatlarının uzunluğu yirmi arşındı. Keruvlar'dan birinin kanadı beş arşındı ve tapınağın duvarına erişiyordu. Öbür kanat da beş arşındı ve öteki Keruv'un kanadına değiyordu. Aynı şekilde öteki Keruv'un da kanadı beş arşındı ve tapınağın duvarına erişiyordu. Öbür kanat da beş arşındı ve birinci Keruv'un kanadına değiyordu. Ayakta duran ve açılmış kanatlarının uzunluğu yirmi arşın olan Keruvlar'ın yüzü ana bölüme bakıyordu. II. Tarihler, 3:10-13. Ebu Kurra, metinde keruvların ayaklarından söz ediyor ancak Kitab-ı Mukaddes'te keruvların ayakları olduğuna dair bir çağrışım yapacak ifade bulunmamaktadır. Süleyman peygamber kabul edilmediğinden Kitab-ı Mukaddes'e göre pekâlâ Süleyman böyle bir iş yapabilir.

³⁹² Rab, Musa'ya, "Bir yılan yap ve onu bir direğin üzerine koy. Isırılan herkes ona bakınca yaşayacaktır" dedi. Böylece Musa tunç bir yılan yaparak direğin üzerine koydu. Yılan tarafından ısırılan kişiler tunç yılanı bakınca yaşadı. Çölde Sayım, 21:8-9. Musa'nın yılan yapması daha sonraki kaynaklar açısından da ikona ibadetini dayanaklık edecektir, ikona ibadeti buraya dayandırılacaktır. Bkz. Metta Miskin, **a.g.e.**, s. 582.

³⁹³ Havuz üçü kuzeye, üçü batıya, üçü güneye, üçü de doğuya bakan on iki boğa heykeli üzerine oturtulmuştu. Boğaların sağrıları içe dönüktü. I.Krallar, 7:25.

³⁹⁴ Keruv ve hurma ağacı motifleriyle kaplıydı. İki Keruv arasında bir hurma ağacı vardı. Her Keruv'un iki yüzü vardı: 19 Bir yanda hurma ağacına bakan insan yüzü, öbür yanda hurma ağacına bakan genç aslan yüzü. Tapınak çepeçevre Keruv ve hurma ağacı oymalarıyla bezenmişti. Hezekiel, 41:18-20.

kıyamet gününde o şeye ruh üflemesini isteyeceğini söyleyen kimseleri eleştirir.³⁹⁵ Eğer böyle inanılırsa Musa, Süleyman gibi kimselerin de kıyamet günü azap göreceği düşünülmelidir. Bu da Allah'ın kendi dostlarına azap edeceği anlamına gelir.³⁹⁶ Ebu Kurra'nın bunu söyleyenler diye bahsettiği kimselerin kim olduğuna karar vermek biraz güç görünmektedir. Bu sûretleri yapanlara kıyamet gününde “Yarattıklarınıza can verin” denilerek azap edilecektir.” şeklinde bir hadis Müslüman kaynaklarında geçmekteyse de Kitab-ı Mukaddes'ten temsil yasağına referans verdiği için bunun gayr-i müslim zümreler olduğu ve bu hadisin manasının onların inancında da olduğu düşünülebilir.³⁹⁷

Keruvun ne olduğuna netlik kazandırmak açısından keruvlar hakkında bazı bilgiler vermek gerekmektedir. Bu kelime Asur ya da Akad kökenlidir. Akad dilinde “*karibu*” “dua eden”, “koruyan” anlamındadır.³⁹⁸ Keruv³⁹⁹, İbranice “*kerub*” çoğulu ise “*kerubim*” dir. Keruv kelimesi eski ahid içerisinde doksana yakın defa geçmektedir. Yeni Ahid içerisinde ise bir defa İbraniler'e Mektup'ta ahid sandığı ile alakalı olarak yer almaktadır.⁴⁰⁰ İfadelerden hareketle keruvların iki veya dört ayaklı oldukları, kanatlı oldukları, birden fazla farklı canlının özelliklerini taşıyabildikleri, insanların gidemedikleri yerlere gidebildikleri, tabii varlıklar olmadıkları anlaşılıyor. Bu gibi özelliklerinden dolayı keruvlar Tanrı'nın varlığının sembolüydü. Keruvlar Asuri sanatında da yer alan formlardır. Antik İsrail'deki yapılarda ise keruvları iki boyutlu olarak görüyoruz. Keruvlar Antik İsrail'de hareket halinde olmakla ve kanatla tanınıyordu. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki batı sanatındaki keruvlar ile Antik İsrail'deki keruvlar birbirinden farklıdır.⁴⁰¹ İncelediğimiz sözlükte keruvun Kitab-ı Mukaddes içerisindeki kullanımlarından bahsetmektedir. Yukarıda da incelediğimiz, Ebu Kurra'nın bahsettiği anlamlar dışında kullanılan başka bir alternatif mana

³⁹⁵ “Bu sûretleri yapanlara kıyamet gününde ‘Yarattıklarınıza can verin’ denilerek azap edilecektir.” Buhârî, “Libâs”, 89

³⁹⁶ Meymer, s. 132.

³⁹⁷ Buhârî, “Büyü”, 40.

³⁹⁸ Gustav Davidson, “Kerubiler”, **Melekler Sözlüğü**, Çev.İsmail Yerguz, İstanbul, Sel Yayıncılık, 2009, s. 199.

³⁹⁹ bkz. Ek 2.20.

⁴⁰⁰ İbraniler'e Mektup, 9:5.

⁴⁰¹ Carol Meyers, “Cherubim” md., **The Anchor Yale Bible Dictionary**, Yale University Press, ABD, 1992, c. 1., s. 899-900.

keruvların Yahve'nin tahtı olmasıdır. Yahve, konuşmasını o taht üzerinden yapmaktadır. Özetle keruv, fırtına rüzgarıyla tanımlanan, Tanrıya hizmet eden gökteki kanatlı canlılardır. Keruvlar daha önce bahsettiğimiz seraphimlerin farklı versiyonlarıdır.⁴⁰² Bazı Hristiyan alimlerin görüşlerine göre keruvlar sıradan melekler değildir. Adem'i korkutacak görüntüleri olan cennetin kapısındaki yaratıklardır.⁴⁰³

Ebu Kurra, temsil çizmeyi ağaç çizmek ile kıyaslamaktadır. Ebu Kurra'ya göre ağaç da büyüyen gelişen bir şey olduğundan canlıdır ve bu açıdan bakılırsa ağaç da çizilmemelidir çünkü “yeryüzünde benzer bir şey çizmemek” ifadesine aykırıdır. Dolayısıyla nasıl ağaç çizilebiliyorsa başka temsiller de söz konusu olabilir. O, bu akıl yürütmeyi yaparken Kitab-ı Mukaddes'ten delil getirmemiştir. Müellif, temsil yasağının⁴⁰⁴ manasının “onlara secde ve ibadet etmek maksadıyla temsil yapmamak” şeklinde anlaşılması gerektiğini savunur.⁴⁰⁵ Müellif, burada tevil yoluna gitmiştir. Zaten pasajın devamında putlara tapmamaktan bahsedilmektedir, bu ayrıca temsil yapmama yasağıdır. Dolayısıyla böyle bir tevil tutarlı görünmemektedir.

Ebu Kurra, temsil ve suret yapıldığına Kitab-ı Mukaddes'ten deliller getirerek ikona çizimine meşru bir zemin oluşturmak istemiştir. Biz bu delilleri inceleyip kritik ettik, bir sonraki başlıkta Kitab-ı Mukaddes içerisinde Allah'tan başkasına secde örneklerini inceleyeceğiz.

3.5.3.3. Peygamberlerin Allah'tan Başkasına Secde Etmesi

Kitab-ı Mukaddes içerisinde Allah'tan başkasına secdenin bizzat peygamberler tarafından gerçekleştiğine dair örnekler yer almaktadır. Bu başlık altında sözkonusu edilen secdelerin Ebu Kurra tarafından nasıl ele alındığını inceleyeceğiz.

Ebu Kurra'ya göre suretlere secdedeki maksat suretlere ibadet değil onlara saygıdır, ayrıca buradaki saygı levhalardaki suretlere değil, suretlerin temsil ettiği

---

⁴⁰² Francis Brown vd., **Hebrew and English Lexicon of the Old Testament**, Cambridge, 1907, s. 500-501.

⁴⁰³ Davidson, **a.g.e.**, “Kerubiler”, s. 199.

⁴⁰⁴ “Benden başka tanrın olmayacak. Kendine yukarıda gökyüzünde, aşağıda yeryüzünde ya da yer altındaki sularda yaşayan herhangi bir canlıya benzer put yapmayacaksın. Putların önünde eğilmeyecek, onlara tapmayacaksın” Çıkış, 20:3-5.

⁴⁰⁵ Meymer, s. 137.

şeyleredir. Ona göre secdenin iki yönü vardır biri ibadet yönü diğeriye hürmet yönüdür, Hıristiyanların secdesindeki kasıt hürmettir. Ebu Kurra, daha önce bahsettiğimiz Yakub’un Yusuf’a secde etmesi, Musa’nın ahid sandığındaki keruvlar arasında bağışlanma dilemesi gibi örneklerden hareketle bunların hürmet cihetinden olduğunu düşünmektedir. Dolayısıyla Hıristiyanlar nazarında hürmet cihetiyle secdeye layık olan İsa-Mesih’tir.⁴⁰⁶ Ebu Kurra’nın bu görüşü daha önce bahsettiğimiz Aziz Basilious’un “De Spiritu Sancto” adlı risalesinde yer alan “suretlere gösterilen saygı suretlerin temsil ettiği şahsın yerine geçer.” görüşüne paralellik arz etmektedir.

Ebu Kurra, görüşlerini ispat ederken yer yer hakarete varan ifadeler de kullanmaktadır.⁴⁰⁷ Ancak yaptığımız okumalar sonucunda Müslümanlar hakkında bir hakaret görülmemiştir. Bunun sebebi eserini Arapça yazması ve egemenliği altında yaşadığı Abbasi yöneticilerinin de eseri okuma ihtimali olabilir. Müellif, secdenin gerekliliğini ispat ederken dinen kutsal sayılan kişilerin de secde etmelerini örnek gösterir. Ona göre Allah her yerde ise suretlere doğru ibadet etmekte bir engel yoktur. Ebu Kurra, secde konusunda önemli dînî şahısların bir engel görmemesine örnek olarak Yeşu’nun ahid sandığı önünde secde halinde durmasını,⁴⁰⁸ Davud’un kutsal tapınağa doğru secde etmesini,⁴⁰⁹ Musa zamanında buluşma çadırının önünde halkın tapınmasını⁴¹⁰ örnek gösterir. Ona göre buluşma çadırına doğru secde etmeleri Tanrının bu çadırın içindeki bulut sütunundan Musa ile konuşmasıdır yoksa direği

---

⁴⁰⁶ **Meymer**, s. 140. (Kitab-ı Mukaddes’teki bu ifadelerin kaynaklarını daha önce verdiğimiz için burada zikretmiyoruz.)

⁴⁰⁷ Burada Ebu Kurra, hasımlarının görüşlerini tenkid edip onların iğrenç bir görüşe sahip olduğunu ve hayvandan aşağı olduklarını söyler. **Meymer**, s. 140

⁴⁰⁸ Bunun üzerine Yeşu giysilerini yırtarak İsrail’in ileri gelenleriyle birlikte başından aşağı toprak döküp Rab’bin Sandığı’nın önünde yüzüstü yere kapandı ve akşama dek bu durumda kaldı. Yeşu, 7:6.

⁴⁰⁹ Kutsal Bense bol sevgin sayesinde
Kutsal tapınağına gireceğim;
Oraya doğru saygıyla eğileceğim. Mezmurlar, 5:7.

⁴¹⁰ Çıkış, 33:7-10. “Musa bir çadır alır, ordugahın dışına, biraz öteye kurardı. Ona ‘Buluşma Çadırı’ derdi. Kim Rab’be danışmak istese, ordugahın dışındaki Buluşma Çadırı’na giderdi. Musa ne zaman çadıra gitse, bütün halk kalkar, herkes çadırının girişinde durarak Musa içeri girinceye kadar arkasından bakardı. Musa çadıra girince, bulut sütunu aşağı iner, Rab Musa’yla konuştuğu sürece girişi kapardı. Bulut sütununun çadırın girişinde durduğunu gören herkes kalkar, kendi çadırının girişinde tapınırdı.”

övmek söz konusu değildir.⁴¹¹ Müellif, bu örnekleri ikona ibadetinin meşru zeminini Kitab-ı Mukaddes'ten oluşturmak maksadıyla zikretmiştir.

Ebu Kurra'nın değindiği bir başka husus ise secde esnasında suretlere dokunmaktır. Ona göre buradaki tazim dokunulan şeye değil, onun ardındakinedir. Buna örnek olarak Yakup'un Yusuf'un asasına doğru secde ederken ona dokunmasını, Yusuf'a olan hürmetinden ötürü asayı yanında taşımasını verir.⁴¹² Ebu Kurra'nın asayı yanında taşımayı ve dokunmayı örnek göstermesi ikonalara dokunmak, onları öpmek ve uygulamada yer alan ikonaları yanında taşımak ile paralellik kurmak maksatlı olarak düşünülebilir.

Ebu Kurra, Allah'tan başkasına secde etmemeyi emredip kendisi bir taş, firdevsten çıkan dört nehre ve doğu yönüne secde eden bir Yahudi'ye itirazda bulunmaktadır. Ebu Kurra, bu kişinin Yahudi olarak kaldığı sürece secde emrinin hakikatini kavrayamayacağını belirtmekte, üstten bir tavırla bunu ifade etmektedir. Ebu Kurra, bu Yahudi'ye itiraz ederken Davud'un Rabbin ayak izine secde etmeyi emretmesini delil getirir.⁴¹³ Ebu Kurra, Tanrı'nın Yeşeya Peygambere söylediği "Gökler tahtım, yeryüzü ayaklarımın taburesidir." Sözüden hareketle buradaki gökyüzünü Tanrı'nın kürsüsü, yeri ise ayak izi olarak tefsir etmektedir.⁴¹⁴ Ona göre buradaki secde ve bu ifadeye göre yere secde etmek vâciptir. Hal böyleyken Yahudi'yi secde edenlerle alay ettiği için eleştirir. Ona göre azizlere secde edince kilisedeki toprağa yönelip secde edildiği için Yahudi'nin itirazı geçersiz olmuş olur.⁴¹⁵ Burada Ebu Kurra, Kitab-ı Mukaddes'te geçen bir ifadeyi yine Kitab-ı Mukaddes'te geçen bir ifadeyle izah etmiştir. Ancak Müellif, konuyu suretlere getirerek aslında yere kapanarak secde etmeyi kastedip suretlere secde etmeyi haklı çıkarmaya çalışmışsa da bu verdiği iki örnek pek tutarlı görünmemektedir.

---

⁴¹¹ Meymer, s. 142-145. Bu sayfalar arasında Ebu Kurra, dinen kutsal sayılan kişilerin secdelerinden örnekler verir. Akabinde vereceğimiz örnekler bu sayfalarda geçtiğinden sadece bu dipnot ile iktifa edeceğiz.

⁴¹² Meymer, s. 145.

⁴¹³ Yüceltin Tanrımız Rab'bi, Ayaklarının taburesi önünde tapınım! O kutsaldır. Mezmurlar, 99:5.

⁴¹⁴ Rab diyor ki, "Gökler tahtım, yeryüzü ayaklarımın taburesidir." Yeşeya, 66:1.

⁴¹⁵ Meymer, s. 176-177.

Ebu Kurra'nın Yahudi'ye yaptığı başka bir itiraz da Yahudiler'in Kudüs'teki kayaya hürmet göstermeleri, bu taşın dokunup onu öpmeleridir. Ona göre Yahudilerin bu taşın cennetten çıkmış olmasına binaen taşın hürmet göstermelerinin sahih bir kaynağı yoktur. Ona göre cennetten çıkmayı hürmet için esas kabul edeceksek cennetten çıktığına inanılan Fırat ve Dicle nehirlerine⁴¹⁶ de secde etmek gerekir, yine cennet doğuda olduğu için doğudan başka tarafa secde edilemez.⁴¹⁷ Ebu Kurra, bu örneklerle Yahudi'yi secdenin meşruiyetine ikna etmeye çalışır. Ona göre bu Yahudi'nin o kayaya secde etmesi ve doğu yönünden başka yöne ibadet etmemesi gerekir. Eğer bunları yapmıyorsa bu kişi adil değildir ve kalbinde körlük vardır.⁴¹⁸ Burada Müellif'in özellikle Fırat ve Dicle nehirlerini örnek vermesi Fırat ve Dicle nehirlerine yakın bir coğrafyada yaşıyor olmasından dolayı olabilir.

Ebu Kurra'nın verdiği dikkat çekici başka bir örnek ise Hezekiel'in kendisine gösterilen Allah'ın bir yansımasına secde etmesidir. Ona göre Hezekiel'in gördüğü şey, Allah'ın bir benzeridir.⁴¹⁹ Ancak Kitab-ı Mukaddes'te yer alan ifadelerden görünen şeyin daha ziyade ruhanî bir şey olduğu anlaşılmaktadır. Bu görülen şeye tam olarak Allah'ın benzeri demek doğru değildir. Hezekiel'in gerçekleştirdiği secde fiili de yere yığılmadan ibarettir. Yücelik karşısında secdeye kapanmak değil hayretten yere yığılmak olarak anlaşılmalıdır.⁴²⁰ Bundan dolayı onun bu örneği suretlere secdeyi meşrulaştırmak için bir delil olarak ileri sürmesi isabetsiz olarak görülmektedir.

---

⁴¹⁶ “Aden'den bir ırmak doğuyor, bahçeyi sulayıp orada dört kola ayrılıyordu. İlk ırmağın adı Pişon'dur. Altın kaynakları olan Havila sınırları boyunca akar. Orada iyi altın, reçine ve oniks bulunur. İkinci ırmağın adı Gihon'dur, Kûş sınırları boyunca akar. Üçüncü ırmağın adı Dicle'dir, Asur'un doğusundan akar. Dördüncü ırmak ise Fırat'tır.” Tekvin, 2:10-14.

⁴¹⁷ Rab Tanrı doğuda, Aden'de bir bahçe dikti. Yarattığı Adem'i oraya koydu. Tekvin, 2:8.

⁴¹⁸ Meymer, s. 177-179.

⁴¹⁹ Meymer, s. 146.

⁴²⁰ Otuzuncu yılda, dördüncü ayın beşinci günü Kevar Irmağı kıyısında sürgünde yaşayanlar arasındayken gökler açıldı, Tanrı'dan gelen görümler gördüm. Kral Yehoyakin'in sürgünlüğünün beşinci yılında, ayın beşinci günü, Kildan ülkesinde, Kevar Irmağı kıyısında Rab Buzi oğlu Kâhin Hezekiel'e seslendi. Rab'bin eli orada onun üzerindeydi. Kuzeyden esen kasırganın göz alıcı bir ışıkla çevrelenmiş, ateş saçan büyük bir bulutla geldiğini gördüm. Ateşin ortası ışıldayan madeni andırıyordu. En ortasında insana benzer dört canlı yaratık duruyordu; her birinin dört yüzü, dört kanadı vardı. Bacakları dimdikti, ayakları buzağı ayağına benziyor ve cilalı tunç gibi parlıyordu. Dört yanlarında, kanatların altında insan elleri vardı. Dördünün de yüzleri, kanatları vardı. Kanatları birbirine değerek dosdoğru ilerliyor, ilerlerken sağa sola dönmüyordu. Her yaratığın dört yüzü vardı: Önde dördünün yüzü insan yüzüne, sağda dördünün aslan yüzüne, solda dördünün öküz yüzüne, arkada dördünün kartal yüzüne benzer bir yüzü vardı. Yüzleri böyleydi. Kanatları yukarıya doğru açılmıştı. Her yaratığım iki kanadı yanda öbür yaratıkların kanadına değiyor, iki kanatla da bedenlerini örtüyordu. Her biri dosdoğru

3.5.3.4. Kitab-ı Mukaddes'te Sembollere Saygı

Semboller konusu, Kitab-ı Mukaddes'te yer verilen bir konudur. Ebu Kurra'nın semboller konusuna değinmesindeki sebep Kitab-ı Mukaddes'teki sembol örnekleri üzerinden ikonaların da hakikatin birer sembolü olduğuna kapı açarak ikona ibadetine meşru bir zemin kazandırmaya çalışmaktır.

Davud'un ve birtakım dînî şahsiyetlerin⁴²¹ ahid sandığına hürmet göstermeleri Ebu Kurra'nın sembollere hürmet konusunda verdiği örnektir. Ona göre sandık batını şeylerin sureti olduğundan ahid sandığına secde edip hürmet göstermekle aslında batını bir şeye hürmet göstermiş olunuyordu.⁴²² Müellif ikonalara saygıdan kastın onun ardındaki İsa-Mesih ve azizlere hürmet olduğunu düşünmekte ve bunu ahid sandığının ardındaki manaya hürmeten ahid sandığına tazim göstermeye benzetmekte ve bu sembolizasyon üzerinden ikona ibadetine Kitab-ı Mukaddes'ten bir zemin

---

ilerliyordu. Ruhları onları nereye yönlendirirse, sağa sola sapmadan oraya gidiyorlardı. Canlı yaratıkların görünüşü yanan ateş közleri ya da meşale gibiydi. Ateş yaratıkların ortasında hareket ediyordu; ışık saçıyor ve içinden şimşekler çakıyordu. Yaratıklar şimşek çakar gibi hızla ileri geri gidip geliyorlardı. Bu dört yüzlü yaratıklara bakarken, her birinin yanında, yere değen bir tekerlek gördüm. Tekerleklerin görünüşü ve yapısı şöyleydi: Sarı yakut gibi parlıyorlardı ve dördü de birbirine benziyordu. Görünüşleri ve yapıları iç içe girmiş bir tekerlek gibiydi. Hareket edince yaratıkların baktıkları dört yönden birine doğru sağa sola sapmadan ilerliyordu. Tekerleklerin kenarı yüksek ve korkunçtu; hepsi çepeçevre gözlerle doluydu. Canlı yaratıklar hareket edince, yanlarındaki tekerlekler de hareket ediyordu; yaratıklar yerden yükseldikçe, tekerlekler de onlarla birlikte yükseliyordu. Ruhları onları nereye yönlendirirse oraya gidiyorlardı. Tekerlekler de onlarla birlikte yükseliyordu. Çünkü yaratıkların ruhu tekerleklerdeydi. Yaratıklar hareket ettiğinde onlar da hareket ediyor, yaratıklar durduğunda onlar da duruyor, yaratıklar yerden yükseldiğinde onlar da yükseliyordu. Çünkü yaratıkların ruhu tekerleklerdeydi. Kubbeye benzer, billur gibi parlak ve korkunç bir şey canlı yaratıkların başları üzerine yayılmıştı. Kubbenin altında kanatlarının biri öbürünün kanatlarına doğru açılmıştı. Her birinin bedenini örten başka iki kanadı vardı. Yaratıklar hareket edince, kanatlarının çıkardığı sesi duydum. Gürül gürül akan suların çağlıtısını, Her Şeye Gücü Yeten'in sesini, bir ordunun gürültüsünü andırıyordu. Durunca kanatlarını indiriyorlardı. Kanatları inik dururken, başları üzerindeki kubbeden bir ses duyuldu. Başları üzerindeki kubbenin üstünde lacivert taşından yapılmış tahta benzer bir nesne vardı. Yüksekte, tahti andıran nesnede insana benzer biri oturuyordu. Gördüm ki, beli andıran kısmının yukarısı içi ateş dolu maden gibi ışıldıyordu, belden aşağısı ateşe benziyordu ve çevresi göz alıcı bir ışıkla kuşatılmıştı. Görünüşü yağmurlu bir gün bulutların arasında oluşan gökkuşağına benziyordu. Öyleydi çevresini saran parlaklık. Rab'in görkemini andıran olayın görüntüsü böyleydi. Görünce, yüzüstü yere yığıldım, birinin konuştuğunu duydum. Hezekiel, 1:1-28.

⁴²¹ Rab'bin Sandığı'nı Davut Kenti'ne götürmek istemedi. Bunun yerine sandığı Gatlı Ovet-Edom'un evine götürdü. Rab'bin Sandığı Gatlı Ovet-Edom'un evinde üç ay kaldı. Rab Ovet-Edom'u ve bütün ailesini kutsadı. "Tanrı'nın Sandığı'ndan ötürü Rab, Ovet-Edom'un ailesini ve ona ait her şeyi kutsadı" diye Kral Davut'a bildirildi. Böylece Davut gidip Tanrı'nın Sandığı'nı Ovet-Edom'un evinden Davut Kenti'ne sevinçle getirdi. Rab'bin Sandığı'nı taşıyanlar altı adım atınca, Davut bir boğayla besili bir dana kurban etti. Keten efod kuşanmış Davut, Rab'bin önünde var gücüyle oynuyordu. Davut'la bütün İsrail halkı, sevinç naraları ve boru sesi eşliğinde Rab'bin Sandığı'nı getiriyorlardı. II.Samuel, 6:10-14.

⁴²² Meymer, s. 147.

bulmaktadır. Ebu Kurra'ya göre Musa'ya Tanrının zatını göstermemesi, tecelli etmesi örneğinde olduğu gibi ikonalar da hakikatin cevheri değil birer tecellisi gibi düşünülmelidir.⁴²³ Müellif, peygamberlerin sembollere secde etmesinden hareketle ikonaları da bu semboller gibi değerlendirmenin mümkün olduğunu iddia etmiştir.⁴²⁴

Ebu Kurra, ikonaların Kitab-ı Mukaddes'te yer alan şekillerle ya da sembollerle bağlantılı olmadığı konusunda eleştiri almıştır. Ebu Kurra'ya göre sembollerle ilgili örnekler delalet göstermesi açısından ele alınmıştır, ikonaların aynısının Kitab-ı Mukaddes'te yer alması zorunlu değildir.⁴²⁵ Müellife göre ahid sandığı, Harun'un giysisinde İsrailoğullarının isimleri taşıması gibi örnekler bunların tabiatı icabı sembolik olarak değerlendirilmeli, ardındaki hakikatlere hürmet anlamı unutulmamalıdır. Ona göre Tanrı, Harun'un giysilerine nakşedilmiş Beni İsrail'den bazı isimleri üzerinde taşımasıyla Beni İsrail'in isimlerinin hatırlanmasını murad etmektedir.⁴²⁶

Ebu Kurra'ya göre, Cebrail'in levha üzerine tasviri Mesih'in bedenlenmiş hali olduğu için hürmete şayandır. Ebu Kurra, ahid sandığı üzerinde bulunan Cebrail levhasında tasvir edilmiş Allah'ın parmaklarıyla yazdığı on kelimeyi İsa-Masih olarak yorumlamakta⁴²⁷ ahir zamanda İsa-Masih'in gelişinin bir nevi müjdesi olarak telakki etmektedir. Ebu Kurra, İsa'nın kullandığı İncil'deki bir ifadeye dayanarak⁴²⁸ Tanrı'nın eli diye ifade edilen şeyin Ruhü'l-Kudüs olduğunu düşünmekte ve ahid sandığını da Meryem olarak yorumlamaktadır.⁴²⁹ Ebu Kurra, Ahd-i Kadim'de geçen bir ifadeyi Ahd-i Cedid'de geçen bir ifadeyle açıklamaktadır. Bu durumdan hareketle Ebu Kurra'nın Ahd-i Kadim'i sembolik olarak yorumladığı bu sembollerin Ahd-i Cedid ile açığa çıktığını düşündüğünü söylemek mümkündür.

Ebu Kurra, isimlerin Davud'un üzerinde yazılı oluşunu suretlerin levha üzerinde olmasıyla kıyaslamaktadır. Ona göre yazılmış isimler lafızların temsilidir.

⁴²³ Ancak, yüzümü görmene izin veremem. Çünkü yüzümü gören yaşayamaz." Çıkış, 33:20.

⁴²⁴ Meymer, s. 147-148.

⁴²⁵ Meymer, s. 149.

⁴²⁶ Meymer, s. 150.

⁴²⁷ Meymer, s. 164.

⁴²⁸ Ama ben cinleri Tanrı'nın eliyle kovuyorsam, Tanrı'nın Egemenliği üzerinize gelmiş demektir. Luka, 11:20.

⁴²⁹ Meymer, s. 165.

Kitaplar okuyan okumayan herkesin anlayabileceği bir şey olmadığından, ikonalar daha anlaşılırdır, hakikatleri hatırlatmaya imkân verir.⁴³⁰ Müellif, bir kimsenin peygamberlerin adının yazılı olduğu bir kâğıdı alıp ona hakaret etmesinde onun bu hareketi peygamberin şahsına yapmış gibi düşünüleceği örneğinden hareketle bu isimleri isimlerin sahiplerinden ayrı düşünüleceğini ifade eder. Ebu Kurra, bu örnekle suretlerin ve azizlerin birbirinden ayrı şeyler olduğu konusunda Hıristiyanları eleştiren Yahudiler ve başkaları⁴³¹ diye ifade ettiği bir zümreyi hedef alır. Ona göre, isimler örneğine kıyasla suret manayı ifade etmesi bakımından daha üstündür. Dolayısıyla suretlere secde azizlerin kendilerine saygı göstermektir. Buradaki secde ibadet maksatlı değil hürmet maksatlıdır.⁴³² Bu örneklerden anlaşılan hürmet, o cisme değil onun arkasındaki manaya hürmettir.

Ebu Kurra, suretlerin yazıya denk olduğuna dair Rabbin avuçlarına bir siyonun ismini kazınmasını,⁴³³ Hezekiel'in Yeruşelim'i bir kâğıda Tanrı'nın salık vermesiyle çizmesini zikreder.⁴³⁴ Bu durum aynı Beni İsrail'in isimlerini taşın nakşedip Allah'ın rahmetini hatırlaması gibi bir hatırlatma amacı taşımaktadır. Ona göre suretlere ihanet eden kimse ruhani hayatı öldürmüş olur, kim de onlara saygı gösterirse ebedi hayatını kurtarmış olur.⁴³⁵ Burada dikkat çeken husus Ebu Kurra'nın ikonalara hürmet meselesinin kişinin ahiret hayatına da etki edecek kadar önemli bir mesele olduğunu ortaya koymasıdır. Ona göre, yazı, sureti çizilen şeyin surete ulaşması gibi delalet

---

⁴³⁰ İki oniks taşı alacak, İsrailoğulları'nın adlarını, doğuş sırasına göre altısını birinin, altısını ötekinin üzerine oyacaksın. İsrailoğulları'nın adlarını bu iki taşın üzerine usta oymacıların mühür oyduğu gibi oyacaksın. Taşları altın yuvalar içine koyduktan sonra İsraililer'in anılması için efodun omuzluklarına tak. Harun, anılmaları için onların adlarını Rab'bin önünde iki omuzunda taşıyacak. Çıkış, 28: 9-12. **Meymer**, s.150-152.

⁴³¹ Ebu Kurra bu kimselerden Hıristiyanları ayıplayan başkaları diye bahseder, daha sonra aynı kimselerden iman iddiasında bulunanlar diye bahseder. Bu eleştirdiği kişileri Müslümanlar diye anlayabileceğimiz gibi ikonalara tazimden uzaklaşan Hıristiyanlar diye de anlayabiliriz. **Meymer**, s. 153.

⁴³² **Meymer**, s. 152-154.

⁴³³ Oysa Siyon, "Rab beni terk etti, Rab beni unuttu" diyordu. Ama Rab, "Kadın emzikteki çocuğunu unutabilir mi?" diyor, "Rahminden çıkan çocuktan sevecenliği esirger mi? Kadın unutabilir, Ama ben seni asla unutmam. Bak, adını avuçlarıma kazıdım, duvarlarını gözlüyorum sürekli. Oğulların koşar adım geliyor, seni yıkıp viran edenlerse çıkıp gidecek. İşaya, 49:14-18.

⁴³⁴ Sen, ey insanoğlu, bir tuğla al, önüne koy, üzerine Yeruşalim Kenti'ni çiz. Kenti kuşat, duvarla çevir. Kente karşı toprak rampalar yap, ordugâh kur, çevresine kütükler yerleştir. Sonra demir bir sac al; demirden bir duvar gibi kendinle kentin arasına koy. Yüzünü ona doğru çevir. Kent kuşatma altında tutulacak, onu sen kuşatacaksın. Bu İsrail halkı için bir belirti olacak. Hezekiel, 4:1-3.

⁴³⁵ **Meymer**, s. 156.

ettiği şeye ulaşır. Ebu Kurra'nın yazının delaletiyle ilgili verdiği örnek Yeremya'nın Babil'in başına gelecek felaketleri bir tomara yazmasıdır. Daha sonra bu tomarlarda yazılan felaketler tahakkuk edecektir. Bu durum da yazının sadece kâğıt üzerindeki şeylerden ibaret olmadığını gösterir.⁴³⁶ Onun bu örnekleri zikretmesindeki maksat yazının şahısları hatırlatması gibi ikonaların da İsa-Masih'i hatırlatıyor olması dolayısıyla ikona ibadetine Kitab-ı Mukaddes temelli bir zemin kazandırmaktır. Yazı nasıl kişileri hatırlatıyorsa ikonalar da İsa-Masih'i hatırlattığından burada putperestlik gibi bir durum söz konusu değildir. Ebu Kurra'nın düşüncesi "Yazılar da bir anlamın harfler kanalıyla suretlenmesidir" şeklinde anlaşılabilir.

İkona ibadetine zemin kazandıracak bir başka konu, Kitab-ı Mukaddes içerisinde geçen Tanrı'nın başka suretler de görülmesi meselesidir. Şimdi bu konuya değinilecektir.

3.5.3.5. Tanrı'nın Başka Suretlerde Görülmesi

Ebu Kurra'nın ikona ibadetine meşru zemin kazandırmak maksatlı değindiği diğer bir konu Tanrı'nın zaman zaman başka suretlerde görülmesi meselesidir. Kitab-ı Mukaddes içerisinde bu tip örnekler yer almaktadır. Metin içerisinde açıkça ifade edilmese de onun bu örnekleri kitabına almasındaki maksat Tanrı'nın başka suretlerde tezahür etmesi gibi ikonalar aracılığıyla da hakikatin tezahür edebileceği düşüncesi olabilir.

Ebu Kurra'nın ikonalara secde hususunda delillerini kuvvetlendirmek maksadıyla başvurduğu örneklerden biri de Musa'nın dağda gördüğü surettir. Müellif, bu ayetlerden bahsettiği zaman Yahudiler onu hezeyanda olmakla suçladığı için Yahudileri kalplerinde katılık olmakla ve kendi vahiylerini bilmemekle itham eder. Çünkü Allah, Musa'dan dağda gördüğü şeyin bir benzerini yapmasını istemiştir. Ebu

---

⁴³⁶ Yahuda Kralı Sidkiya'nın krallığının dördüncü yılında, baş görevli Mahseya oğlu Neriya oğlu Seraya Sidkiya'yla birlikte Babil'e gittiğinde Peygamber Yeremya ona şu buyruğu verdi. Yeremya Babil'in başına gelecek bütün felaketleri, Babil'e ilişkin bütün bu sözleri bir tomara yazmıştı. Yeremya Seraya'ya şöyle dedi: "Babil'e varır varmaz bütün bu sözleri okumayı unutma. De ki, 'Ya Rab, burayı yıkacağımı, içinde insan da hayvan da yaşamayacağımı, ülkenin sonsuza dek viran kalacağımı söyledin.' Okumayı bitirince tomarı bir taşa bağlayıp Fırat'a fırlat. Sonra de ki, 'Babil başına getireceğim felaket yüzünden batacak, bir daha kalkamayacak. Bitkin düşecekler.' Yeremya, 51:59-64. **Meymer**, s. 157-159.

Kurra'ya göre bu durum suretlerin resmedilmesi konusunda şüpheyne mahal bırakmayacak bir delildir. O, Kitab-ı Mukaddes'te yer alan Tanrının adını yüceltmek maksatlı olarak Levililere secde edilmesini ikonalara secdeye bir dayanak olarak yorumlamıştır.⁴³⁷

Ebu Kurra, Yahudileri ahid sandığını kuru daldan ibaret gördükleri dolayısıyla ardındaki manayı kavrayamadıkları için eleştirmiştir. Müellif, Tanrının sözü Tevrat'ın levha üzerinde oluşunu İsa'nın Tanrı kelamı olarak bedenleşmesine benzetmekte, Tanrı sözü üzerinden İsa ve Tevrat arasında bir bağ kurmaktadır.⁴³⁸ O, cansız varlıklarını kutsal şeyleri sembolize ettiğine dair Yeşu b. Nun'nun halk ve Tanrı arasında yapılan antlaşmaya taşı tanık olarak göstermesi ve o taşı bir ağacın altına gömmesini örnek göstermektedir.⁴³⁹ Müellif, bu örnek üzerinden taşın ardındaki hakikati göremedikleri için Yahudileri sert bir dille eleştirmekte, onların taşta iftira ettiklerini, taşın Rab'bin sesini duyduğunu, şahitlik ettiğini, canlı bir suret olduğunu söylemekte, Yahudileri çılgınlıkla itham etmekte ve levhaların Allah'ın ezeli kelimesinin bedenlenmiş hali olduğunu ifade ederek İsa'ya da bir pay çıkarmaktadır.⁴⁴⁰

Ebu Kurra, sembollerden verdiği örneklere dayanarak kitap denilen şeyin duyduklarımızın sureti olduğu düşüncesiyle ikonalara meşru bir zemin hazırlamakta, Yahudilerin katı, kaba ve ahmak oldukları için anlayamadıklarını, nübüvvet konusunda da bu şekilde olduklarını, kalplerinde kuvvetli sağlam kara bulutlar olduğunu ifade etmektedir. Ebu Kurra nübüvvet konusunda da ahmak olduklarını söyleyerek İsa ile Yahudiler arasında geçen tatsız olaylara da bir gönderme yapmaktadır. Ebu Kurra, Yahudilere bu tip ithamlarda bulunurken Pavlus'un Yahudiler hakkındaki zihinleri körelmiş, yürekleri örtülü gibi olumsuz ifadelerinden

---

⁴³⁷ Meymer, s. 165-166.

⁴³⁸ Meymer, s. 166.-167.

⁴³⁹ Yeşu o gün Şekem'de halk adına bir antlaşma yaptı. Onlar için kurallar ve ilkeler belirledi. Bunları Tanrı'nın Yasa Kitabı'na da geçirdi. Sonra büyük bir taş alıp oraya, Rab'bin Tapınağı'nın yanındaki yabancı fıstık ağacının altına dikti. Ardından bütün halka, "İşte taş bize tanık olsun" dedi, "Çünkü Rab'bin bize söylediği bütün sözleri işitti. Tanrınız'ı inkâr ederseniz bu taş size karşı tanıklık edecek." Yeşu, 24:25-27. – Meymer, s. 167-168.

⁴⁴⁰ Meymer, s. 168.

de yararlanmaktadır.⁴⁴¹ Ebu Kurra, suretlere secde konusunda bu kadar delil söz konusu iken Hıristiyanların ikonalarından uzaklaşmasını hayretle karşılamakta ve onları delilikle itham etmektedir.⁴⁴² Burada ilgi çeken nokta Yahudi ve Hıristiyanları açık hedef göstermesi ancak Müslümanlara hiç değinmemesidir. Önceki bölümlerde Müslümanlara karşı kullandığı argümanları kullanarak Müslümanları eleştirebilecekken böyle bir yolu tercih etmemesi dikkate değerdir.

Kitab-ı Mukaddes'ten Tanrı'nın başka suretlerde görülebilir olduğuna dair örnekleri ve Ebu Kurra'nın bunları ikonalar lehine yorumlamasını inceledik, yer yer tenkidlerde bulunduk. İkona ibadeti ile ilgili olarak inceleyeceğimiz diğer bir konu şefaath konusudur.

3.5.3.6. Ebu Kurra'ya Göre Şefaath ve İkona İbadeti

Şefaath konusu kitabın ikona ibadetini delillendirmeye dair muhtevasıyla örtüşmüyor gibi görülmektedir. Ebu Kurra'nın şefaath konusunu müstakil bir konu olarak ele alması ikona ibadeti sonucunda varılması arzulanan azizlerin şefaathını hatırlatmak ve ikona ibadetinden uzaklaşan Hıristiyanları ikona ibadetine ısındırmak olarak düşünülebilir.

Ebu Kurra'ya göre azizlere saygı gösterilmesinin sebebi Allah'a benzemek suretiyle yenilenmiş olmaları ve yeni bir insan elbisesi giymeleridir. Ebu Kurra'ya göre secde edilmeye değer şey azizler ya da onların suretleri değil kendilerinde var olan eski insanı sıyrarak ikame ettikleri Allah'ın suretidir. Buna delil olarak Aziz Pavlus'un inananların yenileneceklerine dair müjdesini kullanmaktadır.⁴⁴³ Müellif, azizlerin kemiklerine secde etmelerini azizlerin Ruhu'l-Kudüs'e kanal olmalarıyla izah etmektedir. Ona göre azizlerdeki Ruhu'l-Kudüs'e kanal olma özelliği hayattayken de öldükten sonra da devam etmektedir. Bu nedenle secde de devam etmektedir.⁴⁴⁴

---

⁴⁴¹ İsrailoğulları'nın zihinleri körelmişti. Bugün bile Eski Antlaşma okunurken zihinleri aynı peçeyle örtülü kalıyor. Çünkü bu peçe ancak Mesih aracılığıyla kalkar. Ne var ki, bugün bile Musa'nın yazıları okunduğunda yüreklerini bir peçe örtüyor. Oysa ne zaman biri Rab'be dönerse, o peçe kaldırılır. Rab Ruh'tur, Rab'bin Ruhu neredeyse orada özgürlük vardır. 2.Korintliler, 3:14-16.

⁴⁴² Meymer, s. 168-169.

⁴⁴³ Eksiksiz bilgiye erişmek için Yaratıcısı'na benzer olmak üzere yenilenen yeni yaradılışı giyindiniz. Koloseliler, 3:10.

⁴⁴⁴ Meymer, s. 204.

Ebu Kurra'nın düşüncesine göre hayatlarında ve öldükten sonra da Tanrı'yı razı ettiklerinden dolayı azizler Allah ile insanlar arasında vasıtaadır.⁴⁴⁵ Ona göre azizlerin suretlerine yapılan secdeelerde inanan kimsenin hürmeti bizzat azizlere ulaşmaktadır. Ebu Kurra, azizleri Tanrı'nın kapısında durak vekiller olarak telakki etmekte ve insanların ettiği duaları Tanrı'ya ulaştırdığını düşünmektedir o yüzden Tanrı'nın gazabı gibi durumlarda azizlerden aracılık yapması istenir. Dolayısıyla kim azizlere hürmet ederse azizlerin Rabbinden mükâfatını alır. Müellif bu düşüncelerini delillendirmek için Ahd-i kadimden şefaata ve aracılık ile alakalı Musa'nın kavminin buzağıya tapma hadisesinde kavmiyle Allah arasında aracı olmasını⁴⁴⁶ ve Tanrı'nın Hz. Musa sebebiyle onları affettim demesini,⁴⁴⁷ İbrahim ile ilgili anlatıda Rabb'in İbrahim sebebiyle Sodom halkını bağışlamasını⁴⁴⁸ örnek getirir. Şefaata konusunun ahirete bakan yönünü oluşturmak maksadıyla Ahd-i kadimden Davud öldükten sonra Davud'un hatırı için Süleyman'dan yönetimi almamasını,⁴⁴⁹ Davud'un vefatından sonra yine Davud dolayısıyla defalarca Beyt-i Mukaddes'i kurtarmasını örnek verir.

⁴⁴⁵ Azizlerin şefaatiyle ilgili olarak bkz. Hanna Dolabani, **Azizlerin Şefaati**, ç. Gabriyel Akyüz, Mardin, 1998, s. 6-26.

⁴⁴⁶ Ertesi gün halka, "Korkunç bir günah işlediniz" dedi, "Şimdi Rab'bin huzuruna çıkacağım. Belki günahınızı bağışlayabilirim. Çıkış, 32:30.

⁴⁴⁷ Rab, "Söylediğin gibi yapacağım" dedi, "Çünkü senden hoşnut kaldım, adınla tanıyorum seni. Çıkış, 33:17.

⁴⁴⁸ Rab, "Yapacağım şeyi İbrahim'den mi gizleyeceğim?" dedi. "Kuşkusuz İbrahim'den büyük ve güçlü bir ulus türeyecek, yeryüzündeki bütün uluslar onun aracılığıyla kutsanacak. Doğru ve adil olanı yaparak yolumda yürümeyi oğullarına ve soyuna buyursun diye İbrahim'i seçtim. Öyle ki, ona verdiğim sözü yerine getireyim." Sonra İbrahim'e, "Sodom ve Gomora büyük suçlama altında" dedi, "Günahları çok ağır. Onun için inip bakacağım. Duyduğum suçlamalar doğru mu, değil mi göreceğim. Bunları yapıp yapmadıklarını anlayacağım." Adamlar oradan ayrılp Sodom'a doğru gittiler. Ama İbrahim Rab'bin huzurunda kaldı. Rab'be yaklaşarak, "Haksızla birlikte haklıyı da mı yok edeceksin?" diye sordu, "Kentte elli doğru kişi var diyelim. Orayı gerçekten yok edecek misin? İçindeki elli doğru kişinin hatırı için kenti bağışlamayacak mısın? Senden uzak olsun bu. Haklıyı, haksızı aynı kefeye koyarak haksızın yanında haklıyı da öldürmek senden uzak olsun. Bütün dünyayı yargılayan adil olmalı." Rab, "Eğer Sodom'da elli doğru kişi bulursam, onların hatırına bütün kenti bağışlayacağım" diye karşılık verdi. İbrahim, "Ben toz ve külüm, bir hiçim" dedi, "Ama seninle konuşma yürekliliğini göstereceğim. Kırk beş doğru kişi var diyelim, beş kişi için bütün kenti yok mu edeceksin?" Rab, "Eğer kentte kırk beş doğru kişi bulursam, orayı yok etmeyeceğim" dedi. İbrahim yine sordu: "Ya kırk kişi bulursan?" Rab, "O kırk kişinin hatırı için hiçbir şey yapmayacağım" diye yanıtladı. İbrahim, "Ya Rab, öfkelenme ama, otuz kişi var diyelim?" dedi. Rab, "Otuz kişi bulursam, kente dokunmayacağım" diye yanıtladı. İbrahim, "Ya Rab, lütfen konuşma yürekliliğimi bağışla" dedi, "Eğer yirmi kişi bulursan?" Rab, "Yirmi kişinin hatırı için kenti yok etmeyeceğim" diye yanıtladı. İbrahim, "Ya Rab, öfkelenme ama, bir kez daha konuşacağım" dedi, "Eğer on kişi bulursan?" Rab, "On kişinin hatırı için kenti yok etmeyeceğim" diye yanıtladı.

⁴⁴⁹ 33 Rab İbrahim'le konuşmasını bitirince oradan ayrıldı, İbrahim de çadırına döndü. Tekvin, 18:17-33.

⁴⁴⁹ Ama buyruklarına, kurallarına bağlı kalan, seçtiğim kulum Davut'un hatırı için Süleyman'ın elinden bütün krallığı almayacağım. Yaşamı boyunca onu önder yapacağım. 1.Krallar, 11:34.

Ebu Kurra bu şekilde, kutsal kişilerin dînî otoritelerinin öldükten sonra da devam ettiğini ispat etmeye çalışmaktadır. Ebu Kurra'ya göre suretlere secde eden kişi iki elini koyarak secde ettiği esnada zihninde azizleri canlandırıp, dikkatini topladığından kutsal kişilere bu şekilde ulaşır ve bu durum bir Hıristiyan açısından büyük nimettir. Ebu Kurra'ya göre nasıl ki bir kralın cömertliği ona vekâlet eden kimselere bazı yetkiler vermesiyle biliniyorsa Tanrı'nın azizlere şefaathet yetkisi vermesi de O'nun cömertliği olarak telakki edilmelidir.⁴⁵⁰

Ebu Kurra, şefaathet konusunu delillendirmek amacıyla Kitab-ı Mukaddes'ten örnekler vermiştir. Müellifin azizlerin şefaathetini müstakil bir konu olarak ele almasındaki amaç ikonalara secde etmenin ahiretteki karşılığı konusunda muhataplarını ikna etmek, ibadetten uzaklaşanları geri kazanmak olarak düşünülebilir. Ebu Kurra'nın metnin muhtevasıyla uyuşmayıp ele aldığı diğer bir konu birazdan inceleyeceğimiz mucize konusudur.

3.5.3.7. Ebu Kurra'ya Göre Mucize

Ebu Kurra tarafından değinilen diğer bir husus mucize konusudur. Kitab-ı Mukaddes'te birçok mucize örneği karşımıza çıkmaktadır. Müellif, bu mucizelerin ikonalarla bağlantısını kurmakta ve mucizeleri çeşitli şekillerde yorumlamaktadır.

Ebu Kurra'nın tanımına göre mucize Allah'ın azizler kanalıyla tezahür etmesidir. Ebu Kurra, Kitab-ı Mukaddes'te yer alan işaretler ve semboller aracılığıyla Rabbin gücünün ortaya çıkmasını Yahudilerin imanlarının zayıf olduğuna işaret olarak yorumlamıştır. Buna örnek olarak bir bulut üzerinde levhaların inmesini zikretmektedir.⁴⁵¹ Ebu Kurra'ya göre Yahudiler katı kalplilikleri sebebiyle gözlerinin önündeki esrarı görememişlerdir. Onun düşüncesine göre Hıristiyanların bu tip olağanüstülüklerle ihtiyacı yoktur çünkü Mesih kurban inancında gizlidir, Hıristiyanlara Ruhü'l-Kudüs'ün basireti verilmiştir. Ona göre ekmek şarabın İsa'nın bedeni ve kanı olması Hıristiyanların zihninin ulaştığı yakın seviyesini gösterir. Bu

---

⁴⁵⁰ Meymer, s. 160-163.

⁴⁵¹ Sandığın içinde Musa'nın Horev Dağı'nda koyduğu iki taş levhadan başka bir şey yoktu. Bunlar Mısır'dan çıkışlarında Rab'bin İsrailîler'le yaptığı antlaşmanın taş levhalarıydı. Kâhinler Kutsal Yer'den çıkınca, Rab'bin Tapınağı'nı bir bulut doldurdu. Bu bulut yüzünden kâhinler görevlerini sürdüremediler. Çünkü Rab'bin görkemi tapınağı doldurmuştu. 1.Krallar, 8:9-10. Meymer, s. 170-171.

durum İsa-Mesih'ten beri devam etmiş, Hıristiyanlar buna bir sır olarak inanmaya devam etmişlerdir. Kutsal suretler de aynı şekilde örneklik teşkil etmektedir.⁴⁵² Ebu Kurra, Yahudilerde olmayıp Hıristiyanlarda olan soyut düşünebilme, soyut şeylere inanabilme becerisine dikkat çekmektedir. Suretlere tazim, evharistiya gibi soyutlama gerektiren şeyler Yahudilere yönelik değil Hıristiyanlara yöneliktir zira Yahudilerin imanları zayıftır.

Ebu Kurra'ya göre bazı mucizelerin ortaya çıkması birtakım insanların imanlarını sağlamlaştırmak içindir. Buna örnek olarak azizlerin kemiklerinden sızan kutsal mesh yağlarının şifa olması ve birçok insanın kabirleri önünde azizlerin şeytana azap etmesi inancını zikretmektedir.⁴⁵³ Ona göre tüm bu mucizeler imanı zayıf olanların imanını kuvvetlendirmek içindir. Onun Hıristiyanların mucizeye ihtiyaç duymadıklarını ifade ettikten sonra mucizlerden bahsetmesi, gelebilecek itirazları bertaraf etmek maksatlı düşünülebilir.

Ebu Kurra, mucizelere örnek olarak inanmayan bir kişinin şehid ikonasında gördüğü şey karşısında hayrete kapılıp iman etmesini zikretmektedir.⁴⁵⁴ Müellifin zikrettiği başka bir mucize de Taberiyye mucizesi diye anılan, Yahudi bir kimsenin İsa-Mesih'in haça gerilmiş şeklindeki ikonasıyla alay etmesi ve ona mızrak saplamasıdır, anlatıya göre mızrak saplayınca o suretin içinden kan ve su akmıştır. Daha sonra gözleri kör birisi o mızrak deliğine elini sokmuş ve oradaki sıvıyı gözlerini götürmüş daha sonra gözleri iyileşmiştir. Bu olayın geçtiği yer Halep'te Deyru'l Mor Hanania diye isimlendirilmiş ve adını bu iman eden Yahudi kimseden almaktadır. Bu ikonanın hikâyesi tüm Hıristiyan kiliselerinde yaygın olarak bilinmektedir.⁴⁵⁵

Ebu Kurra, azizlerin röliklerine dair Yeşu peygamberin Selakayn şehrindeki röliklerinin mucizesi örneğini vermektedir. O, Yeşu peygamberin kemiklerinden sızan yağ ile alaca hastası birinin bu hastalıktan arındığını kendi gözleriyle gördüğünü söylemektedir. Ebu Kurra, bu kemiklerin içinde Ruhü'l-Kudüs'ün olduğunu, akıl sahibi bir kimsenin bu olağanüstülüklerden bu sonucu çıkarması gerektiğini

---

⁴⁵² Meymer, s. 172.

⁴⁵³ Meymer, s. 172.

⁴⁵⁴ Meymer, s. 173.

⁴⁵⁵ Meymer, s. 173-174.

belirtmektedir.⁴⁵⁶ Ebu Kurra, bu izahlarıyla rölüklerde birtakım olağanüstü haller olduğunu ifade etmiştir.

Ebu Kurra'ya göre ikonaları görmek aynı o kişiyi gözle görmek gibi olduğundan ikonaların mucize göstermesi doğaldır. Ebu Kurra bu düşüncesini desteklemek maksadıyla Pavlus'un "suretler aynı gözle görmek gibidir" görüşünü delil getirir. Ebu Kurra, Pavlus'un mektuplarında yer alan ifadeleri Hıristiyanlık açısından yorumlar. Pavlus'a göre İsrailoğulları için kayadan pınarlar fişkırması olayındaki fişkırın pınarlar İsa-Mesih'tir.⁴⁵⁷ Ebu Kurra'ya göre bu pınarlar fişkırın kayadaki kaya İsa-Mesih'in kendisi değildir, o sadece İsa-Mesih için bir surettir. Fısıh'ta kurban edilen kuzular da İsa-Mesih'in suretidir.⁴⁵⁸ Ebu Kurra bu şekilde İsa'nın sureti meselesini yorumlamış ve Kitab-ı Mukaddes'teki bazı suret örneklerinin Hıristiyanlık lehine dönüşümünü ele almıştır. Suret denilen şeye benzer kullanımların olduğunu ispat ederken Pavlus'un yorumlarından da yararlanarak bunları geliştirmiştir.

Ebu Kurra, ikonalar etrafında oluşan mucizelere meşruiyet kazandırmak maksadıyla mucize düşüncesini ve Kitab-ı Mukaddes'te yer alan mucize örneklerini ortaya koymaktadır. Bu şekilde hem ikona ibadetini inanç yönüyle desteklemekte hem de ikonalara ibadetten uzaklaşanlara meşru bir zemin hazırlamaktadır.

3.5.3.8. Ebu Kurra'ya Göre Temsil Yasağı

Yaygın kanaate göre temsil yapmak Kitab-ı Mukaddes'te açık bir biçimde yasaklanmıştır ancak Ebu Kurra tarafından ele alınan konularda zikrettiğimiz gibi temsil yapıldığına dair de Kitab-ı Mukaddes'te çok sayıda örnek vardır. Bu iki durumun uzlaşması zor gibi görülmektedir. Bu başlıkta Kitab-ı Mukaddes'teki temsil yasağı ile temsil yapıldığına dair örneklerin Ebu Kurra tarafından nasıl uzlaştırıldığı incelenecektir.

---

⁴⁵⁶ Meymer, s. 204.

⁴⁵⁷ Kardeşler, atalarımızın hepsinin bulut altında korunduğunu ve hepsinin denizden geçtiğini bilmenizi istiyorum. Musa'ya bağlanmak üzere hepsi bulutta ve denizde vaftiz edildi. Hepsi aynı ruhsal yiyeceği yedi; hepsi aynı ruhsal içeceği içti. Artlarından gelen ruhsal kayadan içtiler; o kaya Mesih'ti. Ne var ki, Tanrı onların çoğundan hoşnut değildi; nitekim cesetleri çöle serildi. 1.Korintliler, 10:1-5.

⁴⁵⁸ Meymer, s. 174-175.

Ebu Kurra, temsil yapma yasağını bir vakte mahsus olarak düşünmekte, bu yasağı Yahudilerin temyiz gücünün zayıf olmasıyla ilişkilendirmektedir. Ona göre Yahudiler, putlara ibadet etmeye hevesli olduklarından putlara ibadete geri dönebilecekleri için bu yasak gelmiştir. O, bu durumu çocuğun elindeki kılıç örneğiyle açıklamaktadır. Nasıl ki bir çocuğun eline kılıç verilirse o çocuk ev halkına kılıçla zarar verebilir. Krallar bu sebeple oğullarına düşmanla dövüşmesi için kılıç eğitimi verirler. Ancak elinde tutarlarsa aileye zarar vereceğini bildiklerinden elinde kılıç tutmamasını söylerler. Aynı çocuğun eğitimi gibi temyiz gücü zayıf olduğundan dolayı Allah İsrailoğulları'nı suretlere secde etmekten uzak tutmuştur.⁴⁵⁹

Ebu Kurra'ya göre Allah, Hıristiyanlara derin bir kavrayış ve Ruhu'l-Kudüs'ün aklını verdiği için suretlere secdeye izin vermiştir, Ebu Kurra, delil olarak Daniel peygamberin daha temiz bir toplum geleceğine yönelik haberini vermekte, burada müjdelenen kişileri Hıristiyanlar olarak yorumlamaktadır. Ona göre ayette geçen anlayış sahibi olmayan kimseler İsrailoğullarıdır, anlayabilen bilgiler ise Havarilerdir. Havariler bilge kimseler olduklarından suretlere secde etmeye izin vermişlerdir.⁴⁶⁰ Ebu Kurra, burada Tanah'ta yer alan geleceğe yönelik olumlu bir haberi Hıristiyanların lehine yorumlama yoluna gitmiştir.

Ebu Kurra vakte bağlı yasaklar olduğuna dair Ahd-i Kadim'den yiyecek yasağıyla alakalı bir örnek vermektedir. Ona göre Allah, İsrailoğulları'na isteklerini kontrol edemeyen köpekler gibi çok fazla yiyeceklere yöneldiklerinden birçok yiyeceği onlara yasaklamıştır. Ebu Kurra, köpekler ifadesini kullanırken yine Yeşaya kitabından⁴⁶¹ böyle bir kullanım olduğuna dair bir ifade zikretmektedir. Ebu Kurra'ya göre Allah'ın yarattığı hiçbir şey kötü olmadığından bu yiyecekler tabiatı itibariyle pis

---

⁴⁵⁹ Meymer, s. 180-181.

⁴⁶⁰ Şöyle yanıtladı: "Sen git, Daniel. Bu sözler son gelinceye dek saklanıp mühürlenecek. Birçokları kendilerini arıtıp temizlenecek, lekesiz duruma gelecek, ama kötüler kötülük etmeyi sürdürecektir. Kötülerin hiçbiri anlamayacak, bilgiler anlayacak. Daniel, 12:9-10. Bkz. Meymer, s. 181-182.

⁴⁶¹ Doymak bilmeyen azgın köpeklere benzerler, Aklı kıt çobanlar bunlar! Kendi yollarına döndüler, Her biri yalnız kendi çıkarını düşünüyor. Yeşaya, 56:11.

değildir.⁴⁶² ⁴⁶³ Ebu Kurra, bazı yiyeceklerin belli bir döneme mahsus olarak kirli olduğunu, daha sonra haramlığın ortadan kalktığını ifade etmektedir. Ebu Kurra'ya göre suretlere secde de İsrailoğulları için iğrenç olarak nitelenmiş, güzellikleri göz ardı edilmiştir, bu durum Hristiyanlar Ruhü'l-Kudüs ile desteklenince ortadan kalkmıştır. Ebu Kurra, bu ayrıcalığı destekleyici mahiyette İsa'nın iman edenleri "karnından ab-ı hayat akanlar" olarak nitelemesini de zikreder.⁴⁶⁴ Bu düşüncesi Yahudiler açısından problemlili görünmektedir, çünkü Yahudi şeriatında yiyecek yasakları hala yürürlükte ve o Eski Ahid içerisinde bu yasakların kalktığına dair bir ifadeye yer vermemiştir. Yahudiler de Pavlus'un bu şeriatı ortadan kaldırmasını delil kabul etmeyeceğine göre burada Pavlus'un mektuplarından örnek getirmek yersizdir.

Ebu Kurra'ya göre Tanrı, İsrailoğulları'nın çok tanrılı olması sebebiyle "oğlundan" ve "Ruhü'l-Kudüs'ten" bahsetmemiş, ibadeti sadece kendisine yapmalarını emretmiştir. Ebu Kurra'ya göre sadece Allah'a ibadet etmelerinin istenmesindeki illet, başka ilahlara da ibadet ediyor olmalarıdır. Ona göre teslis hakikati İsrailoğulları zamanında gizlenmiş, Hristiyan döneminde yüksek sesle söylenir hale gelmiştir, yasağın seyrinin bu şekilde değişmesi Hristiyanların ince bir anlayışa sahip olmaları sebebiyledir.⁴⁶⁵

İsrailoğulları, Musa'nın şifa niyetiyle Tanrı'nın buyruğuna uyarak yaptığı bakırdan bir yılana ibadet ediyorlardı.⁴⁶⁶ Allah'ı teşbih etmeyi bırakıp bu yılana ibadet etmeye başladıkları için temsil yasağı gelmiştir. Kral Hizkiya bunu kaldırmıştır.⁴⁶⁷ Vakte bağlı izinlere verilen başka bir örnek de boşanma iznidir. Musa İsrailoğulları'na

---

⁴⁶² Tanrı yaratıklarına baktı ve her şeyin çok iyi olduğunu gördü. Akşam oldu, sabah oldu ve altıncı gün oluştu. Yaratılış, 1:31.

⁴⁶³ Oysa Tanrı'nın yarattığı her şey iyidir, hiçbir şey reddedilmemeli; yeter ki, şükranla kabul edilsin. Çünkü her şey Tanrı'nın sözüyle ve duayla kutsal kılınır. 1.Timoteos, 4:4. Yine bununla alakalı olarak Pavlus, şükür ve hamd ile yendiğinde yiyeceklerdeki haramlığın ortadan kalkacağını söylemektedir.

⁴⁶⁴ Meymer, s. 182-184.

⁴⁶⁵ Meymer, s. 184-185.

⁴⁶⁶ Bunun üzerine Rab halkın arasına zehirli yılanlar gönderdi. Yılanlar ısırınca İsraililerden birçok kişi öldü. Halk Musa'ya gelip, "Rab'den ve senden yakınmakla günah işledik. Yalvar da, Rab aramızdan yılanları kaldırsın" dedi. Bunun üzerine Musa halk için yalvardı. Rab Musa'ya, "Bir yılan yap ve onu bir direğin üzerine koy. Isırılan herkes ona bakınca yaşayacaktır" dedi. Böylece Musa tunç bir yılan yaparak direğin üzerine koydu. Yılan tarafından ısırılan kişiler tunç yılana bakınca yaşadı. Çölde Sayım, 21:6-9

⁴⁶⁷ Alışlagelen tapınma yerlerini kaldırdı, dikili taşları, Aşera putlarını parçaladı. Musa'nın yapmış olduğu Nehuştan adındaki tunç yılanı da parçaladı. Çünkü İsraililer o güne kadar ona buhur yakıyorlardı. 2.Krallar, 18:4. Meymer, s. 185-186.

inatçılıkları sebebiyle izin vermiştir. Daha sonra İsa boşanma yasağı getirmiştir.⁴⁶⁸ Ancak Ebu Kurra'nın vakte bağlı izin verilmesinden dolayı ikona ibadetinin de bu doğrultuda düşünmesi delilleri yetersiz bir iddia gibi görünmektedir.

Ebu Kurra'ya göre Tanrı, İsrailoğullarının sadece güç yetirebilecekleri şeyleri emrettiğinden Ahd-i Kadim'in teşrii eksiktir. Müellif, bu görüşünü desteklemek için Hezekiel kitabında yer alan bazı hoş olmayan kuralların Tanrı tarafından konulmasını verir.⁴⁶⁹ Onlara iyi olmayan kuralların konulması Tanrı'nın buyruklarını çiğnemeleri sebebiyledir.⁴⁷⁰ Ebu Kurra'ya göre bu ifadeler Ahd-i Kadim'in teşriinin eksik olduğuna dair delillerdir. Ebu Kurra bu durumu kralın bıçakla oynayan oğluna kendisine zarar verecek endişesiyle bıçağı yasaklaması örneğiyle açıklar, buradaki yasak mutlaklık içermez kralın bıçaktan nefret etmesi sebebiyle de değildir, çocuğun olgunluğa erece kadar bıçaktan uzak durmasını sağlamak içindir. Ebu Kurra'ya göre İsrailoğulları'na Tanrı'nın yaptığı şey de bu örnekteki gibi, süreçsel bir durum olmuştur.⁴⁷¹ Ancak İsrailoğullarının şeriatının ağır emirler içermesi herkesçe bilinen bir husustur, bundan dolayı İsrailoğullarına güç yetirebilecekleri şeylerin emredildiğini söylemek gerçeklerden uzaktır. Ebu Kurra burada bir temsil üzerinden fikrini izah etme yoluna gitmiştir. Aslında bu metod akli deliller bahsinde kullanılacak bir metod iken Ebu Kurra'nın Kitab-ı Mukaddes ile ilgili bahislerde konu edilmesi zaman zaman diğer bölümlerde de akli delillerden yararlandığını gösterir.

Ebu Kurra'ya göre bir Hıristiyan için Ahd-i Kadim'in yasaklarına uymak caiz değildir. Dolayısıyla temsil yasağından dolayı ikonalara ibadetten uzak durmak yanlıştır. Ebu Kurra, azizlerin suretlerine secde etmeyenleri “hayvanlar” olarak niteler.⁴⁷²

---

⁴⁶⁸ İsa onlara, “İnatçı olduğunuz için Musa bu buyruğu yazdı” dedi. “Tanrı, yaratılışın başlangıcından ‘İnsanları erkek ve dişi olarak yarattı. Bu nedenle adam annesini babasını bırakıp karısına bağlanacak, ikisi tek beden olacak.’ Şöyle ki, onlar artık iki değil, tek bedendir. O halde Tanrı'nın birleştirdiğini insan ayırmasın”. Markos, 10:5-9. **Meymer**, s. 186-187.

⁴⁶⁹ Ben de onlara iyi olmayan kurallar, yaşam vermeyen ilkeler verdim. Hezekiel, 20:25.

⁴⁷⁰ Ne var ki, çocuklar bana karşı geldiler. Kurallarımı izlemediler. Uygulayan kişiye yaşam veren ilkelerim uyarınca dikkatle yaşamadılar. Şabat günlerimi hiçe saydılar. Bu yüzden çölde öfkemi üzerlerine yağdıracağımı, kızgınlığımı dökeceğimi söyledim. Hezekiel, 20:21.

⁴⁷¹ **Meymer**, s. 189.

⁴⁷² **Meymer**, s. 190.

Ebu Kurra'ya göre Ahd-i Kadim hükümlerindeki değişim düzenleme amaçlıdır, bu düzenlemeler eşyanın tabiatındaki bir kötülükten kaynaklanmamakta, Yahudilerin çocukça davranışlarından kaynaklanmaktadır. Bu görüşünü Pavlus'un Yahudilerin eğitime muhtaç olduklarına dair ifadeleriyle desteklemektedir.⁴⁷³ Ebu Kurra'ya göre Allah, Yahudilerle bir çocukla konuşur gibi konuşmuştur. Nasıl ki bir anne çocuğunu süttten kesmek isterse ona tiksindirici bir isim takar; Allah suretlere secdeye ve dinen yenilmesi hoş olmayan şeylere böyle isimler takarak onları secdeden uzaklaştırmak istemiştir.⁴⁷⁴ Kemale ulaşınca diğer bir deyişle Hıristiyanlıkla beraber İsa, insanı kirleten şeyin yiyecekler olmadığını, insanı kirleten şeyin ağızdan çıkanlar olduğunu söylemiş ve bu hükümleri kaldırmıştır.⁴⁷⁵ Ebu Kurra'ya göre avama daha önceden kapalı olan secde için Havarilere izin verilmiştir. Dolayısıyla secde konusunda kendilerine düşmanlık edenlerin görüşlerini terk etmek gerekir. Suretlere secde etmek de bir Hıristiyanın menfaatinedir.⁴⁷⁶ Ebu Kurra için Yahudiler eğitilmesi gereken çocuk mesabesinde. Allah, Ahd-i Kadim ile onları bazı şeyleri anlamaya güçleri yetmediği için eğitmiş daha sonra mükemmel olan Hıristiyanlığı göndermiştir. Ebu Kurra'ya göre bir Hıristiyan için Ahd-i Kadim'in yasaklarına uymak caiz değil ise Ahd-i Kadim'i delil kabul etmek de doğru olmaması gerekmektedir. Ebu Kurra burada çelişkiye düşmektedir.

Ebu Kurra, Allah'ın açık emrine muhalefet etmenin caiz olmadığını söyleyen kişiye karşı delil olarak Allah'ın Musa'dan yılan yapmasını istemesini getirmekte, yasakların tedbir amaçlı olduğunu ifade etmektedir.⁴⁷⁷

Ebu Kurra, bazı durumlarda peygamberlerin birtakım yasakları serbest bıraktığı konusunda şabat günü Makabiler ile savaşmalarını⁴⁷⁸ ve Süleyman'ın suretler

---

⁴⁷³ Bu konuda söyleyecek çok sözümüz var, ama kulaklarınız uyuştuğu için anlatmak zor. Şimdiye dek öğreten olmanız gerekirken, Tanrı sözlerinin temel ilkelerini size yeni baştan öğretecek birine ihtiyacınız var. Size yine süt gerekli, katı yiyecek değil! Sütle beslenen herkes bebektir ve doğruluk sözünde deneyimsizdir. Katı yiyecek, yetişkinler içindir; onlar duyularını iyi ile kötüyü ayırt etmek üzere alıştırmayla eğitmiş kişilerdir. İbraniler, 5:11-14.

⁴⁷⁴ Meymer, s. 191-193.

⁴⁷⁵ Ağızdan giren şey insanı kirletmez. İnsanı kirleten ağızdan çıkmadır. Matta, 15:11.

⁴⁷⁶ Meymer, s. 192-194.

⁴⁷⁷ Meymer, s.195.

⁴⁷⁸ Makabiler, 2:14. (Tevrat dışında bırakılmış bir kitaptır.)

yapmasını⁴⁷⁹ örnek göstermektedir. Ebu Kurra'ya göre bu gibi durumlar için emrin helal kılındığını söylemek, zorla nakzetti demek doğru değildir.⁴⁸⁰ Bu emre aykırı davranışların sebebi, emrin ardındaki hikmeti bilmekle alakalıdır. Sıradan insanlar bu şekilde davranamaz. Dolayısıyla secde de bu şekilde anlaşılmalıdır, kitabı bilen herkese secde farzdır.⁴⁸¹ Ebu Kurra peygamberlerin secde yasağına aykırı davranışlarını hikmetleri biliyor olmalarıyla izah etmektedir. Ancak sıradan bir Hıristiyan'ın tıpkı peygamberler gibi hikmeti kavrayabildiğini söyleyip ikona ibadetine izin vermek zorlamadır. Bir Hıristiyan ile peygamberi denk görmek tutarlı görünmemektedir.

Ebu Kurra, “suretlere ibadet ediyorsanız Allah'ın sureti olan insana neden secde etmiyorsunuz” diyenlere itiraz etmektedir. İtiraz eden kişinin kullandığı insanın Allah'ın sureti olma argümanı Buhari ve Müslim'de geçen bir hadis⁴⁸² olması hasebiyle dikkat çekicidir onun bu tartışmayı bir Müslüman ile yapmış olma ihtimalini akla getirmektedir. Ancak metinde bunu destekleyici mahiyette bir delil bulunmamaktadır. İfade Ahd-i Kadim'de de yer aldığından tartışmanın Yahudi bir kimse ile de yapılmış olduğu, bu hadisin anlamının Yahudi kültüründe de yer aldığı düşünülebilir. Ebu Kurra'ya göre insan, günahkâr, hatalı bir surettir. Allah'ın sureti olduğunu iddia eden kişiye de Allah'ın sureti olmayı zaten kendinde ifsad etmişsin diyerek şahsını da hedef alarak sert bir dil kullanmaktadır.⁴⁸³ Ebu Kurra, Allah'ın suretini insanların en güzeli olan kralın kızının resmine benzetmektedir. Eğer bir kimse bu sureti alsa, uzuvlarına zarar verse, gözlerini silse, parmaklarını koparsa, rengini karartsa güzel olan bu suret en kötü surete dönüşür. Birisi onu alıp domuza da dönüştürebilir. Kralın kızını tanıyan birisine kralın kızı diye bu değiştirilmiş suret sunulsa kralın kızı değil der. Aynı şekilde insan da tabiatını bozarak şeytanın ya da hayvanın sureti de olabilir, Allah'ın sureti olarak da kalabilir. Ebu Kurra, itirazda

---

⁴⁷⁹ 1.Krallar, 6:29.

⁴⁸⁰ Meymer, s. 196-197.

⁴⁸¹ Meymer, s. 201.

⁴⁸² Buhârî, “İsti'zan”, 1, Müslim, “Bir” 115. Sözkonusu hadisin değerlendirilmesi için bkz. Şaban Çiftçi, “Allah Adem'i Kendi Suretinde Yaratmıştır Hadisinin Tahric ve Değerlendirilmesi”, **Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Mart 2014, Yıl: 1, Sayı: 1, s. 1-20. Bu ifade Tevrat'ta da yer almaktadır. Bkz. Yaratılış, 1:27.

⁴⁸³ Meymer, s. 202.

bulunan kişiyi yine hedef alarak “güzel huyları terk etmekle Allah’ın sureti olmaktan uzaklaştın, şeytana ve hayvana benzediğin için artık sana Allah’ın sureti diyemeyiz” diyerek ağır hakaret etmektedir.⁴⁸⁴

Ebu Kurra, Kitab-ı Mukaddes içerisinde de kuralların değişikliğe uğradığına dair örneklerle vererek suret yasağının zaman içerisinde temyiz gücünün olgunlaşmasına bağlı olarak kalkabileceğine kanıt oluşturmaktadır. Elimizde Ebu Kurra’nın iddia ettiği gibi yasağın sebebinin Yahudilerin temyiz gücünün zayıflığı olduğuna dair bir kanıt bulunmamaktadır. Ayrıca yasağın belli bir süreyi kapsadığına dair bir delilimiz de yoktur ve bu yasağın kalktığına dair kesin bir bilgi Kitab-ı Mukaddes’te yer almamaktadır. Yasağın kalkması gibi bir durum sözkonusu olsaydı bugün sinagoglarda resim ve heykel bulunabilirdi.

3.5.4. Akli Deliller

Ebu Kurra, kitabının son bölümünde ikonalara saygı göstermeyi haklı gösterecek akli birtakım izahlara gitmektedir. Ancak akli deliller Kitab-ı Mukaddes’ten getirilen delillere nazaran çok kısa ve iknâ edicilikten uzaktır. Akli deliller sistemli değil basit önermeler halindedir. Bu durum kitabın yazılış amacının daha ziyade dindar kimseleri ve ikona ibadetini reddeden diğer dînî grupları ikna etmek maksatlı Kitab-ı Mukaddes temelli bir delillendirme yapmak olduğunu fikrini akla getirmektedir.

Ebu Kurra, akli delillerle ispat etmeye çalıştığı bu fikirlerini Kitab-ı Mukaddes’ten illetler tespit etmeye kalkanlara karşı yazmıştır ve aklın öncülleriyle soyutlamalar yaparak ikonalara saygı meselesinin ispatını yapmayı hedeflemektedir.⁴⁸⁵

Ebu Kurra’nın kullandığı ilk argüman hammaddenin amacına göre değer kazanmasıdır. “Hammadde halinde olan şey yazıldığı, mühürlendiği dolayısıyla dönüştüğü şeye nispeten bir değer kazanır” fikrini temellendirir. Bu fikre verdiği ilk örnek çamurun kralın mührü ile mühürlendiğinde değer kazanması örneğidir. Çamur,

---

⁴⁸⁴ Meymer, s. 203.

⁴⁸⁵ Meymer, s. 205.

kitap veya resim olmadan önce insanların nazarında bir değere sahip değildir. Ancak bu çamur mühür halini aldığıında bin insanın ölümüne ferman çıkaran bir emre dönüşebilir. Ebu Kurra'ya göre kâğıt da bu şekildedir. Kralın elinde yazıya dönüştüğünde bir hüviyet kazanır. Aynı şekilde Cebrail'in getirdiği levhalar da taştır ancak Allah tarafından o levhalar üzerine bir şeyler yazıldığı için şeref kazanmıştır. Yine bu minvalde, üzerine Kitab-ı Mukaddes yazılmadan önce parşömenin de bir kıymeti yoktur. Kitab-ı Mukaddes yazıldıktan sonra değer kazanmıştır. Herkes bilir ki bir kişi gelip o kâğıdı yaksa o kişi Kitab-ı Mukaddes'i inkâr etmiş olur, küfre girmiş olur.⁴⁸⁶ Ebu Kurra'nın çamur, kâğıt ve taş örneğini vermekteki maksadı ikonaların da hammaddelerinin değil kullanılış amaçlarının önemli olduğuna dikkat çekmektir.

Ebu Kurra, “suretlere hakaret ya da suretleri yüceltmek temsil ettiği kişiye ulaşır” görüşünü temellendirir. Ebu Kurra, bu görüşünü izah ederken “bizim hakaretimiz ya da övgümüz İsa-Mesih'in suretini yapanlardır” diyen kimseleri kınayıp azarlamaktadır. Ebu Kurra, Urfa'da da suretlere secde etme şeklinde bir ibadet olduğundan bahsetmekte,⁴⁸⁷ görüşünü destekleyici mahiyette bir örnek de zikretmektedir. Bir kimsenin babası bir kilisenin kapısına İsa-Mesih'in suretini çizmiş olsa birisi de gelse o surete tükürse -babası ona suretlere secde etmemesini vasiyet etmiş olsa dahi- surete tüküren kişiye sinirlenir. Ebu Kurra, bu kimsenin bunu babasına hakaret gibi algıladığını, babasının yaptığı suretten babasına bir pay çıktığını ifade etmektedir. Tıpkı bu örnekteki gibi İsa-Mesih'in suretlerinden de ona secde eden kişiye huzur ve hayır ulaşmaktadır.⁴⁸⁸ Müellifin sembol üzerinden sembolize edilen şeye de bir pay olmasıyla alakalı verdiği başka bir örnek de yüz kızzartıcı bir resmin, resmedilen kişiye hakaret oluşudur. Bir kralın annesi bir def üzerine serseri bir adam ile birlikte olurken resmedilse, bu suret meşhur olsa, direkler üzerine asılsa kral bu resmi yapan kişiyi organlarını keserek cezalandırır. Resmi yapan kişi ben “annenize bir şey yapmadım sadece renklere ve defe yaptım” dese bu durum kralın öfkesini daha da arttırır.⁴⁸⁹ Ebu Kurra, bu sebeplerle İsa-Mesih'in meşhur suretlerine secde ettiklerini, onlara secdeden uzak durmanın İsa-Mesih'in saltanatından uzak kalmaya

---

⁴⁸⁶ Meymer, s. 206-207.

⁴⁸⁷ Ebu Kurra, burada Urfa'dan “Mübarek Urfa” şeklinde söz eder.

⁴⁸⁸ Meymer, s. 209.

⁴⁸⁹ Meymer, s. 211.

sebepe olacağını ifade etmektedir. Ebu Kurra'ya göre suretler hakkında saygısızca konuşmak, topraklarında yasaklamak, önem vermemek kibirdir.⁴⁹⁰ Ebu Kurra, ikonoklazmın etkilerinin görüldüğü bir dönemde yaşadığı halde bu durumdan hiç söz etmemesi ilgi çekicidir. İkonoklazmdan bahsetmemesi dönemin yöneticilerinin dikkatini üzerine çekmemek maksatlı olabilir. Sadece ufak bir ifadeyle "topraklarında yasaklamak kibirdir" diyerek bir gönderme yapmakta, bu ifadesiyle Bizans yöneticilerini kastetmektedir. Ebu Kurra'nın bu örneklerinin temelinde "suretlere gösterilen saygı suretlerin temsil ettiği şeye yöneliktir"⁴⁹¹ düşüncesi vardır.

Ebu Kurra, izzetini, şerefini gizleyip zilleti tercih eden bir kralın örneğini vermektedir. Bu kral dünyaya hikmetle hükmeden, erguvani giyinen, başında taç taşıyan, güzelliği ile diğer güzellikleri geride bırakan, insanların gücünden çekinerek ikramda bulunduğu bir kralken saltanatından vazgeçip basit elbiseler giyiyor. Bu davranışından dolayı insanların bir kısmı bu kralla alay ediyor, düşmanları onu dövüyor. Bir diğer kısmıysa onu sevmeye devam ediyor. Kral ise onları çağırmaya ve uyardırmaya devam ediyor.⁴⁹² Ebu Kurra bu temsilde vermek istediği mesajı izah etmekte ve Hristiyanlığa uyarlamaktadır. Temsilde bahsedilen kral İsa-Masih'tir. Ebu Kurra, bu örnek üzerinden kendilerini eleştiren, perişan bir biçimde tasvir edilmiş, haça gerilmiş İsa-Masih'e ilah dedikleri için kınayan kimseleri eleştirmekte, İsa-Masih'ten kurtarıcımız, ümidimiz, mutluluğumuz diye bahsetmektedir. İsa-Masih'in bu perişanlığıyla övünmekte ve İsa-Masih'in bu durumuyla dalga geçenin içlerinde zelil bir pozisyona düşeceğini ifade etmektedir.⁴⁹³

Ebu Kurra'ya göre kim İsa-Masih'e, özellikle haça saygı gösterirse ondan bir mkfatı hak etmektedir. Ebu Kurra'ya göre Hristiyanlar İsa-Masih suretlerine secde etmekle İsa'ya saygı göstermiş, İsa'dan bir bereket elde etmiş olmakta, büyük bir ödül olarak İsa onlara cevap vermektedir.⁴⁹⁴

---

⁴⁹⁰ Meymer, s. 211.

⁴⁹¹ Bu görüşün kaynağı 31.dipnotta verilmiştir.

⁴⁹² Meymer, s. 213-215.

⁴⁹³ Meymer, s. 215.

⁴⁹⁴ Meymer, s. 212.

Ebu Kurra, İsa-Mesih'e iyilikte bulunmayı Kitab-ı Mukaddes'te yer alan "Kim miskinlere verirse, Allah'a borç vermiş olur."⁴⁹⁵ ifadesiyle açıklamakta, Allah'a borç vermenin caiz olması gibi İsa-Mesih'e iyilik yapmanın da caiz olduğunu kabul etmektedir.⁴⁹⁶

Ebu Kurra, Berrâniyyûn'un çarşıta İsa suretlerini görmeksizin kendilerini ayıplamasını kendi Melkit Kiliselerine müdahale olarak adlandırmaktadır. Ona göre kilisede ikona ibadeti inananlara güç vermekte, onları inanç krizlerinden kurtarmaktadır. Ebu Kurra, kendi Kiliseleri İsa-Mesih'i daha çok tanıdığı için suretleri yaptıklarını, bu şekilde İsa'ya benzediklerini, İsa'nın nazarında konumlarının takdir edemeyecekleri kadar arttığını ifade etmektedir.⁴⁹⁷ Müellif, bu şekilde suretlerin konumunu yüceltmekte ve bunun üzerinden kendi Melkit Kilisesine bir pay çıkarmaktadır.

Ebu Kurra, "İsa-Mesih'i çizen, suretine secde eden, azizleri çizen, onlara hürmet eden, onların hikâyelerini bilen, dualarıyla azizlerden yardım isteyen kimselere "ne mutlu" diyerek o kimseleri yüceltmekte ibadeti terk edenlere de "yazıklar olsun" diyerek onların yanlış yolda olduklarını ifade etmektedir.⁴⁹⁸

Ebu Kurra, eserini dua ile bitirirken Enbayenne⁴⁹⁹ isimli birine ithaf etmekte, hatasıyla savabıyla bu eseri kabul etmesini⁵⁰⁰, kendisini de dualarında zikretmesini dilemektedir. Bununla birlikte aklını Ruhü'l- Kudüs ile koruması için Tanrı'ya dua etmekte, lahuti ve nasuti tabiatının bilgisini ilham etmesi için niyaz etmekte, suretlerin asıl olduğunu tekrar vurgulayıp nefsinin hakikate ayna kılması için Tanrı'ya dua etmekte, Azizlerin diyarına yani ahirete gittiğinde onlarla yüz yüze görüşmeyi Tanrı'dan dilemektedir. Baba ve Ruhü'l-Kudüs'ü tesbih edip âmin diyerek duasını ve

---

⁴⁹⁵ Süleyman'ın Özdeyişleri, 19/17

⁴⁹⁶ Meymer, s. 216.

⁴⁹⁷ Meymer, s. 216-217.

⁴⁹⁸ Meymer, s. 217-218.

⁴⁹⁹ Dick'e göre bu kişi Harun Reşid'in huzurunda tartışmalar yapmış Melkit Kilisesine mensup Urfa Piskopos'u Yuhanna'dır. Meymer, s. 39.

⁵⁰⁰ Ebu Kurra, eserden "kurban" diye bahsetmektedir. Bkz. Meymer, s. 218-219

eserini sonlandırmaktadır.⁵⁰¹ Ebu Kurra eserini bu şekilde dualarda bitirerek klasik metin üslubunu yansıtmaktadır.

---

⁵⁰¹ **Meymer**, s. 218-219. Not: Müstensih de Ebu Kurra'ya dua eder.

SONUÇ

İbadetlerde ve günlük hayatta geleneksel olarak kullanılan ikonalar, Ortodoks-Hıristiyan yaşantıyı anlamak adına büyük önem arz etmektedir. Ortodoks inançları ve dînî hayatı ikonalar etrafında şekillenmiştir. Bu sebeple de ikonaları anlamadan Ortodoks din yorumunu anlamak mümkün görünmemektedir. Ortodoks düşünceye göre ikona ile put kavramsal düzeyde farklı şeylerdir. Ortodoks dînî algı açısından ikona ibadeti putperestlik olarak algılanmamaktadır.

Tezimizde Theodore Ebu Kurra'nın ikona ibadetinin putperestlik olmadığını savunan görüşlerini inceledik. Mevcut kaynaklarda Ebu Kurra hakkındaki bilgiler sınırlı olmakla birlikte kendisi Harran piskoposluğu yapmış, Melkit Kilisesine mensup, Hıristiyanlık tarihinde Arapça eserler yazan ilk teolog olduğu belirtilmektedir. İkonaklast dönemde ikonaları açık bir biçimde savunması dikkate değerdir.

İncelemelerimizde elde ettiğimiz sonuca göre iki tane Ebu Kurra vardır ve kaynaklar bazen bu ikisini birbirinin yerine kullanmaktadır. İki Ebu Kurra'nın da Harran piskoposluğu yapmış olması yer yer bilgilerin karışmasına sebep olmaktadır. Bu iki piskopostan birisi Nesturi Kilisesine mensup olmakla birlikte diğeri eserini incelediğimiz Melkit Ebu Kurra'dır.

Ebu Kurra daha ziyade diğeri Hıristiyan gruplara karşı Melkit düşünceyi savunmak amacıyla eserler kaleme almıştır. Onun Arapça ve Yunanca kaleme aldığı eserler sayıca çok iken Süryanice telifâtı daha azdır. Kendisi Süryanice konuşmasına rağmen kitaplarının diğeri iki dilde olması eserlerini kaleme alma amacıyla ilgili olabilir. Ebu Kurra, eserlerini kendi dilinde konuşan mezhepdaşlarına değil teolojik hasımlarına hitaben yazmıştır denilebilir.

Ebu Kurra'nın metninde "ikona" kelimesi yerine "suver" kelimesinin kullanılıyor olması esere "Meymer fi İkrâmi'l-Eykûnât" isminin daha sonra başkaları tarafından verildiğini göstermektedir. Eserin önceki baskılarında başlıklar mevcut

değildir. Eserin Ignace Dick tarafından yapılan tahkikli neşrinde başlıklar yer aldığından başlıklandırmanın Dick tarafından yapıldığı sonucuna ulaştık.

Ebu Kurra, ikonaları savunurken, başka itirazlara mahal vermemek adına “*in kale*” (ان قال), formunda retorik sorular oluşturmakta ve bunlara cevap vermektedir. Ebu Kurra metnini Hıristiyan din büyüklerine dua ederek sonlandırmaktadır. Bu yönleriyle kitap, klasik Arapça metin üslubunu yansıtmaktadır. Müellif, Kitab-ı Mukaddes’ten delil getirdiği bahislerde yer yer temsil metodunu da kullanmıştır. Konuyu izah etmek maksadıyla örneklemelelere yer vermiştir. Ebu Kurra, bazı argümanları işlevsel bir biçimde eserin farklı yerlerinde mükerrer olarak kullanmıştır. Ebu Kurra’nın yer yer hasımlarının argümanlarını kendi lehine çevirerek kullanması onun kıvrak bir zekâya sahip olduğunu gösterir.

Ebu Kurra’nın eseri dört bölümden oluşmaktadır. Eserin en geniş hacimli bölümünün Kitab-ı Mukaddes kaynaklı deliller olması yazarın görüşlerinin büyük çoğunluğunu Kitab-ı Mukaddes’e dayandırdığını göstermektedir. Akli delillere bir bölüm açılmış olmasına rağmen burada çok fazla örneğe yer verilmemiştir. Bu kapsamda öne sürülen deliller de basit akıl yürütmelerinden ibarettir. Ancak akli delillerde kullanılan dilin diğer bölümlerdeki dile nazaran anlaşılması daha zordur. Ebu Kurra’nın felsefeye hâkim bir müellif olmasına rağmen felsefeyi kullanmamış olması ilgi çekicidir. Müellifin eserin başında Kilise Babalarının ikona hakkındaki görüşlerine yer verip buradan otorite alması ancak Kitab-ı Mukaddes’i yorumladığı bölümde Kilise Babalarının düşüncelerine hiç başvurmaması yine dikkati çeken hususlardandır.

İkonalara hürmet göstermeyi putperestlik gibi gören gruplardan bazıları bu düşüncelerini ikona ibadetine dair Kitab-ı Mukaddes’te delil bulunmamasına dayandırır. Ebu Kurra’ya göre bir şeyin dînî hayatta yer bulabilmesi için Kitab-ı Mukaddes’te yer alması gerekmez; kilise geleneğinde mevcut olması dinden kabul edilmesi için yeterlidir. Ebu Kurra, geleneği de delil kabul etmiştir. Ona göre İsa-Mesih’in ve azizlerin suretlerine secdeyi yasaklayan açık bir ifade Kitab-ı Mukaddes’te mevcut değildir. “Benden başka tanrım olmayacak. Kendine yukarıda gökyüzünde, aşağıda yeryüzünde ya da yer altındaki sulara yaşayan herhangi bir

canlıya benzer put yapmayacaksın. Putların önünde eğilmeyecek, onlara tapmayacaksın” ifadeleri putperestleri hedef almaktadır ve Hıristiyanlar ile ilgili değildir. Dolayısıyla bu durum İsa-Mesih’in suretlerine dair açık bir yasaklama değildir. Ebu Kurra’ya göre temsil yasağına dair ifadeler tapınma maksatlı suret yapma ile alakalıdır temsilin kendisi yasak değildir.

Ebu Kurra’ya göre temsil yapma yasağı tarihin bir dönemi ile sınırlıdır. Bu yasak, Yahudilerin temyiz gücünün zayıf olmasıyla alakalıdır. Bu sebeple teslis düşüncesi de İsrailoğulları zamanında başka tanrılara ibadet ediyor olmaları ve temyiz güçlerinin zayıf olması nedeniyle gizlenmiş, Hıristiyanlık döneminde yüksek sesle söylenir hale gelmiştir. Ebu Kurra’ya göre bir Hıristiyan için Ahd-i Kadim’in yasaklarına uymak caiz değildir. Dolayısıyla temsil yasağından dolayı ikona ibadetinden uzak durmak doğru değildir. Ancak elimizde Ebu Kurra’nın iddia ettiği gibi yasağın sebebinin Yahudilerin temyiz gücünün zayıflığı olduğuna dair bir kanıt bulunmamaktadır. Ayrıca yasağın belli bir süre ile sınırlı olduğu yönündeki Ebu Kurra’nın yorumunu destekleyen bir delil de yoktur. Temsil yapmaya izin verildiğine dair Ebu Kurra’nın verdiği diğer bir örnek Musa’nın *keruvlar* çizmesidir. Ancak Musa’nın sonraki dönemde anlaşılan şekliyle bir *keruv* çizdiğine dair bir bilgi yoktur. Ebu Kurra kendi dönemindeki *keruv* algısını Kitab-ı Mukaddes’te zikredilen Musa’nın çizdiği *keruv* ile eş tutarak anakronizme düşmektedir.

Ebu Kurra’ya göre secde, Kitab-ı Mukaddes’te çeşitli anlamlarda kullanılmış bir kavramdır. Bu ifadenin sadece ibadet olarak anlaşılması yetersizdir. Suretlere secdedeki maksat onlara ibadet değil, hürmet etmektir. Suretleri öpmek ve onlara dokunmak, babanın oğluna sevgi göstermesi gibi anlaşılmalıdır. Buradaki hürmet, sevgi temellidir ve putperestlik olarak değerlendirilmemelidir.

Ebu Kurra’ya göre Hıristiyanlık’ta vaftiz, evharistiya gibi insanın idrak seviyesini aşan birtakım sırlar vardır. Hıristiyanlıkta sakramentler bir sır olarak görülür ve izah edilmeye çalışılır. Ebu Kurra ikonalara ibadeti de bu tür bir sır olarak sunmaktadır. Ona göre Hıristiyanlığı kabul eden kişi, insan idrakini aşan sırların varlığını da önceden kabul etmiştir.

Ebu Kurra, Tanrı'dan başkasına secde etmenin caiz olduğunu göstermek üzere Kitab-ı Mukaddes'in Yaratılış bölümünde aktarılan İbrahim'in Sare'yi kurtarmak için Hititliler'in önünde secde etmesi ve Yakub'un ağabeyi Esav'ın önünde secde etmesi olaylarını zikretmektedir. Ona göre peygamberler nasıl Allah dışında bazı şeylere secde etmişlerse ikonalara da o şekilde secde etmek caizdir.

Ebu Kurra'ya göre Kitab-ı Mukaddes'te yer alan işaretler ve semboller aracılığıyla Rabbin gücünün ortaya çıkması, Yahudilerin imanlarının zayıf olduğuna işarettir. Onun düşüncesine göre Hıristiyanların bu tip olağanüstülüklerle ihtiyacı yoktur. Hıristiyanlara Ruhü'l-Kudüs'ün basireti verilmiştir. Ekmek ve şarabın İsa'nın bedeni ve kanına dönüşmesi Hıristiyan zihninin ulaştığı yakın seviyesini göstermektedir. Ona göre suretlere tazim, evharistiya gibi soyutlama gerektiren uygulamalar bunları kavrama kabiliyetine sahip olmayan Yahudilere değil, Ruhü'l-Kudüs'ün basiretine sahip olan Hıristiyanlara yöneliktir.

Ebu Kurra'nın iddialarının temelinde Basilius'a ait "suretlere gösterilen saygı suretlerin temsil ettiği şeye yöneliktir" düşüncesi vardır. Ona göre ikonalar, hakikatin kendisi değil yansımalarıdır ve sembolik anlam taşırlar. Madde kullanılış amacına göre değer kazanır. Tahtadan yapılmış bir ikona fiziksel açıdan bakıldığında önemsizdir, ancak temsil ettiği şey itibarıyla saygınlık kazanmaktadır. Üzerinde kutsal yazılar olan bir parşömene biri hakaret etse kâğıda değil temsil ettiği değerlere hakaret etmiş olur ve küfre girer. Bunun gibi ikonalar da temsil ettikleri şey açısından değer kazanmaktadır.

Ebu Kurra, görüşlerini ispat ederken hasımlarına karşı yer yer hakarete varan ifadeler de kullanmaktadır. Müellif hasımlarına "güzel huyları terk etmekle Allah'ın sureti olmaktan uzaklaştın, şeytana ve hayvana benzediğin için artık sana Allah'ın sureti diyemeyiz" gibi ağır hakaretler etmektedir. Ancak Ebu Kurra Müslümanlar hakkında ağır bir hakarete yer vermemektedir. Bunun sebebi eserini Arapça yazması ve Müslümanların da eseri okuma ihtimali olabilir. Özellikle Yahudiler hakkında çok ağır ifadeler kullandığı dikkat çekmektedir. Ebu Kurra'nın sık kullandığı hakaretler "nasipsizlik", "ahmaklık", "kalplerinde kara bulutlar olması", "kalplerinin katı olması", "hakikate açık olmamak" gibi ifadelerdir.

Ebu Kurra, genel olarak Eski Ahid'e referans vermiş, Yeni Ahid'e çok fazla başvuru yapmamıştır. Eski Ahid'e daha çok referans verilmesi suretler konusunun daha çok Eski Ahid'te yer almasının yanında eserin içindeki polemiğin daha ziyade Yahudiler ile yapılmış olmasıyla alakalı olabilir. Yeni Ahid'e başvuru yaptığı noktalar çoğunlukla Pavlus'un mektuplarıdır. Ebu Kurra, Pavlus'un mektuplarında yer alan düşünceleri geliştirmiş ve ikonalara uyarlamıştır.

Ebu Kurra'nın cevap verdiği gruplardan birisi de "Berrâniyyûn" diye isimlendirdiği zümredir. O, ikonalara tazim konusunda eleştirdiği gruplara topluca Berrâniyyûn ismini vermiştir. Yaptığımız araştırmalarda bu isimle anılan Hıristiyan bir grubu tespit edemedik. Ebu Kurra'nın eleştirdiği bu zümrenin, ikonalara tazimi hoş karşılamayan Nesturiler ve Yakubiler olduğunu söylemek mümkündür.

Ebu Kurra, ikonoklazm tartışmalarının siyasi boyutuna değinmemeyi tercih etmiş, genellikle siyasileri hedef almamıştır. Ancak sadece bir yerde "suretleri saltanatında yasaklamak kibirdir" diyerek Bizans yöneticilerine gönderme yapmıştır. Ebu Kurra'nın ikonoklazmdan bahsetmemesi siyasi anlamda kimseyi karşısına almak istememesi, sadece dînî kaygılar güderek bir eser ortaya koymak istemesi olarak yorumlanabilir.

Ebu Kurra, azizlere hürmet gösterme ve şefaet konusunu da özellikle ele almaktadır. Ona göre azizlerin kemikleri Ruhu'l- Kudüs ile iletişim için bir kanal olmaktadır. Bu yönüyle secdeye değerlidir. Ebu Kurra, azizlerin suretlerine secde etmeyenleri hayvanlar olarak nitelemektedir. Ebu Kurra'nın azizlerin şefaetini müstakil bir konu olarak ele alması ikonalara secde etmenin ahiretteki karşılığı konusunda muhataplarını ikna etmek için olabilir.

Ebu Kurra'nın Mutezile kelamı üzerindeki etkisi belirsizdir. İbrahim Coşkun Mutezile ile Ebu Kurra arasında bir etkileşimden bahsediyor olsa da Ebu Kurra'dan sonra Mutezile içerisinde bazı meselelerin İslam dünyasında tartışıldığına dair bilgiler iddianın ötesine geçmemektedir. Coşkun'un atıf verdiği kaynaklarda da Mutezile kelamının Yuhanna ed-Dımeşkî ve Theodore Ebu Kurra sonrasında geliştiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Bu tez kapsamında Theodore Ebu Kurra'nın "Meymer fi İkrâmi'l-Eykûnât" adlı eserinde ikonalara secdenin meşruiyetini öne süren argümanları incelenmiştir. Ebu Kurra'nın Hıristiyan entelektüel geleneğindeki yeri, zihinsel bağlantıları, Müslümanlar ile polemikleri, hocası Yuhanna ed-Dımeşkî ile arasındaki düşünsel etkileşim gibi konular araştırılmayı bekleyen konular olarak dikkat çekmektedir. Ebu Kurra'nın diğer eserlerini de inceleyip müellifin teolojisini bir bütün olarak ortaya koymak Dinler Tarihi açısından bir ihtiyaçtır.

KAYNAKÇA

- Aasgaard, Reidar: **The Childhood of Jesus**, Cambridge, James Clarke & Co, 2010.
- Abdülmelik v.d.: “Secede”, **Kamusü'l-Kitâbi'l-Mukaddes**, Kahire, Dârü's-Sekâfe, 1991, s. 409.
- Abel, Ulf: “Image of the Divine on the Theology of Icons”, **Five Essays on Icons**, Stockholm & Istanbul, Swedish Research Institute in Istanbul, 2005, p. 9-21.
- Akkaya, Tayfun: **Ortodoks İkonaları**, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2000.
- Akgündüz, Ahmet v.d.: **Üç Devirde Bir Mabet: Ayasofya**, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2005.
- Arandzen, Ioannes: **Theodori Abu Kurra de Cultu Imaginum Libellus e Codice Arabico Nunc Primum Editus, Latine Versus**, New York, 1897.
- Archimedes: **Rasail Ibn Qurra**, Haydarabad, 1947.
- Atiya, Aziz: **Doğu Hıristiyanlığı Tarihi**, Çev. Nurettin Hiçyılmaz, İstanbul, Doz Yayınları, 2005.
- Avcı, Casim: **İslam Bizans İlişkileri**, İstanbul, Klasik Yayınları, 2003.
- Avcı, Necati: **Harran ve Bilginleri**, Ankara, İlahiyat Yayınları, 2007.
- Awad, Najib: **Orthodoxy in Arabic Terms**, Berlin, De Gruyter, 2015.

- Aydın, Fuat: “Harran Piskoposu Theodore Ebu Kurra ve İslam Anlayışı”, **Harran Okulu Sempozyumu**, ed. Ali Bakkal, Şanlıurfa, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2006, c.II., s. 215-226.
- Aydın, Mehmet: **Hıristiyan Konsillerine Genel Bir Bakış**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1990.
- Barsavm, İğnatiüs Efremler: **Saçılmış İnciler**, Çev. Zeki Demir, İstanbul, İstanbul Süryani Ortodoks Metropolitliği, 2005.
- Basilios: “De Spiritu Sancto” **Nicene and Post-Nicene Fathers**, ed. Philip Schaff, no. 2, Vol. 8, Christian Classics Eternal Library, 2002, p. 137-249.
- Baş, Bilal: **Eusebius of Caesarea’s Imperial Theology and the Politics of the Iconoclastic Controversy**, United Kingdom, The Edwin Mellen Press, 2013.
- Başğömez, Şinasi: **İkonalar**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1989.
- Bayraktar, Mehmet: **İslam Felsefesine Giriş**, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1988.
- Bazin, Germain: **A History of Art**, New York, Bonanza Books, 1958.
- Belazuri: **Fütuhu’l Büldan**, Çev. Mustafa Fayda, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.
- Benz, Ernst: **The Eastern Orthodox Church**, New York, Anchor Books, 1963.
- Brown, Francis vd.: **Hebrew and English Lexicon of the Old Testament**, New York, Oxford University Press, 1907.

- Browning, Robert - Alexander Kazhdan: “Eusebios of Caesarea”, **The Oxford Dictionary of Byzantium**, Oxford, Oxford University Press, Vol. 2.
- Browning, Robert - Alexander Kazhdan: “Sabas, Great Lavra of”, **The Oxford Dictionary of Byzantium**, Oxford, Oxford University Press, Vol. 3.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail el-Buhârî: **el-Câmiu's-Sahîh**, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1992.
- Bulgurlu, V. Geelmuyden: “The Meaning of Icons in the Eastern Orthodox Religion”, **Five Essays on Icons**, Stockholm & Istanbul, Swedish Research Institute in İstanbul, 2005, pp. 23-39.
- Candea, Virgil: **Eykunat Melkiyye**, Beyrut, Le Museon, 1969.
- Codoner, Juan Signes: “Melkites and Icon Worship during the Iconoclastic Period”, **Dumbarton Oaks Papers**, no: 67, Dumbarton Oaks Research and Collection, Washington D.C., 2013, pp. 135-187.
- Cormack, Robin: **Icons**, The British Museum Press, 2007.
- Coşkun, İbrahim: “Harran Piskoposu Teodor Ebu Kurra'nın Mutezile Kelamına Etkisi”, **Harran Okulu Sempozyumu**, ed. Ali Bakkal, Şanlıurfa, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2006, c. 2, s. 343-354.
- Çelebi, İlyas: “Nazzam”, **DİA**, 2006, c. 32, s. 466-469.
- Çiftçi, Şaban: “Allah Adem'i Kendi Suretinde Yaratmıştır Hadisinin Tahric ve Değerlendirilmesi”, **Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2014, Yıl 1, Sayı 1, s. 1-20.

- Comby, Jean: **Delil ıla Kıraeti Tarihi'l-Kenise**, Çev. Eyüp Zekî Fransiskani, Beyrut, Dârü'l-Meşrik, 1994.
- Cowper, B. Harris: **The Apocryphal Gospels and Other Documents Relating to the History of Christ**, London, Williams and Norgate, 1867.
- Daley, Brian: **Gregory of Nazianzus**, New York, Routledge, 2006.
- Damascene, John: **John Damascene on Holy Images**, Çev. Mary Allies, London, Thomas Baker, 1898.
- Davidson, Gustav: **Melekler Sözlüğü**, Çev. İsmail Yerguz, İstanbul, Sel Yayıncılık, 2009.
- Demirci, Kürşat: **Bir Hıristiyan Mezhebi Olarak Ortodoksluğun Teolojisi**, İstanbul, Ayışığı Kitapları, 2005.
- Dolabani, Hanna: **Azizlerin Şefaati**, Çev. Gabriyel Akyüz, İstanbul, Resim Matbaacılık, 1999.
- Dvornik, Francis: **Konsiller Tarihi: İznik'ten II. Vatikan'a**, Çev. Mehmet Aydın, Ankara, Tarih Kurumu Basımevi, 1990.
- Ebu Kurra, Theodore: **Meymer fî İkrâmi'l-Eykûnât**, tah. Ignace Dick, Jounieh, Boulsieh, 1986.
- Ebu Kurra, Theodore: **Mücadeletu Ebi Kurra Maa'l-Mütekellimine'l-Müslimin fi Meclisi'l-Halifeti'l-Me'mun**, tah. Ignace Dick, Halep, 2007.
- Edwards, David: **Christianity**, London, Cassell, 1997.

- Elliott, J.K.: **The Apocryphal New Testament**, Oxford, Clarendon Press, 2005.
- Ertuğrul, Özkan: “İkona”, **Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi**, cilt 1, sayı 2, 1988, s. 53-62.
- Farmer, David: **The Oxford Dictionary of Saints**, New York, Oxford University Press, 2004.
- Fedou, Michel: “Monophysitism”, **Encyclopedia of Christian Theology**, ed. Jean Lacoste, Routledge, 2005, Vol. 2, p. 1060-1062.
- Feodorov, Ionana: “The Arabic Version of the Life of Saint Paraskevi the New by Macarius az-Zaïm al-Halabî”, in **Proceedings of the 20th Congress of the Union Européenne des Arabisants et Islamisants**, Budapest Studies in Arabic, Budapest, 2002, Part One, no. 24-25, pp. 69-80.
- Ferican, Fayiz: “Ebu Kurra”, **el-Mevsu‘atu’l-Arabiyye**, Dımeşk, 1998, c. 1, s. 133.
- French, Robert: **The Eastern Orthodox Church**, London, Hutchinson University Library, 1951.
- Forest, Jim: **Praying With Icons**, New York, Orbis Books, 2001.
- Gemuhluğlu, Zeynep: “Temsil-Taklit İlişkisi Açısından Tasvirin Teorik Zemini”, **FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, 2019, sayı 13, s. 285-312.
- Gleil, Reinhold vd.: **Johannes Damaskenos und Theodor Abu Qurra, Schriften zum Islam, Kommentierte griechisch-deutsche Textausgabe**, Altenberge, 1995.

- Gombrich, Ernst Hans: **The Story of Art**, London, The Phaidon Press, 1953.
- Graf, Georg: **Die Arabischen Schriften des Theodor Abu Qurra, Bischofs von Harrän**, Paderborn, Druck und Verlag von Ferdinand Schöningh, 1910.
- Griffith, Sidney: “Reflections on the biography of Theodore Abu Qurrah”, **Parole de l' Orient: revue semestrielle des études syriaques et arabes chrétiennes: recherches orientales: revue d'études et de recherches sur les églises de langue syriaque**, 1993, c. 18, p. 143-170.
- Griffith, Sidney: **Some Unpublished Arabic Sayings Atributed to Theodoros Abu Qurrah**, Le Museon, 92/1-2, 1979.
- Griffith, Sidney: **Treatise on the Veneration of the Holy Icons**, Belgium, 1997.
- Griffith, Sidney: “The View of Islam from the Monasteries of Palestine in the Early Abbasid Period: Theodore Abu Qurrah and The Summah Theologiae Arabica”, **Islam and Christian-Muslim Relations**, 7/1, 1996, pp. 9-28.
- Griffith, Sidney: “Theodore Abû Qurrah’s Arabic Tract on The Christian Practice of Veneration Images”, **Journal of American Oriental Society**, 105 1/1985, pp. 53-73.
- Guillaume, Alfred: “Theodore Abu Qurra as Apologist”, **Moslem World**, 15/1, New York, 1966, pp. 42-51.
- Gündüz, Şinasi: **Anadolu’da Paganizm: Antik Dönem’de Harran ve Urfa**, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2005.
- Gündüz, Şinasi: **Din ve İnanç Sözlüğü**, Ankara, Vadi Yayınları, 1998.

- Gündüz, Şinasi: **Hıristiyanlık**, İstanbul, İsam Yayınları, 2008.
- Gündüz, Şinasi: **Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı**, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2014.
- Hamevi, Yakut: “Harran”, **Mu'cemü'l-Büldan**, Beyrut, Dâru Sadır, t.y., c. 2., s. 235.
- Harmakaputra, Hans Abdiel: “Muslim-Christian Debates in The Early Abbasid Period The Cases of Timothy I and Theodore Abu Qurra”, **MIQOT**, Vol. 38, 2014, p. 435-445.
- Herrin, Judith: **Bizans**, Çev. Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010.
- Hoyland, Robert: **Seeing Islam as Others Saw It**, New Jersey, 2001.
- el-Huri, Kunstantin: **Meyamir Seudurus Ebi Kurra Uskuf Harran**, Beyrut, 1904.
- Işıltan, Fikret: **Urfa Bölgesi Tarihi**, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1960.
- İncidiş, Benhan: **Mardin Eski Kale (Kal-ıt Mara) Mor Cercis Kilisesi**, Antalya, 2015, 3. Baskı.
- Johnson: “Melchites”, **Dictionary of the Middle Ages**, ed. J. R. Strayer, New York, Charles Scribner's Sons, 1987, Vol. 8, s. 268.
- Janosik, Daniel J. & Riddell, Peter G.: **John of Damascus, First Apologist to the Muslims: The Trinity and Christian Apologetics in the Early Islamic Period**, Pickwick Publications, 2016.

- Kaçar, Turhan: “Erken Bizans Döneminde Süryani Monofizitliğin Doğuşu”, **Harran Okulu Sempozyumu**, ed. Ali Bakkal, Şanlıurfa, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2008, c. 1, s. 106-118.
- Kaçar, Turhan: **Geç Antikçağ’da Hıristiyanlık**, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2015.
- Kalıcıoğlu, Semra: “Ortodoksluk’ta İkon Teolojisi”, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, 2003.
- Kamal, Heshmat: **Kâmûsî’l Ceyb Li’l Mustahalâti’d Dîniyye**, 1999.
- Karabulut, Ali Rıza: “Harran Üniversitesinin Bilimsel Temelleri”, **Harranlı Bilim Adamları**, haz. Ahmet Hulusi Köker, Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Kayseri, 1995.
- Kthobo dteşihyotho dkadişe**, Mardin, Kırklar Kilisesi, 1916, Gabriel Akyüz Özel Kitaplığı, no: 259.
- Konutgan, Behnan vd.: **Kutsal Kitap Sözlüğü**, İstanbul, Kitabı Mukaddes Şirketi 2016.
- Köroğlu, Gülgün: “İkonoklazma Döneminden Bizans Resim Sanatı Örnekleri”, **Sanat ve İnanç Sempozyum Bildirileri**, Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, 2004, s. 27-41.
- Lamoreaux, John: “The Biograpy of Theodore Abu Qurrah Revisited”, **Dumbarton Oaks Papers**, no: 56, Dumbarton Oaks Research and Collection, Washington D.C., 2002.
- Lamoreaux, John: “Theodore Abu Qurra”, **Christian-Muslim Relations A Bibliographical History**, ed. David Thomas-Barbara Roggema v.d., Leiden, Brill, 2007, Vol. 1., pp. 439-491.

- Latourette, Kenneth Scott: **A History of Christianity**, New York, Harper Collins, 1975.
- Luther, Martin: **Martin Luther'in Kısa İlmihali**, Çev. Ari Salminen, İstanbul, GDK Yayınları, 2012.
- Maluf, Louis: "Akdemî'l Mahtutati'n Nasraniyyeti'l Arabiyye", **el-Meşrik**, 1903, s. 1011-1023.
- Mango, Cyril: **Bizans Yeni Roma İmparatorluğu**, Çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2008.
- McBrien, Richard: "Icon", **Encyclopedia of Catholicism**, New York, Harper Collins, 1995.
- McGrath, Alister: **Christian Theology**, Oxford, Blackwell Publishing, 1996.
- Mercangöz, Zeynep: "Ortaçağ Hıristiyan Tasvirlerinde Meryem'in Mavi Giysisi Üzerine", **Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar**, Ankara, 1993, s. 325-334.
- Meyendorff, John: "Byzantine Views of Islam", **Dumbarton Oaks Paper**, no. 18, Harvard University, 1964, p. 114-132.
- Meyers, Carol: "Cherubim", **The Anchor Yale Bible Dictionary**, New Haven, Yale University Press, 1992, Vol. 1, p. 899-900.
- Michael: **The Syriac Chronicle of Michael Rabo (The Great) A Universal History from the Creations**, Çev. Matti Moosa, ABD, Beth Antioch Press, 2014.
- Michel, Thomas: **Hıristiyan Tanrıbilimine Giriş**, İstanbul, Ohan Basımevi, 1992.

- Migne, Paul: **Patrologia Graeca (Patrologiae Curcus Completus Series Graeca)**, Altenberge, Kommentierte griechisch-deutsche Textausgabe, 1995, Vol. 94-97.
- Mihail, Süryani: **Süryani Patrik Mihailin Vakainamesi Birinci Kısım 622-1042**, Çev. Hrandt Andreasyan, İstanbul, 1944, s. 163.
- Miskin, Metta: **Hayâtü's-Salâti'l-Ursuzuksiyye**, Kahire, Dârü'l-Kadis Enba Mukar, 1986.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî: **el-Câmiu's-Sahîh**, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1992.
- Noble, Thomas v.d.: **The Cambridge History of Christianity**, Cambridge, Cambridge University, 2008.
- Norwich, J. Julius: **Bizans 1**, Çev. Hamide Koyukan, İstanbul, Kabalcı Yayınları, 2013.
- Norwich, J. Julius: **Bizans 2**, Çev. Selen Hırçın, İstanbul, Kabalcı Yayınları, 2013.
- Ostrogorsky: **History of the Byzantine State**, Çev. Joan Hussey, New Brunswick, Rutgers University Press, 1957.
- Ouspensky, Leonid & Lossky, Vladimir: **The Meaning of Icons**, translated by G.E.H. Palmer-E. Kadloubovsky, New York, St. Vladimir's Seminary Press, 1999.
- Ötüken, Yıldız: "İkona", **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi**, İstanbul, YEM Yayın, 1997, c. 2, s. 836-837.
- Pamphilius, Eusebius: **Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church: Second Series: Eusebius Church History, Life of Constantine the Great, and Oration in Praise of Constantine**, ed. Philip Schaff, Henry Wace,

Edinburgh, William B. Eerdmans Publishing, 1991, Vol. 1.

- Peters, Francis E.: **Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü**, Çev. Hakkı Hünler, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2004.
- Post, Ellywood: **Saints, Signs and Symbols**, Londra, SPCK Publishing, 2002.
- Rice, David: **Byzantine Icons**, London, Faber and Faber, 1959.
- Rüstüm, Sa'd: **el-Fırak ve'l-Mezâhibü'l-Mesîhiyye münzü Zuhûri'l-İslâm hatte'l-Yevm: Dirâse Tarîhiyye Dîniyye Siyâsiyye İctimâiyye**, Dımeşk, el-Evail, 2004.
- Samir, Halil Samir: "el-Cedîd fî Sireti Seûdûrûs Ebî Kurra ve Âsâruhu", **el-Meşrik**, Beyrut, Dâru'l-meşrik, 1999, c. 2, s. 417.
- Sarıkavak, Kazım: **Düşünce Tarihinde Urfa ve Harran**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- Schaff, Philip: **History of The Christian Church**, Grand Rapids, Christian Classics Ethereal Library, 2002, c. 2.
- Shahid, Irfan: **Byzantium and the Arabs in the Fifth Century**, Washington, DOP, 2006.
- Shahid, Irfan: **Byzantium and the Arabs in the Fourth Century**, Washington, DOP, 1984.
- Şekerci, Osman: **İslam'da Resim ve Heykel**, İstanbul, Nun Yayıncılık, 1996.

- Şenay, Bülent: “Ayrılmış Doğu Kiliseleri”, **Yaşayan Dünya Dinleri**, ed. Şinasi Gündüz, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007, s. 133-140.
- Sinanoğlu, Mustafa: “Melkaiyye”, **DİA**, c. 29, s. 84-85.
- Tanyeli, Uğur vd.: **Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2011.
- Tarakçı Muhammet: “Nestorius ve Kristolojisi”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c.19, sayı 1, 2010, s. 215-241.
- Taşpınar, İsmail: “Theodore Ebu Kurre”, **DİA**, c. 41, s. 83-84.
- Tokay, Elif: “Anadolulu Bir Kilise Babası: Nazianzuslu Gregory ve Kutsal Ruh’un Tanrısallığı Meselesi”, SÜSBE, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Tokay, Elif: “Continuity and Transformation: Theosis in the Arabic Translation of Gregory Nazianzen’s Oration on Baptism”, UK, Cardiff University, 2013.
- Tomar, Cengiz: “Sarasinler”, **DİA**, c. 36, s. 116-117.
- Trigg, Joseph: “Origen”, **Biographical Dictionary of Christian Theologians**, Londra, Greenwood Yayınları, 2000.
- Trigg, Joseph: **Origen**, New York, Routledge, 2002.
- Tritton, Arthur Stanley: **The Caliphs and Their Non-Muslim Subjects**, Oxford, Oxford University Press, 1930.

- Turani, Adnan: **Sanat Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1993.
- Yaşar, Hüseyin: “Kur’an Karşıtı Söylemin Oluşmasında Theodor Ebu Qurra Harrani’nin Etkisi”, **Harran Okulu Sempozyumu**, ed. Ali Bakkal, Şanlıurfa, Harran Üniversitesi, 2008, c. 2, s. 232.
- Yavuz, Yusuf Şevki: “Halku’l Kur’an”, **DİA**, c. 15, s. 371-375.
- Yesui, Subhi Hamvi: “Yuhanna ed-Dımeşkî”, **Mu'cemü'l-İmani'l-Mesihî**, Beyrut, Dârü'l-Meşrik, 1994, s. 554-555.
- Yılmaz, Nilay: **Ayasofya Müzesindeki İkonalar Kataloğu**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993.
- Young, Frances: **From Nicaea to Chalcedon, A Guide to the Literature and its Background**, Londra, Baker Academic, 1996.
- Yurdagür, Metin: “Ebü’l Hüzeyl el-Allaf”, **DİA**, c. 10, s. 330-332.
- Yurdaydın, Hüseyin Gazi: “İslam Resminin Menşeleri ve Başlangıçları”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 3-4, 1954., s. 32-55.
- Vasiliev, Alexander: **History of the Byzantine Empire**, Madison, The University of Wisconsin Press, 1964.
- Vasiliev, Alexander: “The Life of St. Theodore of Edessa”, **Byzantion**, Vol. 16, 1942-43, p. 165-225.
- Voorhis, John: “The Discussion of a Christian and a Saracen by John Damascus”, **The Moslem World**, 1966, Vol. 25, p. 266-273.

Watkins, Basil: **The Book of Saints**, London, Bloomsbury Press, 2015.

Weitzmann, Kurt: **The Icon**, New York, George Brazziller, 1978.

Whittemore, Thomas: **The Mosaics of Haghia Sophia at Istanbul: Third Preliminary Report**, Boston, Oxford University Press for The Byzantine Institute, 1942.

EKLER

EK 1:

MEYMER Fİ İKRAMİ'L-EYKUNAT ADLI ESERİN BAŞLIKLARI

1.Başlık Eserin Telifi

1.Bölüm: Hıristiyan Olmayan Kimselerin İtirazları: Mesih Olmayan Kişilerin İtirazları Üzerinde Durmaya Gerek Yoktur

1.Konu Hıristiyanlık Kainatın İdrakini Aşmaktadır

2.Başlık: Eğer Hıristiyan Olmayan Kimselerin İtirazlarını Ciddiye Alacak Olsaydık Hıristiyanlıktaki Birçok Sırrı da Reddetmemiz Gerekirdi

3.Başlık: Hıristiyanlık Alemin Hikmetini Aşar

2.Konu: Diğer Dinlerde de Aynı Şekilde Bazı Gariplikler ve Sırlar Mevcuttur

4.Başlık: Ahd-i Kadimde de Benzer Şeyler Varken Neden Yahudiler Hıristiyanlığa Ait Sırları Reddediyorlar?

5.Başlık: Ehl-i Kitaptan Hıristiyan Olmayan Kişilerin Allah'ı Garip Vasıflarla Vasıflandırması

5.1. Ahd-i Kadim'de Mesih hakkında söylenildiği takdirde kabul etmesi zor sıfatlar bulunuyor

5.2. Müslümanların Mesih hakkında bir şeyler söylemeden evvel kendilerindeki tecsimi andıran ifadelerle bakmaları gerekmektedir

5.3. Kitabın Hıristiyanca Ruhani Te'vili

5.4. Yahudilerin ve başkalarının eleştirilerinin etkisinde kalan Hıristiyanlara şaşıyoruz

6. Başlık:

3.Konu: Mesih Öğreti Kuvvetli Deliller Üzerine Sabittir

6.1. Mesih İmana Çağrı

6.2. Ebu Kurra Mesihî öğretinin delillerini başka eserlerinde de ortaya koyuyor⁵⁰²

6.3. Mesihî öğretiyi toptan bir biçimde (bi nev'il icmal ifadesi geçiyor) kabul eden kişinin bazı hakikatlerden uzak kalması düşünülemez

2.Bölüm: Kilise Geleneğine Dayanan Deliller

7.Başlık

7.1.Temhid: Kitab-ı Mukaddes tek başına Hıristiyanlık için asıl kaynak değildir

7.2.Önermenin sunulması

7.3. İtiraz: Kitab-ı Mukaddeste buna dair bir delil bulamazken "suretlere secde Resuller döneminde doğmuştur" nasıl deriz?

7.4. Red: Bize miras olarak gelenlerin kahir ekseriyeti kitapta yer almıyor

Örnek olarak haça secde ve İsa'nın kanının ve etinin dönüşümü veriliyor.

7.5. Diğer kiliselerde de suretlere tazimin var olması bunun bir kaynaktan geliştiğini gösterir

8. Başlık: Kilise babalarının suretlere tazim hakkındaki şahitlikleri

8.1.önermenin sunulması

Kilise babaları secdenin önemini vurguluyorlar. Kilise babalarının mertebesini kabul eden birinin bu ilkeyi de kabul etmesi gerekir.

8.2. Aziz İgnasius'un Antonios'a verdiği cevap

8.3. Rahiplerin Tarihinden Rahibin Kıssası

8.4. Evsabyus'un Şahitliği: Banyas'taki Mesih Heykelleri

8.5. Gregorius el-Lahuti'nin Şahitliği

8.6. Kilise babalarının öğretilerinin önemi

3.Bölüm: Kitabi Deliller

A. Suretlere Tazim Hakkındaki Kitabi Delilleri Çürütmek

A.9. Başlık: Allah Kendisinden Başkasına Secdeyi Yasaklamamıştır. Secdenin Farklı Anlamları da Vardır

Unvan diye bir başlık açıp Berrâniyyûn'a ait olan secdenin sadece tek manayla alınmasına itiraz ediyor.

Mukaddime başlığı altında konuya giriş yapıyor.

A.9.1. Suretlere Secde Hususunda Kitabi İtiraz

A.9.2. Yahudilerin Ahd-i Kadim'e İsnadlarına Reddiye

9.2.1. Allah dostlarının başka şeylere secde ettiklerine dair örnekler

A.9.2.2. Allah, kendisi İsa Mesih'in dedeleri üzerinden İsa-Mesih'e secdeyi haber verir.

A.9.2.3. Secdenin ve secde yasağının Kitab-ı Mukaddesteki anlamı

A.9.3. Kendi kitaplarındaki benzerlikler sebebiyle Müslümanlara itirazlar

A.10.Başlık: Allah Suretler ve Putlar Mutlak Bir Biçimde Yasaklamış Değildir

A.10.1. Allah kendisi Hz. Musa'ya dağda gördüğünün benzerini yapmasını istemiş

A.10.2. Allah kendisi, Musa'dan yüzü ve organları olan bir şey yapmasını istiyor

A.10.3. Canlı şeylerin temsillerinin yapılmasına Ahd-i Kadim'den başka örnekler

A.10.4. Ağaç resmi çizdikleri halde niçin canlı şeyleri çizmeyi inkâr ediyorlar?

B. Suretlere Secde Etmeyi Haklı Çıkarma

B.10.Başlık Secde, İkrâm ve Hürmet Cihetindedir

B.10.1. Suretlere secde nasıl caiz olur?

B.10.2. Cevap: Suretlere secde ibadet maksadıyla değil hürmet maksadıyladır. Hürmet de levhalara değil temsil ettiği şeydir

B.10.3. Ahd-i Kadim'den din adamlarının belirli konumlara secde ettiklerine dair örnekler, eğer Allah her yerdeyse suretlere secde etmekte bir sakınca yoktur

B.10.4. Secde esnasında suretlere dokunmanın bir sakıncası yoktur çünkü buradaki hürmet dokunulan şeye değil hürmet edilen şeyedir

B.10.5. Ona görünen Allah'ın teşbihine secde eden Hezekiel'in örneği. Bu görünme cevherinin görünmesi değil benzerinin görünmesidir

B.10.6. Davud'un ve diğerlerinin ahid sandığına hürmet göstermesi

B.10.7. Özet olarak Hıristiyanlara düşen hürmetten kastın İsa-Masih ve Azizlere hürmet olduğunu inkâr etmemektir

B.11.Başlık: Şu itiraza cevap: Kutsal Suretler o süreçte ortaya çıkan şekillerle bağlantılı değildir

B.11.1. İtiraz metni

B.11.2. Ahd-i Kadim'den suret ve sembol örnekleri- Tabiatı icabı bu süreçle bağlantılı olmayan başka şeylere de saygı duyuyorlardı- ahid sandığı gibi

B.11.3. Harun'un giysisinde yer alan Beni İsrail'den isimler

B.11.4. Ve bu şekilde suretler bize İsa-Masih'i ve azizleri hatırlatıyor

B.11.5. Suretler, isimler ve yazıdaki delalet işaret edilen şeydeki delaletten daha ciddidir⁵⁰³

Biri bize esma suret gibi değildir dese diye başlıyor daha sonra ona cevap veriyor.

B.11.6. Yazılı ise hürmet veya yergi nasıl ki o şahsa dönüyorsa, suretleri yerme ya da hürmet de bu şekildedir

B.11.7. Özet olarak Hıristiyanların suretlere secde etmesi Azizelerin kendilerine hürmettir

B.13.Başlık: Önceki Fasıldakileri İzah

B.13.1. Peygamberlerden suretin yazıya denk olduğuna dair örnekler

B.13.1.1. İşıya Peygamberden Örnek

B.13.1.2. Hezekiel Peygamberden Örnek

B.14. Başlık: Azizlerin Aracılığı ve Şefaati

Her başlık altında önce o başlık izah ediliyor.

B.14.1. Azizlerin şefaatinin hakikati ve bağlamı

B.14.2. Ahd-i Kadim'den şefaate ve Allah dostlarının aracı olmasına örnek: İbrahim, İlyâ ve Musa

B.14.3. Ahd-i Kadimden kutsal kişilerin öldükten sonra da şefaate edebildiğine deliller

B.14.4. Özet: Azizlere hürmet göstermenin faydaları

B.14.5. Elinde mülkü olan kralın örneği

B.15. Başlık: Cebrail İkonu Mesih'in Bedenlenmiş Hali Olduğu İçin Takdire Şayandır
Öncelikle başlık diye başlık açılıp konu izah ediliyor

B.15.1. Cebrail ikonası Mesih'i nasıl sembolize eder?

B.15.2. Kitaptan ispat: Musa'nın başına gelen olayda dağda gördüğü suret konuya en güzel örnektir. Bu sebeple saygı duyulmalıdır

B.15.3. Davud'un 'el ayası üzerine kalk, sen ve sandık kutsalsınız'' sözü / İsa-Mesih ve annesiyle konuşuyor

B.15.4. Cansız varlıkların ruhani varlıkları sembolize ettiğine dair Kitab-ı Mukaddes'ten örnekler

B.15.5. Özet

B.16. Başlık: Mucizeler Azizler sayesinde Allah'ın İşine ve Zuhur Etmesine Delalettir

B.16.1. Ahd-i Kadim'deki sembollerle Rabbin gücünün ortaya çıkması Yahudilerin imanının zayıflığına işarettir

B.16.2. Hıristiyanların bu tip olağanüstülüklerle ihtiyacı yok çünkü Mesih kurban inancında gizli

B.16.3. Bazı mucizeler Berrâniyyûn'u ortaya koymak ve bazı kimselerin imanını katılaştırmak içindir

B.16.4. Aziz Theodore ikonasının mucizesi ve Mor Antonios'un ihtida etmesi

B.16.5. Taberiyye mucizesi ve Deyru'l Hananyan'ın aslı

B.16.6. İman ve suretler arasındaki eşitlik ve Resuleyn Polis ve Yuhanna'nın bu konudaki şahitliği

B.17. Başlık: Yahudi Bir Şahısa Reddiye

B.17.1. Davud'un "Mevtı'il Kademeyh'e secde edin" sözü Yahudileri harflere tutunmaya ve toprağa secdeye zorluyor

B.17.2. Yahudiler Kudüs'teki kayaya neden tazimde bulunuyor?

C. Ahd-i Kadimdeki Allah'ın Temsillerini Yapma Yasağının Tefsiri

C.18. Başlık: Yasak Bir Vakte Mahsustur ve Sebebi de Yahudilerin Temyiz Gücünün Zayıf Olmasıyla İlgilidir

C.18.1. Yasak, Yahudilerin temyizinin zayıf olmasıyla ilgilidir, tekrar putlara ibadete dönmelerini diyer

C.18.2. Bu yasak tedbir amaçlıdır, belli bir vakte mahsustur, bu sebeple daha sonra İsevilere izin vermiştir

C.18.3. Bir vakte mahsus bir tedbir olduğuna dair Ahd-i Kadim'den örnek: Yeme içme ve "musammati'l denise" yasağı

C.18.4. Başka bir örnek: Oğlundan ve Ruhı'l-Kudüs'ten bahsetmekten sakınması Yahudilerin çok tanrılı olması sebebiyledir

C.18.5. Hıristiyanların endişesi Yahudiler için endişe olmamış: Yahudilerin bakırdan canlı bir şeye tapması

C.18.6. Belli bir süreye mahsus tedbirlere Ahd-i Kadim'den başka bir örnek de boşanma iznidir

C. 19. Başlık: Ahd-i Kadim'in Teşrii Eksiktir. Allah İsrailoğulları'na Dilediği Şeyi Değil Onların Güç Yetirebilecekleri Şeyleri Emretmiştir

C.19.1. Allah'ın Hezekiel Peygamber için ona gayrı hasen olanı emrettik sözü

C.19.2. Bir kralın oğluna top oynamasını emretmesi mutlaklık içermez

C.19.3. O halde Hıristiyan biri için Ahd-i Kadim'in yasaklarına uymak caiz değildir

C.19.4. Yahudilerin ‘‘hükümlerdeki gelişme Ahd-i Kadim çerçevesindedir’’ görüşüne reddiye

C.19.5. Hükümlerdeki değişimin sebebi düzenleme amaçlıdır

C.20. Başlık: Allah’ın Açık Emrinden Uzak Durmak Caiz Değildir İtirazına Reddiye

C.20.1. Peygamberler bazen açıkça emredilmeyen şeylere muhalefet ettiler, tahrif ettiler çünkü kastedilen şeyi anlamışlardı

C.20.1.1. İnsanlara secde etme

C.20.1.2. Davud ve Süleyman’ın suret ve teşbih yapması

C.20.1.3. Davud’un sunulan ekmeği yemesi

C.20.1.4. Makabillerle şabat günü savaşmanın caiz olması

C.20.1.5. Nebilerin şabat öğretisini, o esnadaki orucu feshetmesi

C.20.1.6. İlyâ Peygamberin kurbanı Yerusâlim dışında kesmesi

C.20.1.7. Hülâsa-Özet

C.21. Başlık: Başka Bir İtiraz: Tasvirlere Secde Ediyorsunuz da Neden İnsana Secde Etmiyorsunuz Oysa İnsan da Allah’ın Sureti

C.21.1. Red: İnsan günahkar hatalı bir surettir (müşevvehetün kelimesi geçiyor)

C.21.2. Azizlere saygı gösteriliyor, çünkü Allah’a benzemek suretiyle yenileniyorlar, yeni bir insan elbisesi giyiyorlar

C.21.3. Azizlerin röliklerinin, özellikle Yeşu peygamberin Selakayn şehrindeki röliklerinin mucizesi

4.BÖLÜM: AKLİ DELİLLER

22. Başlık: Ham Madde Halinde Olan Şey Yazıldığı Ya Da Mühürlendiği Şey Sebebiyle Özel Kıymet Alır

22.1. Dördüncü Cüze Mukaddime

22.1. Kralın mührüne dönüşen çamur örneği

22.2. Kralın elinde yazıya dönüştüğünde ya da maddesinin üzerine kalamullah yazıldığında da kâğıt bu şekildedir

23.Başlık: Suretlere hakaret ya da suretleri yüceltmek temsil ettiği kişiye ulaşır

23.1. Urfa'daki Mesih Sureti

23.2. Kim Baba'nın suretine hakaret ederse babaya hakaret etmiş olur

23.3. Yüz kızartıcı durumda resmedilmiş yüz kızartıcı bir resim temsil ettiği kişiye hakarettir

24.Başlık: Kim İsa-Mesih'e Özellikle de "Haç" a Hürmet Gösterirse Ondan Bir Ödülü Hak Eder

24.1. Önerme

24.2. Şerefini gizleyip zelilliği tercih eden kral örneği

Burada Hz. İsa'nın öyküsünü temsil eden bir hayat öyküsünden bahsediliyor.

24.3. Bu meselin İsa-Mesih'in haçı sebebiyle övünen Hıristiyanlara uyarlanması

24.4. Biz İsa-Mesih'e nasıl iyilikte bulunabiliriz?

24.5. İsa'nın çarpmıha gerilmesi tasvirimiz kendisiyle ilintili birçok şeyi izah eder

24.6. Bölümün özeti

24.7. Yazının Hatimesi

24.8. "B" Nasihinin Hatimesi

24.9." S" Nasihinin Hatimesi

EK 2:

THEODORE EBU KURRA’NIN ESERLERİ

1. Arapça Yazdığı Eserler

1.1. Bir grubun görüşlerini reddetmek maksatlı eserleri

1.1.1. Bedenlenme ve hulul anlayışını reddedene karşı yazı

1.1.2. Sekiz soru ve cevap ile Berrâniyyûn’u kınama

1.1.3. Hıristiyanlar Mesih ilahtır dediklerinde zayıf bir ilaha inanıyorlar, çünkü o tokatlanmış, dövülmüş, çarmıha gerilmiş, ölmüş ve kalkmıştır diyen kişiye reddiye

a.4. Allah’ın kelimesi⁵⁰⁴ mahluktur diyen kişiye reddiye

a.5. Kadıköy konsiline dayanan Ortodoksluğun soruşturulması ve bu grup hariç diğer grupların lağvedilmesi

a.6. Nübüvvet, İsa’nın gelişi, bedenlenmesi, çarmıhta çilesi, dirilmesi, göğe yükselmesi konusunda alametler

a.7. Yahudiler’in Mesih’i inkâr etmelerini nefyetme⁵⁰⁵

1.2. Teolojik hüviyetteki eserleri

1.2.1. Yaraticının varlığı ve gerçek din

b.2. Ebu Kurra’nın iman ilkeleri

b.3. Suretlere secde

b.4. İnsanın hürriyeti

b.5. İncil üzerine tahkik

b.6. Allah katında hak dinin Hıristiyanlık olması

b.7. Allah’ı tanımanın ve ezeli oğlunu anlamının yolu

b.8. Mesihin kendi seçimi üzerine ölmesi

---

⁵⁰⁴ Burada kelime diye kastedilen Allah’ın kelamı değil, İsa’dır.

⁵⁰⁵ Samir, “el-Cedîd”, s.428-432.

b.9.Mesih'in ölümü

b.10.İsa-Mesih'in çilesine iman eden kimseye bağışlanma vardır başkasına bağışlanma yoktur

b.11.Allah'ın oğlu vardır ve cevheri itibariyle adildir

1.3. Genel içeriğe sahip eserleri

1.3.1.Süryani iken sonradan Melkit olan Davud isimli arkadaşına ittihad konusunda yazdığı mektup

c.2.Musa şeriatı, Mesihî haber veren peygamberler ve tertemiz İncil hakkında bir soruşturma

c.3.Teslise iman, Allah'ın tekliği, tertemiz günahsız Meryem vasıtasıyla Allah'ın logosta tecsim etmesi hakkındaki görüşleri toplayan eser

c.4.Peygamberlerin peygamberliklerini pekiştirme, Mesih'in bedenlenmesini, çarmıha gerilmesini, gömülmesini, dirilmesini, göğe yükselmesini soruşturma konularını toplayan bir eser

c.5.Oruç konusunda risaleler

c.6. Halife Memun'a övgü

2. Grekçe Yazdığı Eserler

2.1. Tartışmaları

2.1.1.Nesturiler ile yaptığı tartışmalar

a.1.1.Çarmıhta ölen ilah mıydı yoksa insan mıydı?

a.1.2.İsa Allah'ın oğlu muydu yoksa Meryem'in oğlu muydu?

a.1.3.Meryem'in tanrı anası olması üzerine Kitap'tan delil ile tartışması

a.1.4.İsa'nın tabiatı üzerine tartışması

a.1.5.İsa'nın doğduğunda hangi tabiata sahip olduğu üzerine tartışma

a.1.6.Tanrı anasının ölümü üzerine tartışma

2.1.2. Diğer din mensuplarıyla yaptığı tartışmalar

2.1.2.1. Yahudi biriyle Tevrat'ta Azizlerin suretlerinden ve Mesih'ten bahsedilmemesini delil getirmesi üzerine tartışması

a.2.2. Putperest bir kişiyle "Allah her yerdedir" düşüncesi üzerine tartışması

a.2.3. Yakubi biriyle İsa'nın iki tabiatı birlikte taşıdığı üzerine tartışmasıdır

a.2.4. Hayrın ve şerrin yaratılması konusunda Araplardan maniheist biriyle tartışması

a.2.5. Teologları kınayan bir Arap ile tartışması

a.2.6. Cehennem ebediyeti ile ilgili "Hangi adaletle 10 yıllarca hata yapmış biri için sonsuz bir azaba hükmedebiliriz? Azabın müddetinin günahın müddetiyle eşit olması lazım diyen" Origenes taraftarı biriyle tartışması

2.1.3. Muhatapı belli olmayan tartışmaları

a.3.1. Tanrının varlığı hakkında akli delil getiren bir adamla olan tartışması

a.3.2. İsa'nın doğumu ve ölümü üzerine bir tartışma

a.3.3. Yuhanna ed-Dımeşkî'nin Musa'nın daveti ve İncil ile ilgili düşüncesi üzerine tartışması

a.3.4. Çocukları ve toplumun alt kesimindeki kimselere vaaz ve onları irşad üzerine tartışması

a.3.5. Ekmeğin İsa'nın bedeni olması ve kurban öğretisi üzerine tartışma

a.3.6. İsa'nın hem ilah aynı zamanda da gerçek bir ilah olduğu üzerine tartışma

a.3.7. Tek evlilik üzerine tartışma

a.3.8. Aratiki biriyle Allah ve İlah'ın manası üzerine, bunların ikisinin ayrı şeyler ifade ettiği üzerine tartışma

a.3.9. Bir adamın Vaftizci Yahya hakkındaki takdis edilen mi takdis eden mi daha büyüktür sorusu üzerine tartışması

a.3.10. Kelamullah'ın mahluk olup olmadığı üzerine tartışma

a.3.11. Ölüm üzerine bir tartışma, ölümü nasıl öldürürüz?

a.3.12.Mümin olmayan biriyle göklerin krallığı üzerine tartışması

2.2. Theodore Ebu Kurra'nın sorulan soru üzerine yazdığı yazılar

2.2.1.Baba-Oğul- Ruhu'l-Kudüs hakkında eleştirel bir soru soran bir bedeviye cevabı

b.2.Yahudiler İsa'yı kendi seçimleriyle mi yoksa ikrahen mi çarmıha gerdiler sorusuna cevabı

b.3.Zaman konusunda soru-cevap

b.4.Ahd-i kadimdeki temiz olan ve olmayan şeyleri soran adama cevabı

2.3. Theodore Ebu Kurra'nın teolojiye has eserleri

2.3.1.İsa'nın tabiatı konusu tartıştığı bir yazısı

c.2.Kutsal üçlemeyle ortak olan ilahi isimler hakkındaki özetin açıklanması

c.3.Asli günahı tartıştığı bir yazısı

c.4.Masih'in şeytanla çatışmasını anlattığı yazısı

c.5.Tanrı'nın oğlu cevherde kendisine denktir, başlangıcı ve sonu yoktur üzerine bir araştırma

c.6.İlahi kelimeler ve Esmau'l Husna üzerine makale

c.7.Mesih'in birleşmesi ve bedenlenmesi üzerine İsa'nın ilahi tabiatıyla beşerî tabiatının tek kelimedede birleşmesi hususu

c.8. Adem bir nimet olarak üzüntüyü kabullenmişti, ölümü doğal karşılıyordu. Ölümden ve ağırlardan korunmuştu ancak Allah'a karşı gelmesi üzerine bunlar elinden alındı adlı eseri

EK. 3

İKONA GÖRSELLERİ

2.1. İkonastasis örneği Sveti Stefan Bulgar Kilisesi (16 Mart 2018)

2.2. Gümüş kaplı Meryem ikonası Fener Rum Patrikhanesi (16 Mart 2018)

2.3. İkonalar ve rölikler (19 Temmuz 2016)

Virtualni Vodic Stari Grad The Old Ortodox Church- Sarajevo

2.4. Hekim Azizler Kosmas ve Damianos İkonası (Erişim tarihi: 24.01.2019)

<https://www.johnsanidopoulos.com/2010/11/2-miracles-of-holy-unmercenaries-kosmas.html>

2.5.Pantokrator İsa İkonası (Erişim tarihi: 24.01.2019)

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Icon_with_Christ_enthroned._Painted_by_Emanuel_Tzanes._1664._\(8384475988\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Icon_with_Christ_enthroned._Painted_by_Emanuel_Tzanes._1664._(8384475988).jpg)

2.6. Çocuk İsa İkonası (Erişim tarihi: 24.01.2019)

<https://www.the-saleroom.com/en-gb/auction-catalogues/chelsea-auction/catalogue-id-srchel10001/lot-c166047f-2f3d-4025-b4df-a44901455c8d>

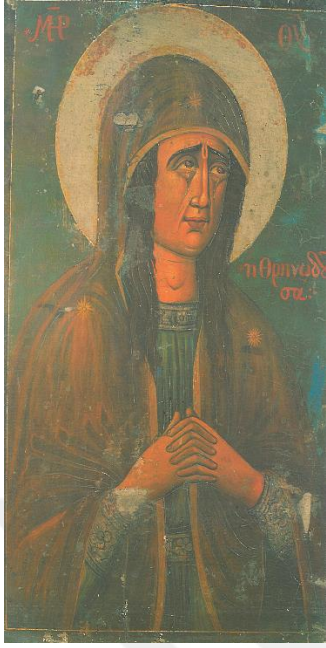

2.7. Hodigitria İkonası, (Şinasi Başeğmez, İkonalar, Yapı Kredi Yayınları, 1989, s.27.)

2.8. Tıçvin Meryemi İkonası (Erişim tarihi: 24.01.2019)

https://www.britishmuseum.org/research/publications/online_research_catalogues/russian_icons/catalogue_of_russian_icons.aspx

2.9. Ağlayan Meryem, (Nilay Yılmaz, Ayasofya Müzesindeki İkonalar Kataloğu, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993, c.1., s.16.)

2.10. Canavarı Öldüren Aziz Georgias (23 Şubat 2018)

Mardin- Mor Cercis Kilisesi

2.11. Aziz Stefanos, (Nilay Yılmaz, Ayasofya Müzesindeki İkonalar Kataloğu, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993, c.1., s.217.)

2.12. Aziz Paraskevi İkonası, (Nilay Yılmaz, Ayasofya Müzesindeki İkonalar Kataloğu, Kùltür Bakanlığı Yayınları, 1993, c. 1, s.197.)

2.13.Başmelek Mikail İkonası (Erişim tarihi: 26.01.2019)

<https://tr.pinterest.com/pin/1477812358679856/>

2.14.Teslis İkonası (Erişim tarihi: 26.01.2019)

<https://stevethings.wordpress.com/2012/06/17/day-28-moscow/>

2.15.Doğum İkonası (Erişim tarihi: 26.01.2019)

<https://vitajesu.wordpress.com/2009/11/05/9/>

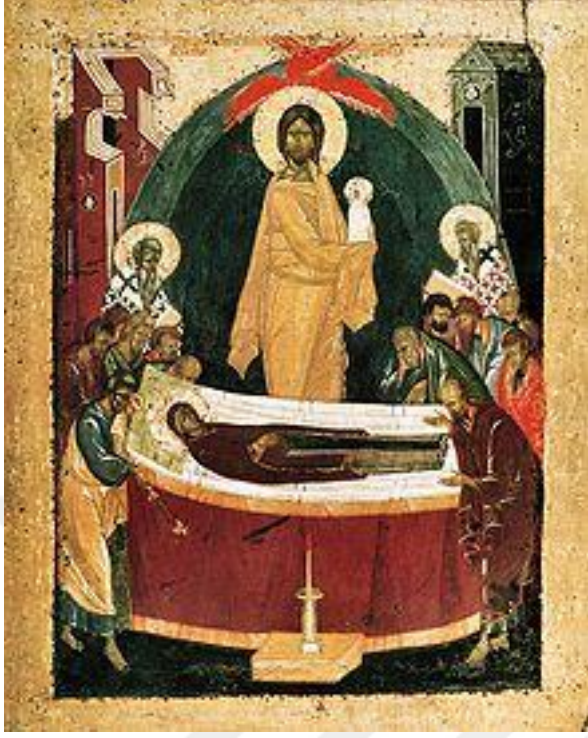
2.16.Çarmıhta İsa İkonası

<https://tr.pinterest.com/pin/450782243929645567/> (erişim tarihi: 26.01.2019)

2.17.Meryem'e Haber İkonası (Erişim tarihi: 26.01.2019)

<https://www.alamy.com/stock-photo-the-annunciation-of-ustyug-icon-12th-century-state-tretyakov-gallery-22849614.html>

2.18.Meryem'in Ölümü İkonası (Erişim tarihi: 26.01.2019)

https://arthive.com/artists/11413~Icon_Painting/works/300542~The_Assumption_Of_The_Blessed_Virgin_Mary

2.19.Ortodoks evi- Güzel Köşe (Erişim tarihi: 24.01.2019)

<https://www.imagenesmy.com/imagenes/greek-icon-corner-68.html>

2.20.Keruvlar (Erişim tarihi : 27.07.2018)

[http://en.most-famous-paintings.com/Art.nsf/O/8XZHSY/\\$File/Bernardino-Lanino-Triumph-of-Christ-with-Angels-and-Cherubs.JPG](http://en.most-famous-paintings.com/Art.nsf/O/8XZHSY/$File/Bernardino-Lanino-Triumph-of-Christ-with-Angels-and-Cherubs.JPG)

2.21.Seraphim (Erişim tarihi : 27.07.2018)

<https://i.pinimg.com/736x/63/88/7a/63887aa204f279426b22fe05905a86f1--religious-icons-seraphim.jpg>